

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Kurbus

**VPLIV PRIVATNEGA SEKTORJA EKSTRAKTIVNE
INDUSTRIJE NA KONFLIKTNO DINAMIKO**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Kurbus

Mentor: doc. dr. Vladimir Prebilič

**VPLIV PRIVATNEGA SEKTORJA EKSTRAKTIVNE
INDUSTRIJE NA KONFLIKTNO DINAMIKO**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

Moji družini

*...ker mi pusti biti jaz
in me vedno podpira,
ne glede na to kako nore
se morda včasih zdiyo moje sanje.*

Na prvem mestu bi se rada zahvalila mentorju doc. dr. Vladimirju Prebiliču za razumevajoče vodenje, strokovno pomoč in nasvete pri pisanju diplomske naloge.

Hvala prof. David Durkeemu za vse inspirativne pogovore in vzpodbudne besede.

Posebna zahvala gre tudi Evi, Sandri in Staši, s pomočjo katerih sem pri študiju lahko spretno premagovala veliko razdaljo in z njo povezane zaplete.

In nenazadnje hvala doc. dr. Petru Stankoviču za usoden nasvet izpred treh let, ki me je na koncu popeljal v moj ljubljeni London

in v mikaven svet mednarodnega razvoja.

Hvala

Vpliv privatnega sektorja ekstraktivne industrije na konfliktno dinamiko

Pričujoča diplomska naloga se osredotoča na privatni sektor in njegov vpliv na konfliktno dinamiko. Podrobneje se bo ukvarjala s povezavami med naftnimi multinacionalkami in nasilnim konfliktom. Predstavljene bodo ključne ugotovitve raziskav politične ekonomije o naravnih virov in dosedanje politične pobude, ki naslavljajo gospodarske dimenzije konflikta. Koncept družbene korporativne odgovornosti bo kritično predstavljen. Trdim, da KDO zaradi svoje prostovoljne narave nima zadostnega učinka na trajnostni razvoj regij proizvajalk nafte in se uporablja za pomiritev javnega nezadovoljstva ob korporativni premoči in za povečevanja primerjalne prednosti podjetja v ekstraktivnem sektorju. To razmišljanje bo ilustrirano s študijo primera Shella v Nigeriji, ki bo razgrnil pomanjkljivosti prostovoljnega principa pobud v okviru KDO. Sledi zaključek, da je potrebno vzpostavi obvezujoč mehanizem in vpeljati principe KDO v mednarodno pravo. Tako bi bilo mogoče ustrezno nasloviti problem »naftnega prekletstva«. S tem bi bili bližje cilju KDO, vzpostaviti trajnostnega globalnega gospodarstva.

Ključne besede: naravni viri, privatni sektor, naftne multinacionalke, nasilni konflikt, korporativna družbena odgovornost.

Private sector in the extractive industry and its impact on conflict dynamics

This dissertation will focus on private sector and its impact on conflict dynamics. In particular, it will look at the links between oil multinationals and violent conflict. Key research findings on political economy of natural resources and their policy relevance will be discussed and a preliminary assessment of policy efforts to address the economic dimensions of conflict will be provided. The concept of corporate social responsibility (CSR) will be critically presented. I will argue that CSR has been one of global business' strategies for quelling popular discontent with corporate power and to increase comparative advantage of a company. Further more due to its voluntary nature it does not have a positive effect on development in oil producing regions. And to illustrate this thinking, a case study of Shell in Nigeria will be done in order to reveal the weaknesses of the voluntary nature of the CSR initiatives. The conclusion is that the mandatory system should be introduced and CSR principles should be integrated into international law. By these it would be possible to address the issue of »*resource curse*« and we would be closer to the aim of CSR to achieve sustainable global economy.

Key words: natural resources, private sector, oil multinationals, violent conflict, corporate social responsibility.

KAZALO VSEBINE

Seznam kratic	8
Seznam grafov, slik in tabel	10
Uvod.....	11
1. METODOLOŠKI – HIPOTETIČNI OKVIR	13
1.1 Predmet in problem analize	13
1.2 Teoretična utemeljitev teme	14
1.3 Namen in cilji.....	14
1.4 Hipoteze.....	15
1.5 Struktura Analize	15
1.5.1 Metodologija	15
1.5.2 Struktura naloge	16
1.5.3 Obseg in omejitve.....	16
1.6 Opredelitev temeljnih pojmov.....	17
1.6.1 Privatni sektor	17
1.6.2 Konflikt	19
1.6.3 Naravni viri	21
1.6.4 Korporativna družbena odgovornost.....	22
2. POLITIČNA EKONOMIJA OBOROŽENEGA KONFLIKTA.....	25
3. NARAVNI VIRI IN KONFLIKT	28
3.1 Teoretične razlage	31
3.1.1 Pohlep vs. krivica	31
3.1.2 Petro-države	33
3.1.3 Konfliktni cikel težnje po naftnih rentah.....	34

3.2	Specifika nafte kot konfliktnega vira	36
3.3	Svetovna naftna industrija	40
4.	MEDNARODNI PRIVATNI SEKTOR.....	43
4.1	Mednarodne usmerjene investicije.....	43
4.2	Privatni sektor in konflikt	45
4.3	Ekstraktivna industrija in konflikt.....	46
4.4	Mednarodno pravo.....	51
5.	KORPORATIVNA DRUŽBENA ODGOVORNOST IN NAFTNA INDUSTRIJA..	58
6.	ŠTUDIJA PRIMERA: SHELL V NIGERIJI.....	65
6.1	Ozadje.....	65
6.2	Delta Niger	66
6.3	Razvoj KDO Agende pri Shellu	68
6.4	Konflikt in KDO: Analiza.....	69
7.	SKLEP IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ.....	77
8.	VIRI.....	81

Seznam kratic

AI	<i>Amnesty International</i>
BBC	<i>British Broadcasting Corporation</i> (Britanska producentska korporacija)
BDP	Bruto domači proizvod
BICC	<i>Bonn International Center for Conversion</i> (Mednarodni center za preoblikovanje, Bonn, Nemčija)
BP	<i>British Petroleum</i>
CAFOD	<i>Catholic Agency for Overseas Development</i> (Katoliška agencija za razvoj)
CBI	<i>Confederation of British Industry</i> (Konfederacija britanske industrije)
CW	<i>Corporate Watch</i>
DJSI	<i>Dow Jones Sustainability Index</i> (Dow Jones trajnostni indeks)
DOE	<i>Department of Energy</i> (Oddelek za energetiko, Združene države)
EIA	<i>Energy Information Administration</i> (Administracija za informacije o energiji, Združene države)
EITI	<i>Extractive Industries Transparency Initiative</i> (Pobuda za preglednost sektorja ekstraktivne industrije)
EMSF	<i>European Multistakeholder Forum</i> (Evropski forum deležnikov)
EU	Evropska unija
FDI	<i>Foreign Direct Investment</i> (Mednarodne direktne investicije)
FOE	<i>Friends of Earth</i>
GGFR	<i>Global Gas Flaring Reduction</i> (Svetovno zmanjševanje sežiganje plina)
GRI	<i>Global Reporting Initiative</i> (Pobuda za globalno poročanje)
HDI	<i>Human Development Index</i> (Indeks človekovega razvoja)
HIIC	<i>Heidelberg Institute for International Conflict Research</i> (Inštitut za mednarodno raziskavo konfliktov, Heidelberg, Nemčija)
HRW	<i>Human Rights Watch</i>
IDRC	<i>International Development Research Centre</i> (Raziskovalni center za mednarodni razvoj, Kanada)
ICC	<i>International Chamber of Commerce</i> (Mednarodna trgovinska zbornica)
ICG	<i>International Crisis Group</i>
IEO	<i>International Employers Organisation</i> (Mednarodno združenje delodajalcev)
IP	<i>Integrity Pact</i>
IPA	<i>International Peace Academy</i> (Mednarodna mirovna akademija, New York)

ISO	<i>International Standards Organization</i> (Mednarodna organizacija za standardizacijo)
KDO	Korporativna družbena odgovornost
MNK	Multinacionalna korporacija
NVO	Nevladne organizacije
OECD	<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i> (Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj)
OPEC	<i>Organization of the Petroleum Exporting Countries</i> (Organizacija držav izvoznic nafte)
PRIO	<i>Personal Relations</i> (Odnosi z javnostjo)
PR	<i>International Peace Research Institute</i> (Mednarodni inštitut za mirovne raziskave, Oslo, Norveška)
RAC	<i>Refiner Acquisition Cost</i> (Nakupni stroški surove nafte)
SAPs	<i>Structural Adjustment Programmes</i> (Programi strukturnega prilagajanja)
SAPREF	<i>South African Petroleum Refinery</i> (Južnoafriška naftna rafinerija)
SIPRI	<i>Stockholm International Peace Research Institute</i> (Štokholmski mednarodni inštitut za mirovne raziskave)
SPDC	<i>Shell Petroleum Development Company</i>
TI	<i>Transparency International</i>
PWYP	<i>Publish What You Pay</i> (»Objavi, kar si plačal«)
UNCHR	<i>United Nation</i> (Komisija Združenih narodov za človekove pravice)
UNDPC	<i>United Nations Development Program</i> (Razvojni program Združenih narodov)
UNGC	<i>United Nations Global Compact</i> (Globalni dogovor Združenih narodov)
UNIDO	<i>United Nations Industrial Development Organization</i> (Organizacija združenih narodov za industrijski razvoj)
USCIB	<i>United States Council of International Business</i> (Svet ZDA za mednarodno poslovanje)
WB	<i>World Bank</i> (Svetovna banka)
WBCSD	<i>World Business Council for Sustainable Development</i> (Svetovni gospodarski svet za trajnostni razvoj)
ZN	Združeni narodi

Seznam grafov, slik in tabel

Grafi:

- Graf 2.1: Naraščanje števila civilnih žrtev v oboroženih konfliktih (str. 25)
- Graf 3.1.1.1: Naravni viri in tveganje za konflikt v državah z majhnim dohodkom (str. 31)
- Graf 3.2.1: Gibanje stopnje svetovnega povpraševanja po nafti in povpraševanje po nafti v izbranih državah v obdobju med leti 2000 in 2006 (str. 38)
- Graf 3.2.2: Mesečne cene surove nafte RAC od leta 1970 do 2005 (str. 39)
- Graf 3.3.1: Svetovne zaloge surove nafte (str. 40)
- Graf 4.1.1: Višina FDI članic OECD v nestabilne države (str. 44)

Slike:

- Slika 3.1: Sodobne civilne vojne povezane z naravnimi viri v Subsaharski Afriki (str. 30)
- Slika 4.4.1: Koalicija voljnih (str. 56)
- Slika 6.1.1: Naftna polja v delti Niger (str. 66)
- Slika 6.2.1: Zemljevid delte Niger (str. 67)

Tabele:

- Tabela 3.1: Sodobne civilne vojne povezane z naravnimi viri (str. 28)
- Tabela 3.1.3.1: Konfliktni cikel težnje po naftnih rentah (str. 34)
- Tabela 3.3.1: Dohodki največjih naftnih korporacij (str. 42)

*Bil je čas, ko je bilo vodenje in uničevanje afriških narodov
v rokah polpismenih politikov. Danes so njihovo nalogo
prevzeli bolj preskrbljeni in bolj izučeni ljudje.
(Saro-Wiwa, Africa Kills Her Sun)*

Uvod

Od Latinske Amerike do Kavkaza in od Afrike do Bližnjega vzhoda predstavlja problematika energetskih virov enega izmed poglavitnih vzrokov civilnih in notranjih konfliktov. V regiji delte Niger se vladne sile in uporniki bojujejo za nadzor nad naftnimi viri¹. Na Kavkazu je razvoj naftnega sektorja v Azerbajdžanu omogočil ogromno povečanje sredstev v vojaške namene, kar močno otežuje razrešitev konflikta med Gorskim Karabahom in Armenijo². Odkritje nafte v Angoli je financiralo tridesetletno civilno vojno³. Nafta je prav tako igrala pomembno vlogo v sudanski državljanski vojni in v aktualnem konfliktu v provinci Darfur. Negativne izkušnje iz delte Niger, Sudana in Angole, se začnejo ponavljati pri novo nastalih proizvodnjah nafte, kot je Sao Tome in Principe⁴. To je le nekaj izmed nizov konfliktov, povezanih s t.i. »črnim zlatom« (Karl 1997: 23). Ta energetski vir omogoča mnogim konfliktom, da postanejo finančno samozadostni, pri tem pa ekstraktivna industrija domačim akterjem pomaga, da preko nje spoznajo vrednost lokalnih virov na globalnih trgih. Vpliv multinacionalnih korporacij (MNK) v kriznih območjih postaja vedno bolj pomemben element mednarodne varnosti in razvoja. V svetu narašča skrb ob evidentnem naraščanju šibkih držav, katerih institucije izgubljajo nadzor nad razmerami v državi. To ima za posledico negativen vpliv na mednarodno varnost in v tem okviru je interakcija med šibkimi državami in MNK bistvena za obete varnosti in trajnostnega razvoja. MNK lahko delujejo kot vir gospodarskega in družbenega razvoja. Prav tako pa lahko prispevajo k sodobnim civilnim vojnám. MNK lahko imajo negativen vpliv na konflikt s tem, ko vznemirjajo okoljevarstveno in družbeno ravnovesje lokalnih skupnosti kjer delujejo in s finančno podporo neodgovornim,

¹ Glej Frynas (2001; 2004), Ibeanu, O. in R. Luckham (2007); Ikelegbe, A. (2005) in drugi

² Glej na primer Cornell, S. A. (1997) »Undeclared War: The Nagorno- Karabakh Conflict Reconsidered«. *Journal of Asian and Middle Eastern Studies*.

³ Glej na primer Global Witness (2002) *All the Presidents' Men: The Devastating Story of Oil and Banking in Angola's Privatised War*.

⁴ Glej na primer Irin (2007) Sao Tome and Principe: »Oil and tensions bubble beneath the surface«. *Irin News*. URL: <http://www.irinnews.org/Report.aspx?ReportId=63005>.

pogosto represivnim, gostujočim vladam. V preteklosti sta kočljivo zaposlovanje varnostnih sil in podpora avtoritativnim režimom prizadela ugled naftnih podjetij in prispevala h konfliktom. Izkušnje Shella v delti Niger⁵, British Petroleuma (BP)⁶ in Occidental Petroleuma⁷ v Kolumbiji in Exxon-Mobila v Indoneziji⁸ so prizadele ugled teh korporacij. Pritisk javnosti je vodil do ponovnega premisleka o tradicionalnih pristopih. To je bil glavni povod za sprejetje korporativne družbene odgovornosti (kasneje KDO). Glavna tema pričujoče diplomske naloge je predstaviti problematiko naravnih virov in vlogo privatnega sektorja v konfliktnih območjih, ki je nenazadnje pripeljala do uvedbe koncepta KDO. Šele potem bo mogoče razviti kritično refleksijo o mednarodnih ukrepih. Pri tem me bo vodilo naslednje raziskovalno vprašanje: Kakšna je vloga multinacionalk pri preprečevanju konfliktov? Bolj specifično, kaj se lahko naučimo iz študije primera Shella v delti Niger?

⁵ Primer bo podrobneje predstavljen v študiji primera v 6. poglavju.

⁶ BP je bil obtožen podpore nasilnega režima kolumbijske vlade in njihovih paravojaških skupin in okoriščanja na račun izvajane represije in terorja, kar je bilo potrjeno v tožbi skupine kolumbijskih kmetov, ki je julija 2006 z BP-jem dosegla multimilijonsko poravnavo (Verkaik 2006).

⁷ Podobno kot v Nigeriji, se je Occidental Petroleumu (Oxy) zoper stavila skupina domorodcev. Pleme U'wa je nasprotovalo črpanju nafte na njihovem ozemlju. Upor je bil krvavo zatrt in pleme U'wa je zagrozilo s skupinskim samomorom. Medijska kampanja ob podpori Rainforest Action Network je po skoraj desetletju leta 2002 obrodila sadove in Oxy se je umaknil iz ozemlja U'wa (Hilton 2004). Oxy je prav tako obtožen vpletenosti v San Domingo masaker, zračni napad na civiliste s kasetnimi bombami leta 1998, katerega naj bi po poročanju L. A. Timesa, domnevno naročil Oxy in priskrbel letalski načrt s koordinatami. V zvezi s tem primerom je bila letos aprila proti Oxyju vložena tožba (Amazon Watch 2003).

⁸ Tudi proti Exxon-Mobilu je vložena tožba zaradi domnevne sokrivde pri hudih kršitvah človekovih pravic v indonezijski provinci Aceh. Nacionalne vojaške sile, ki jih je za varovanje svoje infrastrukture najel Exxon-Mobil, so posiljevale, morale, mučile in terorizirale ruralno prebivalstvo. Exxon-Mobil ob tem ne samo da ni ukrepal, ampak je vojsko še naprej finančno podpiral, domnevno pa naj bi tudi priskrbel opremo za prikrivanje teh zločinov (International Labor Rights Fund 2006).

1. METODOLOŠKI – HIPOTETIČNI OKVIR

1.1 Predmet in problem analize

Med akademiki velja splošno mnenje, da gospodarska odvisnost od nafte lahko in tudi vpliva na intenzivnost konflikta, čeprav ne v tradicionalnem oziru. Tradicionalno se je smatralo, da je prevlada nad naftnimi polji ali transportnimi potmi predstavljala pomemben strateški cilj konflikta med državami. Medtem ko je to še vedno pomemben cilj, je vojaška moč manj učinkovit način za zagotovitev varnosti oskrbe z nafto. Prav nasprotno, geo-politično konkurenca lahko pripelje do večje nesigurnosti. To tega je prišlo zaradi spremenjene narave oboroženih konfliktov, spremenjene narave globalnega naftnega režima in spremenjene vloge države v dobi globalizaciji. Danes sta predvsem v ospredju druga dva dejavnika. Prvi je neposredna vloga nafte pri financiranju konfliktov in s tem zagotavljanje sredstev za poostreitev konflikta. Drugi, in morda najpomembnejši dejavnik, je vpliv gospodarske odvisnosti od nafte na karakter države. Države, katerih gospodarstvo sloni na izvozu nafte so tipično »rentne države« (Kaldor in drugi 2007). Njihovo gospodarstvo je odvisno od rent, ki jih vlada prejema od naftnih družb v izmeno za črpanje nafte. Med drugim je ena izmed posledic globalizacije ta, da je vedno težje ohranjati avtoritativne režime. Prav bivše avtoritarne države, ki so vključene v proces odpiranja zunanjemu svetu, so najbolj ranljive za konflikt. Z drugimi besedami, »rentne države« ali »petro-države« so nagnjene k konfliktom. V preteklosti so se podjetja soočala s problematiko povezave med nafto in konfliktom s perspektive, da je potrebno zagotoviti varnost osebja in opreme. Z dobrimi odnosi z gostujočo vlado so si zagotavljali sigurnost dolgoročnih investicij. Danes prevladuje mnenje, da reševanje te problematike na specifičen, lokaliziran in ozko usmerjen način ni več zadostno in da je potreben bolj globalen, holističen pristop. V preteklosti pa so obrambne strategije in podpora avtoritativnem režimom omadeževali ugled naftnih podjetij in prispevali h konfliktom. Po drugi strani pa so pripeljale do vpeljave korporativne družbene odgovornosti. Omenjeni koncept se predstavlja kot paneceja sodobnih konfliktov, nekateri avtorji pa opozarjajo, da je KDO le premetena strategija za pomiritev javnega nezadovoljstva ob korporativni (pre)moči (Rowe 2005). Medtem pa prebivalstvo regij bogatih z nafto še vedno životari v revščini in prenaša najtežji delež nasilnih spopadov med različnimi uporniškimi skupinami, vladnimi in varnostnimi silami.

1.2 Teoretična utemeljitev teme

Znanstveni smisel teme je v njeni aktualnosti. Vpliv privatnega sektorja v konfliktnih območjih je bil že precej raziskan. Posebno pozornost med raziskovalci je vzpodbudila vloga tujih direktnih investicij v naftnem sektorju. To se odraža, na primer, v debati »pohlep vs. krivica« (glej Collier in Hoeffler 1999; Ballentine in Sherman 2003; Berdal in Malone 2000) in v oblikovanju predpisov kot je proces Kimberley⁹. Vendar med akademiki prevladuje mnenje, da je še vedno potrebno precej raziskav na tem področju. Raziskovalna tema diplomske naloge sovпада s trenutnimi raziskovalnimi trendi na področju resolucije konfliktov in mednarodnega sodelovanja¹⁰. Vpliv MNK na konfliktna območja postaja vedno bolj pomemben element mednarodne varnosti in razvoja in s tem vroča tema akademskih debat in raziskav.

Namen te diplomske naloge bo pregledati to problematiko in osnovati ogrodje za razumevanje vloge, ki ga privatni sektor v naftni industriji lahko igra pri oboroženem konfliktu. Pri tem bo diplomska naloga poskušala preseči raziskovalno fazo naštevanja in ne bo le poročala o zbranih podatkih, temveč si prizadevala prispevati k razumevanju že obstoječih informacij in razviti aplikativne predloge za MNK.

1.3 Namen in cilji

Namen diplomskega dela je:

- osvetliti kompleksno naravo sodobnih konfliktov in vlogo vojne ekonomije,
- posredovati teoretični okvir povezanosti med obiljem naravnih virov in možnostmi nasilnega konflikta,
- raziskati odnos med MNK in nasilnim konfliktom,
- raziskati primer Shella v Nigeriji in oceniti njen vpliv na nasilni konflikt v omenjeni državi,
- razviti predloge v zvezi delovanja MNK v konfliktno ogroženih območjih,
- doprinesiti k literaturi o vlogi privatnega sektorja na nasilen konflikt.

⁹ Proces Kimberley je sistem potrjevanja izbora diamantov v mednarodni trgovini z surovimi diamanti. Njegov namen je zaustaviti prodajo diamantov iz konfliktnih območij, kjer se prodaja diamantov uporablja za financiranje nezakonitih in ilegalnih operacij upornikov, vojske in terorističnih skupin (KimberleyProcess 2007).

¹⁰ Glej na primer norveški raziskovalni inštitut Fafo (2007), kanadski raziskovalni center za mednarodni razvoj IDRC (2007), Svetovno banko (2007) in Raziskovalni center London School of Economics (2007).

V nalogi sem si zastavila naslednje cilje:

- identificirati in analizirati fenomen »naftnega prekletstva«,
- pregledati vpliv MNK in njihovih aktivnosti na konfliktno ogrožena območja,
- oceniti vlogo naftnih MNK kot enega izmed potencialnih dejavnikov političnega nasilja,
- kritično reflektivno predstaviti pojem KDO,
- analizirati aktivnosti Shella v delti Niger v Nigeriji skozi prizmo KDO in
- pregledati trenutni razvoj mednarodnih predpisov in iniciativ, ki urejajo aktivnosti MNK v konfliktnih območjih.

1.4 Hipoteze

Glavna hipoteza:

- Koncept družbene odgovornosti zaradi svoje prostovoljne narave nima zadostnega učinka na trajnostni razvoj regij proizvajalk nafte in se uporablja za zavajanje javnosti in povečanje primerjalne prednosti podjetja v ekstraktivnem sektorju.

Delovne hipoteze:

- Črpanje nafte ima lahko negativen vpliv na družbeno in naravno okolje kraja proizvodnje.
- Negativna publiciteta je vplivala na razvoj KDO.
- Povečana transparentnost dohodkov iz naslova črpanje nafte bi zmanjšala tveganje za nasilni konflikt.

1.5 Struktura Analize

1.5.1 Metodologija

Diplomska naloga bo temeljila na analizi sekundarnega gradiva (znanstveno-strokovnih knjig in člankov) o naravnih virih, konfliktih in korporativni družbeni odgovornosti. Po drugi strani bom ovrednotila tudi nekatere dostopne uradne dokumente, poročila in raziskave ter tako sekundarne vire dopolnila oziroma podkrepila s primarnimi.

Glavna metoda, s katero sem se lotila naloge, je deskriptivna analiza, temeljni pristop preučevanja je teoretični. Za pojasnjevanje in opredeljevanje temeljnih konceptov bom uporabila opisno metodo. Zgodovinsko-razvojna analiza bo uporabljena v poglavjih, kjer ugotavljam tendenco koncepta KDO in opisujem razvoj Shellovih aktivnosti v Nigeriji.

V zadnjem, šestem poglavju, bom uporabila študijo primera, kjer bom s komparativno metodo analizirala dejanski učinek KDO aktivnosti na prebivalce delte Niger in koliko se ta razlikuje od objavljenih trajnostnih poročil podjetja.

1.5.2 Struktura naloge

Naloga je razdeljena na šest poglavij. Uvodu sledi metodološko – hipotetični okvir, v katerem predstavim predmet in problem analize, postavim hipoteze in oblikujem metodologijo. V nadaljevanju nalogo razdelim na štiri medsebojno povezane vsebinske sklope oziroma ravni proučevanja izbrane problematike. Prvo, hierarhično najvišjo in vsebinsko najširšo raven proučevanja, predstavljajo teorije o vlogi gospodarstva v sodobnih oboroženih konfliktih. Ta raven sočasno predstavlja izhodišče za nadaljnje podrobnejše proučevanje izbrane teme. Druga raven se nanaša na problematiko naravnih virov kot del konfliktne dinamike. V tem delu se predmet analize še zoži na nafto kot konfliktno surovino. V tretjem sklopu predstavim vlogo privatnega sektorja v sodobnih oboroženih konfliktih in se v skladu s prvi dvema sklopoma osredotočim na privatne naftne korporacije. Četrta, in vsebinsko najožja raven, se nanaša na koncept korporativne družbene odgovornosti, ki se ponuja kot odgovor na problematiki opisani v prejšnjih dveh sklopih – vpliv naravnih virov in privatnega sektorja na konfliktno dinamiko. V zadnjem poglavju s študijo primera zaokrožim analizo in povežem vse štiri teoretske sklope na konkretnem primeru analize Shellovih aktivnosti v delti Niger.

1.5.3 Obseg in omejitve

Zaradi omejenega okvirja diplomske naloge je potrebno zožiti raziskovalni problem. V teoretskem delu se predmet raziskave postopoma zoži in iz širše problematike vloge naravnih virov v konfliktni dinamiki preide na vlogo nafte. V empiričnem delu se bom omejila na multinacionalno korporacijo Shell in se geografsko omejila na delto Niger v Nigeriji, s tem pa bo omejena možnost posploševanja ugotovitev te študije na ves sektor. Raziskava bo prav tako omejena s fokusom na tuji privatni sektor, pri tem pa bo pustila domači privatni sektor ob strani.

V obzir je potrebno vzeti pomanjkanje empiričnih podatkov zaradi nevarnosti konfliktnih področij¹¹. Pri tem so glavni vir primarnih informacij različne nevladne organizacije. Kredibilnost virov sem preverjala in podkrepila z ugotovitvami raziskav relevantnih mednarodnih organizacij (ZN, Svetovna banka, OECD in drugi).

Na tem mestu je še potrebno opozoriti na problem semantike pri prevajanju nekaterih izrazov iz angleščine v slovenščino. To še posebej velja za izrazoslovje na področju ekologije in grajenja miru, kjer se v glavnem uveljavljajo angleški izrazi. Za tiste izraze, za katere nisem zasledila ustreznega uradnega prevoda v slovenskem jeziku, bom sama ponudila ustrezen angleški prevod. Kjer se mi to zdi potrebno, bom za lažje razumevanje navedla tudi angleški izraz.

1.6 Opredelitev temeljnih pojmov

Za lažje razumevanje konteksta vloge naftnih multinacionalnih korporacij v sodobnih oboroženih konfliktih je bistvena razlaga osnovnih konceptov. V nadaljevanju bom opredelila sledeče pojme: privatni sektor, konflikt, naravni viri in korporativna družbena odgovornost.

1.6.1 Privatni sektor

Privatni sektor je sestavljen iz mnogovrstnih akterjev – lokalna podjetja, majhna in srednje velika podjetja ter multinacionalna podjetja oziroma korporacije (MNK). MNK je korporacija oziroma podjetje, ki upravlja proizvodnjo ali nudi usluge v vsaj dveh državah (Deardorff 2001). Diskurz o povezanosti gospodarstva s konfliktom se praviloma osredotoča na MNK. To ne drži zgolj za akademski prostor, ampak prav tako za civilno družbo, mednarodne organizacije in politične institucije. Ta interes izvira iz naslednjih predpostavk:

- MNK imajo položaj, ki jim omogoča velik vpliva na nasilni konflikt, tako v negativni kot v pozitivni smeri – kot direktni ali indirektni povzročitelji konflikta ali kot akterji, ki lahko zagotovijo post-konfliktno obnovo in sodelujejo v preprečevanju konflikta.

¹¹ International Peace Academy (2001: 1) ugotavlja, da "motivi in strategije akterjev privatnega sektorja v konfliktnih območjih ostajajo 'črna skrinjica' za zunanje opazovalce«. Večina informacij zbirajo in posredujejo aktivisti za človekove pravice, ki pri tem pogosto veliko tvegajo.

- MNK so še posebej občutljive na pritiske civilne družbe in mednarodnih institucij. V mednarodni skupnosti pa se vedno bolj poudarja vloga privatnega sektorja pri povojni obnovi in pri grajenju miru (glej na primer Gearson 2001). V tem oziru je za pričakovati, da bodo MNK bolj dovzetne za pozive k poslovnim strategijam, ki upoštevajo občutljivost konfliktna dinamike.
- Vedenje MNK predvidoma vpliva na vedenje manjših podjetij v konfliktnih območjih. MNK obdaja množica podjetij, zato je mogoče sklepati, da bodo podjetja, ki so odvisna od dobrih poslovnih odnosov z določeno MNK, posnemala njihovo obnašanje v poslovnem svetu. Kot pravi Nelsonova (2001: 60) »Multinacionalke igrajo vodilno vlogo, tako v smislu njihovega globalnega profila, kot velikosti njihovih operacij in investicij.«
- MNK bi lahko prepoznala lasten interes za poslovanje v okolju brez konflikta, nenazadnje tudi zaradi »cene ugleda.« Izkušnje iz preteklosti so namreč pokazale, kako lahko domnevna vpletenost v konflikt in kršenje človekovih pravic negativno vpliva na ugled korporacije (Bennet 2001).

Predmet mednarodnega diskurza o gospodarstvu v konfliktni dinamiki se nadalje zoži na ekstraktivni sektor gospodarstva, za kar obstaja več razlogov. Ekstraktivna industrija je izraz za primarne dejavnosti, ki se ukvarjajo s pridobivanjem neobnovljivih virov (EEA 2007). Med ekstraktivno industrijo prištevamo rudarstvo, premogovništvo, ter črpanje nafte in zemeljskega plina. Številne MNK v ekstraktivni industriji spadajo med največje svetovne korporacije s prihodki, ki daleč prekašajo prihodke večin držav v razvoju, v katerih delujejo. Obenem predstavljajo gospodarske akterje, ki pustijo velik pečat v državah in regijah, kjer delujejo. Vzroka za to sta dolgoročnost in izdatnost njihovih investicij, ter velik vpliv njihovega poslovanja na okolje, tako naravno kot družbeno. Empirični dokazi pričajo o tem, da je veliko notranjih konfliktov v državah v razvoju, potekajo v regijah, kjer so prisotne ekstraktivne MNK (glej Collier in Hoeffler 1999; Ross 2004; in drugi). Te praviloma delujejo v nestabilnih regijah, ker so zaloge naravnih virov v relativno varnih območjih večinoma pošle. Tako so naftna in rudarska podjetja prisiljena širiti svojo proizvodnjo v občutljiva in tvegana območja, kjer je naravnih virov še vedno v izobilju. Zaradi nacionalizacije naftnega sektorja v Savdski Arabiji, kjer se nahajajo največje zaloge nafte, so se MNK primorane usmeriti v druge regije z naftnimi zalogami. Obenem pa, kot bo prikazano kasneje, MNK ne

investirajo v konfliktna območja zgolj zaradi potrebe, ampak, ker ta predstavljajo izjemno priložnost za povečanje profita. MNK imajo lahko iz naslova izrednih razmer tudi dobiček. Zaradi ohlapnih ali celo neobstoječih okoljevarstvenih in davčnih zakonov ter slabega nadzora, konfliktna regija MNK ponujajo možnosti, da se izognejo strogim predpisom, ki veljajo v zahodnem svetu. Med drugim pa imajo MNK prosto pot na trge držav v razvoju zaradi sprememb gospodarskih politik, ki so se odvijale v procesu gospodarske globalizacije. Države v razvoju so namreč v tem procesu odprle svoje trge za MNK, mnoge pa so bile v to prisiljene v okvirju t. i. programov strukturnega prilagajanja. Ti so bili pogojevani s strani Mednarodnega denarnega sklada in Svetovne banke v zameno za posojila, ki so jih te države najemale, da bi odplačale dolgove, s katerimi so se obremenile v času prvega naftnega šoka¹².

1.6.2 Konflikt

Konflikt obstaja v vseh plasteh družbenega življenja. Predstavlja neizogiben in potreben element družbenih sprememb. V okviru političnega diskurza, termin konflikt zajema uporabo nasilja in smrtnih žrtve. Vendar je pri tem izključeno družbeno nasilje (organiziran kriminal, nasilje tolpa, umori, ropi itd.) razen, ko to nastopa kot strateško orodje udeležencev v konfliktu (na primer. ugrabitve v kolumbijskem konfliktu, posilstva med konfliktom v Bosni ipd.).

Heidelberški inštitut za proučevanje mednarodnih konfliktov (HIIK 2007: 1), konflikt definira kot »neujemanje interesov (razlike v stališčih) glede nacionalnih vrednot v nekem časovnem in prostorskem obsegu, med najmanj dvema stranema (organizirane skupine, države, skupine držav, organizacije), ki sta odločeni slediti svojim interesom in zmagati.« Konflikte razdelijo v pet različnih kategorij glede na stopnjo nasilja: latentni konflikt, manifestni konflikt, kriza, resna kriza in vojna.

Oborožen konflikt označuje konflikt, v katerem se vsaj dve strani zatečeta k uporabi sile ena proti drugi. Različne definicije različno opredeljujejo število žrtev, ki definira oborožen konflikt. Švedski mednarodni inštitut za mirovne raziskave (SIPRI) za količinski kriterij koncepta »velikega oboroženega konflikta« postavlja 1000 žrtev v enem letu (SIPRI 2004: 1).

¹² Dvig cen surove nafte leta 1973 je povzročil svetovno gospodarsko krizo. Zaradi recesije v zahodnem svetu so banke za obtok denarja in hkrati svoj obstoj, ponujale ugodna posojila nerazvitim državam (predvsem skorumpiranim in razsipnim diktatorjem). Silovit porast obrestnih mer v 80-ih je zelo povečal višino dolga in povzročil t. i. dolžniške krize držav *tretjega sveta*. Zastavljen okvir pričujoče diplomske naloge ne dopušča širše razprave, o sicer zanimivi tem, o dolgovih tretjega sveta in (ne)pravičnosti SAPs, o čemer je bilo napisanih ogromno odličnih knjig in razprav. Dober primer je knjiga Susan George (1992) *The Debt Boomerang*, Pluto Press. Je pa na tem mestu mogoče zanimiva ugotovitev, da nafta pomembno kroji usodo držav v razvoju že od 80-ih letih prejšnjega stoletja.

Med letoma 1991 in 2005 so obravnavali 57 večjih oboroženih konfliktov (SIPRI 2006). Podobne kriterije pri raziskavi sodobnih konfliktov uporabljajo tudi drugi raziskovalci. Wallenstein in Axel (1994: 333–394) razdelita oborožene konflikte v tri kategorije: manjši oborožen konflikt, ki tekom vojskovanja terja manj kot 1000 žrtev; vmesni konflikt, tekom katerega pade več kot 1000 žrtev, od tega se med 25 in 1000 smrti povzroči v določenem letu; ter vojna, ki terja več kot 1000 žrtev v določenem letu.

Nasilni konflikt je podoben oboroženemu konfliktu, le da zajema tudi enostransko nasilje, kot je genocid ali hude kršitve človekovih pravic nad neoboroženimi civilisti (Miall in drugi 1999: 21).

Za namen pričujoče naloge je smiselno opredelit še kroničen družbeni konflikt, ki označuje dolgotrajen, pogosto tudi nasilen boj neke skupnosti za osnovne potrebe, kot so varnost, priznanje in sprejetje, pravičen dostop do političnih inštitucij in udeležba v gospodarstvu (Azar v Goodhand in drugi 1999: 13).

Zamrznjen konflikt pa označuje stanje po nedavnem nasilnem konfliktu, kot posledici secesiji določenega predela oziroma etnične skupine, pri katerem so secesijske skupine uspele v smislu vojaške zmage – osvojitve ozemlja in vzpostavitve *de facto* lastne države – vendar jih ne priznavata ne centralna vlada, od katere se želijo odcepiti, ne mednarodna skupnost. Tak konflikt se ne smatra kot razrešen. Predvsem se uporablja pri oznaki konfliktov na Kavkazu – Južna Osetija, Gorski Karabah, Abhazija in Pridnestrška republika (Nodia 2004: 1).

Za jasno konceptualno opredelitev konflikta pa je potrebno definirati tudi pojem krize, ki se pogosto zamenjuje s konfliktom. Kriza je »stanje, dogodek, ali proces v državi ali zunaj nje, ki resno ogroža temeljne interese, družbene vrednote in norme ter ga ni mogoče obvladovati z običajnimi sredstvi in dejavnostmi za zagotavljanje varnosti, temveč zahteva angažiranje kriznega upravljanja« (Furlan in drugi 2006: 10). Za krizo sta značilni negotovost razmer in razmeroma kratek čas za ukrepanje, od oboroženega konflikta pa se razlikuje v kolektivni uporabi sile, v določenem obdobju, na določeni stopnji.

V teoriji je seveda mogoče definirati cikel konflikta v smislu mir – konflikt – sprava. V dejanski situaciji pa je ta razmejitev veliko bolj kompleksna. Pogosto je zelo težko določiti moment v katerem resna kriza preide v nasilni konflikt ali kdaj se konflikt razreši in nastopi mir. Gladko napredovanje iz mirnih pogojev v zaostreno družbeno-politično napetost z vrhom

v nasilnem konfliktu in potem pomiritev je prej izjema kot pravilo. V nekem trenutku so lahko določeni deli države mirni, medtem ko se v drugih širi konflikt. Mnogo držav karakterizira simultano stanje konflikta in miru. Takšno stanje se lahko razvleče na več let ali celo desetletij.

Za potrebe pričujoče naloge bom uporabljala termin nasilni konflikt oziroma zgolj konflikt. Pri tem se ne opiram na številčni kriterij, temveč imam v mislih poguben učinek, ki ga ima nasilni konflikt na populacijo držav v razvoju. Posledice presegajo človeško trpljenje, izgubo človeških življenj in uničeno gospodarstvo in infrastrukturo. Nasilen konflikt namreč fundamentalno ruši družbene strukture in še posebej družbene institucije, ki so temelj družbenega sistema.

1.6.3 Naravni viri

Primarni ali naravni viri, kot se omenjajo v pričujočem delu, se nanašajo na angleški izraz »primary commodity« in predstavljajo vse naravne vire, ki niso obdelani in se nahajajo v naravnem stanju. V to kategorijo spadajo kmetijski izdelki in surovine, ki se uporabljajo v predelovalni industriji – rudarstvu, gozdarstvu in ribištvu. V mojem diplomskem delu se naravni viri nanašajo na energetske vire (zemeljski plin, nafta) in rudnine (diamant, koltan).

Sodobno razumevanje naravnih virov je posledica historičnega procesa družbene konstrukcije, ki je obdaritvi narave pridal družbeni pomen in gospodarsko vrednost. Kot je že leta 1951 zapisal Erich W. Zimmerman (citiran v Le Billon 2001: 565) »Viri niso, to postanejo«. Viri so faktor človeških želja, potreb in sposobnosti in nastanejo ob združitvi narave, človeka in kulture. Nazoren primer transformacije narave v strateški vir so diamanti. Sami po sebi so povsem neuporabni, z industrijskim postopkom reza pa postanejo ena najbolj cenjenih naravnih virov. Na to je vplivala kartelska manipulacija tržišča in konstrukcija diskurza, ki je diamantu pridala konotacijo »večne ljubezni in prestiža«. V gospodarskem smislu z redkostjo vira narašča vrednost, obilje le-te pa predstavlja bogastvo. Potemtakem je tudi pomanjkanje/obilje virov družbeni konstrukt, ki v kontekstu konfliktne dinamike dobi nov pomen. Tako diamanti niso le »najboljši prijatelji deklet«, temveč tudi oboroženih skupin, protagonistov konfliktov v Angoli, Kongu, Liberiji in Sierra Leoni (Le Billon 2001). Izkoriščanje naravnih virov omogoča vojskujočim skupinam dostop do svetovnega trga. Ključen dejavnik, ki naravno bogastvo spremeni v konfliktni vir, je torej mednarodna trgovina. Global Witness (2007: 1) za konfliktne vire podaja naslednjo definicijo: »Konfliktni

viri so naravni viri, katerih sistematično izkoriščenje in trgovanje v kontekstu konflikta prispeva, se okorišča ali ima za posledico zagrešitev resnih kršitev človekovih pravic, kršitev mednarodnega humanitarnega prava ali kršitev, ki po mednarodnem pravu veljajo za zločin«.

1.6.4 Korporativna družbena odgovornost

Medtem ko je »korporativna družbena odgovornost« sorazmerno nov izraz, ima ukvarjanje s poslovno etiko in družbenimi dimenzijami poslovnih aktivnosti že dolgo zgodovino. Poslovne prakse, ki so temeljile na principih »kontroliranega pohlepa« so zagovarjali že predkristjanski misleci, kot je bil na primer Cicero na zahodu in na vzhodu indijski mislec Kautilya. Islam in srednjeveška krščanska cerkev sta javno obsojala nekatere poslovne prakse, še posebej oderuštvo.

Moderne predhodnike KDO lahko zasledimo v 19. stoletju v bojkotu hrane, proizvedene s suženjskim delom; v moralnih vizijah podjetnikov Cadbury in Marks; in v nurberških procesih in obsoditvi nemškega podjetja I. G. Farben (Blowfield in Frynas 2005). V 70-ih so nastajanje KDO med drugim zaznamovali trije pomembni dogodki: pogajanja ZN za kodeks o upravljanju za MNK-je (kasneje »Globalni dogovor«), prizadevanja gibanja proti apartheidu v Južnoafriški republiki in bojkot izdelkov Nestlé zaradi neetičnega trženja umetnega mleka za dojenčke. Nov val zaskrbljenosti, ki je začel dobivati zagon v 80-ih, se je v 90-ih razbohotil v številne nove organizacije in iniciative, večinoma pod oznako KDO. To je vključevalo raznolike akterje, na različnih stopnjah, v različnih sektorjih mednarodnega sistema, vendar so glavni pobudniki izhajali iz vrst nevladnih organizacij (NVO). Poleg NVO so se v razvoj KDO aktivnosti vključili tudi drugi akterji. Kodeks upravljanja so sprejela tudi same MNK, ciljna skupina KDO teženj, in se začele dogovarjati in sodelovati v razpravi z različnimi interesnimi skupinami. Tudi vlade so postale del teh razprav ali pa so same prispevale k nastanku iniciativ namenjenih vsem interesnim skupinam, med drugim so se tudi obvezala k zakonodajnim ukrepom v okviru KDO. Nadalje so k problemu pristopile številne medvladne organizacije (MVO), med njimi Evropska unija (EU), Organizacija ZN za industrijski razvoj (UNIDO), Razvojni program ZN (UNDP), Komisija ZN za človekove pravice (UNCHR) in Svetovna banka in nekatere od njih so zdaj del Globalnega dogovora ZN. Tega je pod imenom UN Global Compact leta 2000 ustanovil tedanji generalni sekretar Združenih narodov Kofi Annan, s tem, ko je vpeljal devet principov korporativnega državljanstva. S tem je KDO dobila pomembno mesto v mednarodnem prostoru in pridobila status legitimnosti (Segerlund 2005: X).

S historične perspektive je KDO le manifestacija zgodnejših debat o vlogi gospodarstva v družbi. Od predhodnih idej se današnji koncept razlikuje v navezavi na razvoj, okolje in človekove pravice in z večjim globalnim dosegom.

Korporativna družbena odgovornost je zelo ohlapen pojem in zajema vse, od okoljevarstvenih predpisov do delavskih standardov. KDO opisujejo z različnimi izrazi, kot so »materinski problem« (Ryan 2002: 302), »vroče gospodarsko vprašanje prve dekad 21. stoletja¹³« (Blyth 2005: 30) in »predmet pogovora v mestu, v korporativnih krogih« (Mees in Bonham 2004). Zdi se, da obstaja nešteto definicij KDO-ja, od povsem preprostih do kompleksnejših in številni s konceptom povezani izrazi, med njimi »korporativna trajnost, korporativna državljanstvo, korporativne družbene naložbe, trojni dobiček¹⁴, družbeno odgovorne investicije, gospodarska trajnost in korporativno vladanje« (PM's Community Business Partnership 2006). Orlitzky (2005) opozarja, da so nekateri raziskovalci tako izkrivili definicijo KDO, da je koncept postal moralno prazen, konceptualno brezizrazen in popolnoma neprepoznaven. KDO pa se tudi nemalokrat razglša kot »panacea, ki bo rešila prepad svetovne revščine, socialno izključenost in uničenje okolja (Van Marrewijk 2003).

Pogosto citirana definicija Svetovnega poslovnega sveta za trajnostni razvoj opredeljuje družbeno odgovornost kot »trajno prizadevanje gospodarstva, da se obnaša etično in prispeva h gospodarskem razvoju, pri tem pa pripomore k izboljšanju kvalitete življenja, delovne sile in njenih družin, kot tudi lokalne skupnosti in širše družbe« (Holme in Watts 2000: 8).

Koncept KDO se v glavnem nanaša na dve ideji. Prva je ta, da bi morala podjetja delovati širše od minimalnih standardov zapisanih v zakonu in posameznih filantropskih intervencij, ter sprejeti vrsto prostovoljnih iniciativ, s tem pa si prizadevati, da izboljšajo svojo vlogo in učinek pri spoštovanju družbe, človekovih pravic in okolja. Druga ideja družbene odgovornosti predpostavlja, da bi se morala moderna, dobro stoječa podjetja bolj odzivati na skrb mnogovrstnih deležnikov in aspektov vodenja, ki zadevajo upravljanje tveganja ter učečo se organizacijo (Utting in Ives 2006).

V različnih okoljih ima koncept KDO različne pomene. V Gani, na primer, poudarjajo spoštovanje kulturnih razlik in grajenje na izkušnjah zaposlenih, družbe in vlade. Medtem na

¹³ Angleško »naughties«, prva dekada stoletja.

¹⁴ Angleško »triple bottom line«, torej gospodarski, okoljski in družbeni vidik poslovanja podjetja.

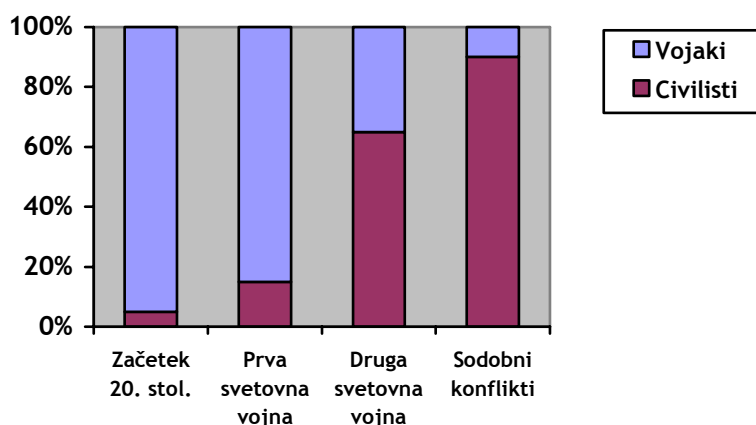
Filipinih koncept KDO definirajo kot »gospodarstvo, ki daje nazaj družbi«. V ZDA se na KDO običajno gleda v okviru filantropičnega modela. Podjetja delajo dobiček in plačujejo davek, del dobička pa namenijo v dobrodelne namene. Evropski model se hkrati osredotoča na izvajanje gospodarskih dejavnosti na način družbene odgovornosti in na družbene investicije zgolj iz poslovnih zgibov (Mallenbaker 2007). Evropski model je bolj trajnosten, ker vpeljuje družbeno odgovornost v sistem ustvarjanja blagostanja. Po eni strani si podjetje z izvajanjem programov KDO povečuje konkurenčno prednost pred drugimi podjetji, po drugi pa ustvarja blagostanje za celotno družbo. V primerjavi s filantropičnim modelom je evropski bolj dolgoročen in zanesljiv, ker KDO ne predstavlja le obrobne in najlažje pogrešljive dejavnosti v primeru neuspeha. Vendar kot pri vsaki kolektivni družbeni dejavnosti tudi v tem primeru ne obstaja en model, ki bi ustrezal vsem – v različnih državah različne vrednote in prioritete oblikujejo delovanje podjetij.

2. POLITIČNA EKONOMIJA OBOROŽENEGA KONFLIKTA

Vojne preteklosti so bile, kot je rekel Clausewitz (2005), vojne med različnimi nacionalnimi državami. Današnje vojne pa se v večini odvijajo na južni hemisferi, med vladnimi silami in uporniki oziroma separatisti. Po koncu hladne vojne in v kontekstu globalizacije so se pojavile nove značilnosti sodobnih oboroženih konfliktov, ki so pretresle tako svet, kot akademsko srenjo in le to prisilile v ponovni razmislek in predrugačenje teoretskih konceptov o oboroženih spopadih.

Nekatere avtorje so osupljive karakteristike sodobnih oboroženih konfliktov privedle do uvedbe koncepta »nove vojne« (Kaldor 1999) oziroma poimenovanju z oksimoronom »necivilne« vojne (Keane 1994). Kaldor (1999) pravi, da je naraščajoča globalizacija oslabila vezi med državo in družbo ter prispevala k vzponu privatiziranega vojskovanja, politike identitet in globaliziranega vojnega gospodarstva. Nove vojne karakterizira nasilje, vtakano v različne družbene odnose in postopen razpad države pod vplivom globalizacije. Ko avtoritarna država propade, kot se je zgodilo na primeru Iraka, država izgubi nadzor in zakoni prenehajo veljati, zamenjajo pa jih privatizirano nasilje in privatni dobiček, ki se vedno bolj povezujeta, ter razširjenost nereda in kriminala, usmerjenega proti civilistom. Nove vojne terjajo strašen davek med civilno populacijo in humanitarnim osebjem (glej graf 2.1).

Graf 2.1: Naraščanje števila civilnih žrtev v oboroženih konfliktih

Vir: UNICEF 1996.

Kot je razvidno iz zgornjega grafa, število žrtev med civilisti že vse od druge svetovne vojne narašča, vendar je ta trend še posebej očiten in zaskrbljujoč v zadnjem desetletju. Medtem ko je na začetku prejšnjega stoletja med oboroženimi konflikti padlo 5 odstotkov civilistov, pa danes predstavljajo veliko večino, oziroma kar 90 odstotkov vseh žrtev (UNICEF 1996). Bistveno spoznanje tega šokantnega porasta civilnih žrtev je, da civilisti v sodobnih oboroženih konfliktih ne predstavljajo več slučajnih žrtev, kot je bilo značilno za zgodovinske spopade med državami, temveč so postali namerne tarče napadov. In prav ta karakteristika »novih vojn« je vzpodbudila naraščajočo mednarodno skrb in botrovala k sprejetju raznih ukrepov v kontekstu groženj mednarodnemu miru in varnosti.

Kaldor vidi v vlogi države glavno razliko med »starimi« in »novimi vojnami«. »Stare vojne« so bile vojne med državami ali akterji, ki so stremeli k državni oblasti. Njihov glavni cilj je bila vojaška osvojitve teritorija, odločilen moment pa spopad med dvema oboroženima armadama. V ta namen, kot pričata prva in druga svetovna vojna, so morale države mobilizirati svoje prebivalstvo in končen rezultat je bila konstrukcija novih državah in režimov na poraženem teritoriju. »Nove vojne« pa se odvijajo v kontekstu slabljenja vloge države, kjer so meje povsem nerelevantne. Med sabo se spopadajo mreže državnih in nedržavnih akterjev, pri čemer so redke medsebojne bitke v tradicionalnem pomenu besede, nasilje pa je usmerjeno proti civilistom ali simbolom reda. Kaldor trdi, da so »nove vojne« lahko lokalne, vendar imajo transnacionalne razsežnosti. Tako se zabrišejo meje med notranjim in zunanjim (spopadom), agresijo in represijo, lokalnim in globalnim. Globalizacija je doprinesla k trem pomembnim karakteristikam »novih vojn«: (1) gonilna sila je težnja po identiteti in ne po teritoriju kot v preteklosti; (2) uporabljajo se gverilske oziroma teroristične tehnike; (3) mednarodni kriminal je spremenil način financiranja vojn (Kaldor *ibid.*).

Ekonomski dejavniki so v vojnah vedno imeli pomembno vlogo. Vendar so bile ekonomske dimenzije civilnih vojn do nedavnega deležne malo politične pozornosti, kaj šele sistematične akademske analize. To se je spremenilo sredi 90-ih, z naraščajočim kopicom akademskih in političnih raziskav, ki ponujajo pomembne nove poglede na politično ekonomijo oboroženega konflikta (glej Keen 1998; Collier in Hoeffler 2000; Berdal in Malone 2000). Glavna gonilna sila teh raziskav je prevladujoče spoznanje med analitiki in oblikovalci politik, da je večina civilnih vojn postala finančno neodvisnih (Ballentine in Sherman 2003).

Po koncu hladne vojne in pojemanju denarne pomoči velikih sil, so bile vlade in uporniki primorani k iskanju alternativnih virov dohodkov za podporo svojih bojnih zmogljivosti. Zato

se je tradicionalnim načinom ropanja in plenjenja, pridružila trgovina z donosnimi naravnimi viri, finančna podpora diaspore in zajetje tuje humanitarne pomoči (Jean in Ruffin 1996). Eden izmed glavnih problemov tiči v tem, da so te, v srži, predvsem neformalne gospodarske aktivnosti, zelo dobro integrirane v svetovni trg in glavne finančne centre (Duffield 1999). Ta integracija učinkovito zabriše meje med legalnimi in nelegalnimi gospodarskimi aktivnostmi. Akterji, vpleteni v konflikt, tekmujejo za dostop in nadzor nad dragocenimi naravnimi viri, s katerimi se lahko trguje na regionalnih in mednarodnih trgih.

V preteklosti so se ekonomski faktorji smatrali kot primaren razlog za civilne vojne, analize pa so se osredotočale na gospodarsko deprivacijo, nerazvitost in pomanjkanje virov, ki zavirajo razvoj in zaostrejejo konflikt (glej Homer-Dixon 1994; Ohlsson 1999). V zadnjih letih pa se je tok pozornosti zasukal iz gospodarskega pomanjkanja na gospodarske dejavnike, ki vzpodbujajo konflikt, kot je gospodarska korist v nadaljevanju konflikta. Zaradi vloge donosnih naravnih surovin pri stimuliranju vojnih gospodarstev se je med analitiki in snovalci politik uveljavil termin »vojna za vire«. Nekateri celo govorijo o novem tipu oboroženega konflikta (glej Cilliers 2000; Renner 2002; Klare 2006).

3. NARAVNI VIRI IN KONFLIKT

Naraščajoče število raziskav, ki so se začele pojavljati sredi 90-ih, se ukvarja z vprašanjem vzroka civilnih konfliktov. Pri tem so prišli do pomembnega spoznanja o ključni vlogi naravnih surovin, ki v konfliktni dinamiki nastopajo kot povod za konflikt, razlog za zavlačevanje premirja ali finančno sredstvo za obstoj konflikta. Naravni viri, ki vplivajo na konflikt so v glavnem nafta in trdi minerali, med njimi koltan, diamanti, zlato in biseri. Med naravnimi viri, ki vplivajo na potek konflikta, se lahko pojavijo tudi druge vrste surovin, predvsem les (Price 2007) - glej tabelo 3.1. In če kot naravni vir smatramo tudi droge, tudi te igrajo pomembno vlogo pri številnih konfliktih (primer: Afganistan, Bolivija, Burma in Kolumbija).

Tabela 3.1: Sodobne civilne vojne povezane z naravnimi viri

Država	Trajanje	Naravni viri
Afganistan	1978–2001	Žlahtni kamni, opij
Angola	1975–2002	Nafta, diamanti
Burma	1949–	Les, kositer, žlahtni kamni, opij
Kambodža	1978–1997	Les, žlahtni kamni
Kolumbija	1984–	Nafta, zlato, koka
Kongo, Dem Rep	1996–1997, 1998–	Baker, koltan, diamanti, zlato, kobalt, les, kositer
Kongo, Rep	1997–	Nafta
Slonokoščena obala	2002–	Diamanti, kakavova zrna, bombaž
Indonezija - Aceh	1975–	Les, zemeljski plin
Indonezija - Z. Papua	1969–	Baker, zlato, les
Liberija	1989–2003	Les, diamanti, železo, nafta, kakav, kava, kavčuk, zlato
Maroko	1975–	Fosfati, nafta
Nepal	1996–	Redke gobe
Papua Nova Gvineja	1989–1998	Baker, zlato
Peru	1980–1995	Koka
Senegal	1982–	Les, akažu oreški
Sierra Leone	1991–2000	Diamanti
Somalija	1991–	Ribe, oglje
Sudan	1983–	Nafta

Vir: Global Witness 1996; Collier 2003.

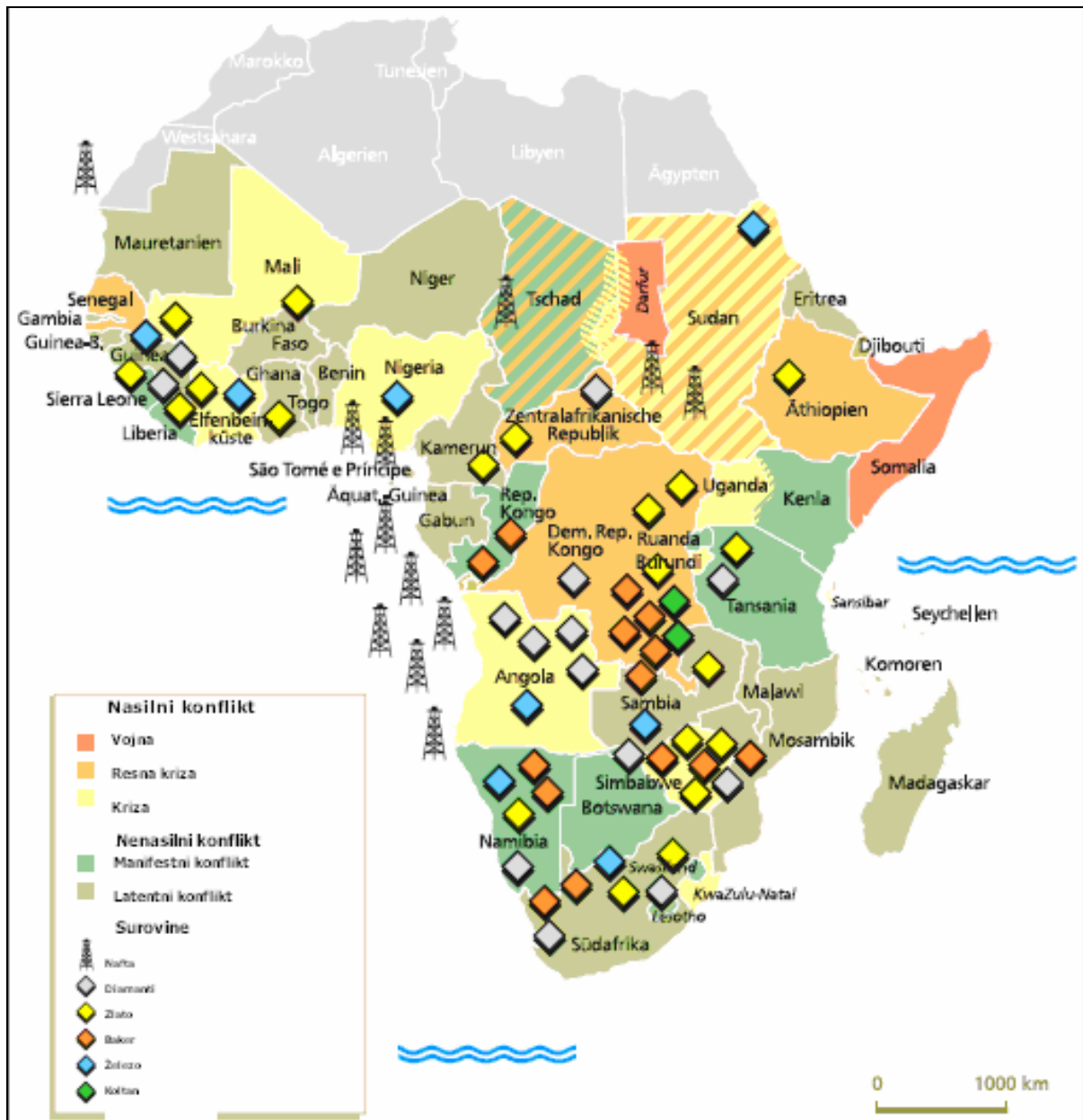
Vendar zgolj prisotnost obilja naravnih virov v državi še ne pomeni nujno tveganja za izbruh nasilnega konflikta. Med državami, bogatimi z nafto, so tudi visoko razvite zahodne države s stabilno demokracijo, kot so Kanada, Norveška in Velika Britanija (EIA 2004). Vendar so omenjene odkrile nafto že pri določeni gospodarski razvitosti in relativno razvitih

demokracijskih institucijah in civilni družbi, kar ne moremo trditi za proizvajalke nafte, ki jih pretresajo politične krize in nasilni konflikti. Hiter pregled zgornje tabele namreč razkrije še eno karakteristiko t. i. »vojn za vire« - vse se odvijajo v državah v razvoju¹⁵, za katere že praviloma veljajo najnižji kazalci družbeno-gospodarskega razvoja (ekstremna revščina, politična korupcija, družbena in politična nestabilnost). Od tega se jih večina odvija na afriškem kontinentu, ki je zelo bogat z naravnimi viri (glej sliko 3.1), vendar je njegov razvoj ohromljen zaradi dolga, revščine, politične nestabilnosti in slabega vladanja.

Naravni viri pa v konfliktni dinamiki ne nastopajo le kot vir finančnih sredstev, ampak lahko preko negativnih vplivov na gospodarstvo in politiko, indirektno vplivajo na razvoj nasilnega konflikta. Vplivi gospodarske odvisnosti od naravnih virov na konflikt so lahko del večjega fenomena – »prekletstva naravnih virov«. Prekletstvo se nanaša na paradoks držav z izobiljem naravnih virov, ki imajo protislovno manjšo gospodarsko rast kot države brez teh virov. Države, katerih gospodarstvo je odvisno od izvoza nafte, žlahtnih kamnov in mineralov so nagnjeni k mnogoterim problemom, kot so: počasna gospodarska rast (Sachs in Warner 1999, 2001); visok delež revščine (Ross 2003); visoka stopnja korupcije (Sachs in Warner 1999) in avtoritativni režim (Ross 2001; de Soysa 2002). Nenaden razvoj naravnih virov lahko zavira gospodarski razvoj in industrializacijo, ker se vsa sredstva preusmerijo v en sektor gospodarstva, nenadni priliv dohodkov dvigne valutni tečaj in posledično ostali sektorji postanejo nekonkurenčni. Ta fenomen se v literaturi imenuje »nizozemska bolezen« (Ross 1999: 297–322; Swanson 2002: 15). Pojavlja se v kontekstu pojasnjevanja nizozemske izkušnje v 60-ih in 70-ih letih prejšnjega stoletja, ko je odkritje zemeljskega plina pripeljalo do zapostavljanja drugih sektorjev gospodarstva in posledično zaostale gospodarske rasti. Predpostavko, na kateri temelji koncept »nizozemske bolezn« v državah proizvajalkah nafte, so potrdili rezultati empiričnih raziskav, ki sta jih naredila Sach in Warner (*ibid.*). Ugotavljata namreč, da imajo države, ki so gospodarske odvisne od izvoza primarnih virov počasnejšo gospodarsko rast v primerjavi z državami brez teh virov. Od vseh naravnih virov pa pri omenjeni analizi najbolj izstopa nafta.

¹⁵ Države v razvoju, imenovane »tretji svet« (včasih celo »četrti svet«), so najmanj razvite države na svetu in obenem koncept, ki ga različne institucije različno definirajo. Razprava o le-teh presega okvir zastavljene naloge, zato bom podala uveljavljeno definicijo ZN, ki razvršča najmanj razvite države (Less Developed Countries, LDCs) na podlagi treh kriterijev: (1) nizki dohodek (povprečni triletni BND manj kot \$ 750); (2) šibkost družbenih virov (temelječ na kazalcih prehranjevanja, zdravja, izobrazbe in pismenosti); in (3) gospodarska ranljivosti (temelječa na nestabilnosti kmetijske pridelave, nestabilnosti izvoza blaga in storitev, ovira zaradi gospodarske majhnosti in odstotek populacije, prisiljen k preselitvi zaradi naravnih katastrof ali ogrožene varnosti) (UN 2005).

Slika 3.1: Sodobne civilne vojne povezane z naravnimi viri v Subsaharski Afriki

Vir: BICC 2004.

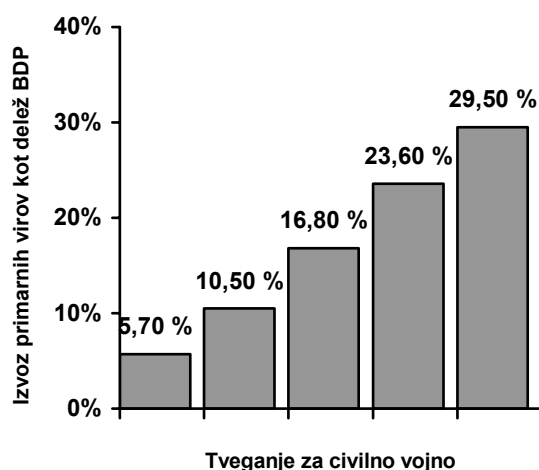
Teoretične razlage

Med avtorji vlada konsenz o močni korelaciji med nafto in vojno, vendar obstajajo tekmovalne razlage o tem, ali nafta poveča tveganje, trajanje ali intenzivnost konflikta in ali naredi konflikt težje razrešljiv.

3.1.1 Pohlep vs. krivica

Enega izmed najvplivnejših prispevkov k političnem diskurzu o ekonomskih vzrokih novih vojn sta prispevala Collier in Hoeffler (1999) s svojimi ekonometričnimi študijami. Vpeljala sta dihotomijo »pohlep-krivica«. Collier in Hoeffler (1999: 15) trdita, da so uporniki motivirani ali z možnostjo plenitve ali s krivico in pri tem navajata trdne dokaze za roparsko motivacijo uporniških skupin. Država, katere velik delež BDP predstavlja izvoz primarnih surovin, »ima štirikrat večjo možnost vojne kot pa država brez primarnih surovin«. Po njunem modelu priložnost za nadzor nad izvozom primarnih virov povzroča konflikt, krivice, ki pri tem nastanejo, pa vzpodbudijo diasporo k nadaljnji finančni podpori konflikta. Težnja po uporništvu narašča z naravnim bogastvom in upada z okoliščinskim (oportunitetnim) stroškom¹⁶. Med najpomembnejšimi dognanji njunih študij, obenem pa tudi največkrat navedena je korelacija med gospodarsko odvisnostjo od naravnih virov (merjeno kot delež izvoza primarnih surovin v BDP) in visokim tveganjem za konflikt (glej graf 3.1).

Graf 3.1.1.1: Naravni viri in tveganje za konflikt v državah z majhnim dohodkom

Vir: Collier in Hoeffler 1999.

¹⁶ Izražajo vrednost izgubljene priložnosti, ker ni bila sprejeta najboljša druga različica.

Teza o pohlepu je imela velik vpliv na politični diskurz. Collierjeve ugotovitve so bile še posebej privlačne za snovalce politik, obupanih nad kompleksnostjo in dozdevno neukrotljivostjo »etničnih« in religijskih konfliktov v zgodnjih 90-ih. To bi namreč pomenilo, da če je večina današnjih konfliktov v bistvu boj za gospodarske vire, potem je rešitev le-teh bolj dosegljiva, kot pa konflikti zaradi identitet, kot so etnična pripadnost, religija ali ideologija (Ballentine 2003: 274).

Avtorji, ki so svoje modele razvili na podlagi kritike Collierjevega ekonometričnega modela, opozarjajo na njegovo pristranskost, saj se osredotoča le na upornike, pri tem pa zanemarja vlogo države (glej Ballentine 2003; Ballentine in Nietzsche 2003; Berdal 2004). Nekatere druge kvantitativne študije so pokazale na nekatera metodološka vprašanja pri korelaciji med odvisnostjo od naravnih virov in konflikti (glej Sambanis 2002; de Soysa 2002; Ross 2004). Michael Ross zaključuje, da »je trditev, da je izvoz primarnih virov povezan s konflikti, šibka in bi morala biti obravnavana s previdnostjo.«

Argument o pohlepu se nanaša na vse tipe primarnih virov, nekateri avtorji (glej Ross *ibid.*; Le Billon 2005) pa razlikujejo med tipi primarnih virov in trdijo, da imajo specifične lastnosti določenih virov globok vpliv tako na obliko konflikta, kot na karakter vojske. Le Billon, na primer, primarne vire deli na »zgoščene« ali »razpršene« in »neposredne« ali »oddaljene«. Razlikovanje zgoščenost – razpršenost se nanaša na prostorsko razširjenost in metodo izkoriščanja, med tem ko se dihotomija neposredno – oddaljeno nanaša na distanco od vlade. Nafta je zgoščen vir, katere metoda pridobivanja zahteva velik koncentriran kapital in ima malo povezav z drugimi vejami gospodarstva. Kjer so naftna polja blizu vlade oziroma njenemu nadzoru, kot so na primer naftne ploščadi na obalah Angole, je tipična oblika konflikta državni udar, kjer je glavni cilj priti na oblast in pridobiti kontrolo nad viri. Kjer so pa naftna polja oddaljena, prevladujejo separatistični konflikti. Billon (*ibid.*: 48) sklepa, da: »Viri lahko oblikujejo potekajoč konflikt, cilj napada za teritorialno napredovanje, trajanje in intenzivnost konflikta in odnose med vojskujočimi in populacijo. Viri lahko prav tako prizadenejo interno kohezijo oboroženih gibanj in motivirajo tajni dogovor med nasprotniki, še posebej ko izkoriščanje surovine ali trgovanje z njo zahteva takšno partnerstvo.«

Ballentine ugotavlja, da korelacija med odvisnostjo od naravnih virov in možnostjo konflikta ni neposreden odnos, prav tako pa priložnost za uporništvo ne izhaja le iz prisotnosti naravnih virov (Ballentine 2003: 261–7). Tako kvalitativne kot kvantitativne študije so potrdile, da je neuspešno vodstvo določene vlade tista vmesna variabla med obiljem naravnih virov in

tveganjem za oborožen konflikt. Sistematična korupcija in slabo gospodarstvo, patrimonialno vladanje politično in socio-ekonomično izključevanje etničnih ali manjšinskih skupin (horizontalna neenakost) so permisivni povodi tako za separatistične kot tudi ostale konflikte (Nafziger in Auvinen 2003).

3.1.2 Petro-države

Petro-država je država, v kateri glavno gospodarsko panogo predstavlja črpanje nafte, obenem pa jo karakterizirajo šibke institucije in slabo delujoč javni sektor. Bistvena značilnost petro-države so zakoni, ki vladi zagotavljajo neposredne pravice, iz katerih tudi izhajajo enormne naftne rente (Martinez 2005).

Argument o petro-državah temelji na ideji, da ima gospodarska odvisnost od nafte politične učinke podobne gospodarskim problemom, znanim pod izrazi »nizozemska bolezen« ali »prekletstvo obilja«. Ti politični učinki so prvenstveno odgovorni za posledično povzročitev gospodarskih problemov. Naftne rente, ki ji državi plačujejo korporacije za pravice črpanja, vplivajo na slabljenje državnih institucij in posledično do izgube vladnega nadzora nad situacijo v državi. To rušenje vpliva države pa se dogaja v kontekstu naraščajočega občutka krivice in posledičnega gneva civilne populacije. Zato je malo verjetno, da se bo konflikt odvijal brez nasilja in je bolj verjetno, da se bo prvenstveno osredotočil na distribucijo naftnih rent. Teorija o petro-državah temelji na Webrovi premisi, da so pomembni gospodarski temelji države in da viri prihodka oblikujejo strukturo in dinamiko moči države. Kot pravi Karl (1997: 13):

Pomembno je, ali se država zanaša na davke iz ekstraktivne industrije, agrikulturne proizvodnje, tuje pomoči, denarne pomoči diaspore ali mednarodne proizvodnje, saj imajo ti različni viri dohodka, ne glede na njihovo gospodarsko vrednost ali družbeni pomen, silen vpliv na državni institucionalni razvoj in njene sposobnosti, da zaposluje osebje, subvencionira socialne in gospodarske programe in usmerja aktivnosti privatnih interesov.

Teoretiki petro-države poudarjajo pomembnost vodilnih sektorjev, ki dominirajo distribucijo dohodka in posledično vplivajo na institucionalno strukturo in usmeritev države. Ker je nafta nepremična dobrina in ker so njene interne koristi odvisne od razporeditve petro-dolarjev, določene institucije ponavadi pridejo v ospredje. Še posebej so dominantna izvršilna veja oblasti, državno naftno podjetje in ministrstvi za finance in energetiko. V primeru, da se nafta nahaja na nevarnem in nestabilnem območju, med vodilne sektorje spada tudi Ministrstvo za

obrambo, družbi pa vlada vojaški režim. Ti vodilni sektorji predstavljajo birokratsko ustanovljen interes, odvisen od naftnih rent.

3.1.3 Konfliktni cikel težnje po naftnih rentah

Kaldorjeva (2007) ugotavlja, da sta zgoraj opisani razlagi v bistvu argumenta o težnji po renti na različnih ravneh. Torej, argument o pohlepu predstavlja težnjo po rentah med nevladnimi akterji na lokalni ravni in črpa iz rastoče literature na temo civilnih vojn in gospodarskih motivih za konflikt. Argument o petro-državah pa opisuje težnjo po renti v državi proizvajalki nafte. Z težnjo po renti ima Kaldorjeva (2007: 26) v mislih »intenzivno politično tekmovanje, ki stremi h kratkoročnemu dostopu do dohodkov iz naslova črpanja nafte, za razliko od političnega tekmovanja glede politik, ki bi naj bile v dolgoročnem smislu v javnem interesu.«

Nove vojne zajemajo vladne in nevladne akterje, oboji prilaščajo naftne rente in so od njih finančno odvisni. V teh okoliščinah je zelo težko kakorkoli nadzirati ozemlje ali direktno na vojaški način ali indirektno s podporo avtoritativnega režima. V pozornost zbujujočih karakteristikah vsake od ravni težnje po renti, je Kaldorjeva (*ibid.*: 25) odkrila konfliktni cikel (glej tabelo 3.1.3.1): »Vsako prizadevanje za vpeljavo ustrezne politike, ki bi nadzirala naftne rente, je spodkopano z vedno bolj stopnjujočo težnjo po renti in vedno večjim občutkom krivice.«

Tabela 3.1.3.1: Konfliktni cikel težnje po naftnih rentah

Faza	Akterji	Tip dohodka države	Javna politika	Oblika politične usmeritve	Tip konflikta
<i>Oblikovanje države</i>	Velike sile	Davki (ne od nafte)	Konstrukcija državne infrastrukture z naftnim kapitalom	Nacionalistična in ideološka (leva/desna usmeritev)	»Stare naftne vojne«
<i>Stabilizacija</i>	Država proizvajalke nafte	Davki (tudi od nafte)	Razvoj in javno dobro, represivni aparati	<i>Kot zgoraj</i>	Zamrznjen konflikt
<i>Grabežljivost</i>	Država proizvajalke nafte in nevladni akterji	Večinoma naftne rente in »izsiljene donacije«	Črpanje nafte in represija	Politike identitet (etnične, religijske, plemenske)	»Nove naftne vojne«
<i>Razdor države</i>	Večinoma nevladni akterji	Zelo nizek	Terorizem in korupcija	<i>Kot zgoraj</i>	<i>Kot zgoraj</i>

Vir: Kaldor 2007: 26.

V zgodnji fazi ciklusa se pojavijo značilnosti, ki se pripisujejo t. i. starim vojnām, vojnām med državami za monopol nad ozemljem, bogatim z nafto (kot so bile na primer prva in druga svetovna vojna, ter prva Zalivska vojna). V tej fazi odkritju večjih zalog nafte sledi oblikovanje države. To je povezano z oblikovanjem politik za gospodarjenje z naftnimi rentami in grajenje potrebne državne infrastrukture, ki bo omogočala uspešno delovanje naftne industrije in distribucijo naftnih rent. To začetno fazo ponazorijo najstarejše izvoznice nafte, kot so Indonezija, Irak, Savdska Arabija in Venezuela, ki so sčasoma zgradila sofisticirano industrijo in oblikovala ministrstva za razvoj. Grabežljivost, ki se pojavi, pripelje vedno nove in nove skupine posameznikov, ki želijo svoj kos »naftne pogače«. To daje zagon naslednji fazi ciklusa – stabilizaciji. V fazi stabilizacije petro-država še vedno deluje avtonomno in je sposobna zagotavljati javne dobrine. Njeno preživetje sloni na kombinaciji pokroviteljstva in represije, ki temelji na distribuciji t. i. petro-dolarjev, kar pa vzpodbuja pohlep in občutek krivice. Faza stabilizacije je v bistvu zelo nestabilna, ne samo zaradi nihanja cen nafte na svetovnem trgu, ampak zaradi naraščanja napetosti v družbi. Za petro-države sčasoma postanejo značilni parazitski privatni sektorji, politične skupine, skupnosti in celotne družbe, ki se čutijo upravičene do vedno večjih finančnih deležev, medtem ko od svojih vlad pričakujejo najslabše. Latentni konflikti znova pridejo na površje, s tem pa lokalni tekmeci dobijo dodatne priložnosti za potešitev svoje grabežljivosti. V zadnji fazi ciklusa grabežljiva naftna država začne propadati in izgublja monopol nad organiziranim nasiljem in monopol nad naftnimi rentami. Prav tako ni sposobna zaščititi naftnih polj, v najhujšem primeru pa ji sledi popoln propad (Kaldor 2007).

Vse države ne gredo skozi vse faze opisanega ciklusa. V primeru, ko je vloga države že močno oslABLJENA pred odkritjem nafte, kot je bil primer v Angoli, lahko te države direktno vstopijo v fazo grabežljivosti brez prehoda skozi fazi oblikovanja države in stabilizacije.

Tako grabežljiva, kot tudi država v razdoru, sta povezani z »novimi naftnimi vojnami«, kot jih opisuje Kaldorjeva (*ibid.*), kot tudi z naraščajočo nestabilnostjo v samem naftnem sektorju. V teh fazah konflikt vključuje kombinacijo vladnih in nevladnih akterjev – preostanek redne vojske, paravojaške skupine, gospodarje vojn (ang. »warlords«), kriminalce in upornike – ter gospodarsko menjavo. Država v razdoru se razlikuje od propadle države. Namreč, dokler črpanje nafte zahteva določeno državno infrastrukturo imajo vse strani, ki so sodelovale pri slabljenju vloge države, interes, da jo podprejo. Posledično imamo številne primere naftnih držav, ki omahujejo na meji prepada, kot je situacija v Iraku, Alžiriji, Azerbajdžanu, Angoli,

Sudanu in drugod. Kaldorjeva (*ibid.*) meni, da imajo države v tej fazi priložnost, da se vrnejo nazaj na prvo fazo, to je oblikovanje države. Nenazadnje imajo za to velik interes zunanji akterji, to so mednarodne institucije in nevladne organizacije, kot tudi lokalne skupine in MNK. V isti sapi pa opozarja (*ibid.*: 31), da se ta priložnost ne sme precenjevati: »Nove vojne imajo pogubne posledice za družbo in institucijo, katere je izjemno težko popraviti. Ta faza somraka je lahko večna, tako da se cikel lahko smatra kot tranzicija namesto kot ponavljajoči se fenomen.«

3.2 Specifika nafte kot konfliktnega vira

Nafta igra v konfliktni dinamiki prav posebno vlogo. Kot pravi Klare (2006: xiii): »Nafta je unikatna med svetovnimi viri. Ima več potenciala od drugih, da izzove resne krize in konflikte v prihajajočih letih.« Nafta sama po sebi ni blagoslov, ne prekletstvo, ampak preprosto črna gosta snov. Pa vendar je proizvod, ki s procesom črpanja z namenom izvoza pridobi sveženj karakteristik, ki so edinstvene in pomagajo razumeti konflikt. Razen izčrpanosti vira, so ostale lastnosti družbeno skonstruirane.

Gospodarske rente, ki jih države izvoznice nafte prejemajo od korporacij v zameno za črpanje nafte, imajo velik vpliv na gospodarstvo države izvoznice. Pojav je lažje razložiti s primerjavo z gospodarstvom držav, ki ne proizvajajo nafte. V t. i. diverzificiranem gospodarstvu, ki temelji na materialni produkciji in storitveni dejavnosti, je večina dohodka proizvedenega z delom. Država izmenjuje svoje dobrine z drugimi na podlagi relativne primerjalne prednosti. V primeru, da je poraba večja kot potrošnja, se to odraža v negativni trgovski bilanci, ki se more pokriti s črpanjem prihrankov ali eventualno s tujim dolgom in investicijami. Države, katerih gospodarstvo sloni na izvozu nafte, pa večina dohodkov sestavljajo gospodarske rente. Vlada razdeli te rente med državljane z nakazili ali z investicijami. V državi, ki je gospodarsko odvisna od nafte, se praviloma potroši več kot pa se proizvede, potrošnja pa se krije s prodajo nafte. In čeprav so gospodarske rente več kot dobrodošle, predstavljajo dvorezni meč. Po eni strani predstavljajo ogromne vsote, ki kakor mana z neba padejo v roke voditeljem države, po drugi strani pa negativno stimulirajo tako gospodarstvo kot posameznika. Med prebivalci se zasidra miselnost, da denar ne pridobijo z delom, ampak ga je potrebno le zahtevati od vlade. V tem oziru nacionalno premoženje, ki se ustvarja eksterno in neodvisno od dela, spodbuja grabežljivost, kar nenazadnje tudi spodbuja konflikte (Kaldor 2007).

Nafta se od drugih naravnih surovin razlikuje po visokih investicijah, ki jih zahteva njena proizvodnja. Nafta zahteva velike kapitalske vložke v vseh fazah produkcijskega cikla. In za razliko od na primer diamantov in lesa, zahteva velike in dolgoročne naložbe in zelo malo delovne sile. Intenzivnost kapitala ima dva nasprotujoča si izida. Po eni strani velike investicije potrebne za iskanje, črpanje, proizvodnjo in transport nafte, kot tudi vsa soglasja z različnimi stranmi za varnost in izvedbo teh investicij pomenijo, da je potrebna določena mera zakonske ureditve in legitimna avtoriteta, ki zagotavlja nemoten potek. Po drugi stani pa je potrebna majhna delovna sila, kar pomeni, da jim za produkcijo ni potrebno pridobiti soglasja večine lokalnih volivcev. Poleg tega ima naftna dejavnost zelo majhen pozitiven vpliv na lokalno gospodarstvo. Ne samo, da ni povezana z delovno silo, ampak prav tako ni povezano z drugimi agrikulturnimi in industrijskimi panogami. Naftni sektor zahteva napredno opremo in tehnologijo, ki pa je praviloma uvožena. Nadalje pa se zaradi svoje specifičnosti ne more uporabljati v drugih gospodarskih sektorjih, zato se tehnološki prepad med naftnim sektorjem in njimi veča. Poleg tega zahteva visoko izobražene strokovnjake, ki spet praviloma prihajajo iz tujine. Kot rezultat tega naftna poslopja iz okolice izstopajo kot enklave z ogromno premoženja in tujci. Ta kontrast pa jih naredi za plamenišče družbenih in političnih sporov in privlačna za raznolike skupine, ki si želijo svoj delež (Kaldor 2007).

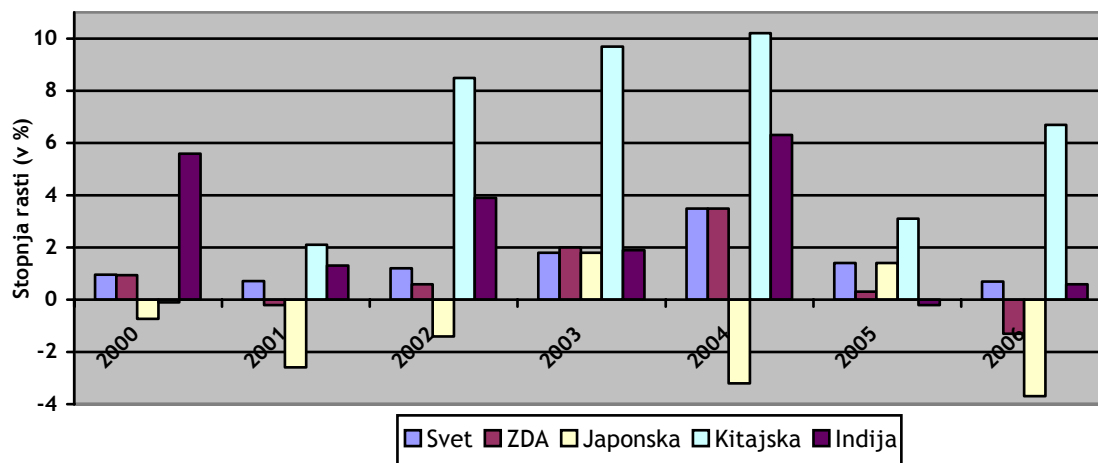
Nafta je gonilo globalne industrije in transporta in glavni vir svetovne energije. Visoke naftne rente so posledica nenasitne potrebe po energiji. Med leti 2000 in 2006 se je globalna poraba povečala za 9,8 odstotkov, s presenetljivim 46,4 odstotnim povečanjem na Kitajskem (BP 2007; lastni izračuni). Kot je razvidno iz naslednjega grafa je rast povpraševanja začela pospeševati leta 2002 in dosegla vrhunec leta 2004 navkljub visokim cenam nafte. Medtem ko je bila ta rast izjemna predvsem na Kitajskem, ko se je povpraševanje po nafti povečalo za 10,2 odstotne točke (*ibid.*), pa je bila moč povpraševanja tisto leto globalen fenomen, saj je porast povpraševanja doživela vsaka svetovna regija. Razlog za to je mogoče iskati predvsem v strmi rasti svetovnega gospodarstva, še posebej v gospodarskem razcvetu Kitajske in okrevanju ameriškega gospodarstva¹⁷ (BP 2005). Po letu 2005 se je povpraševanje sicer umirilo,¹⁸ vendar še kljub temu narašča.

¹⁷ Gospodarstvu ZDA in Kitajske sta tudi največji porabniki nafte na svetu.

¹⁸ Razloge za to je spet potrebno iskati v dveh največjih proizvajalkah nafte. Na manjšo rast povpraševanja v ZDA je negativno vplival hurikan Katrina, medtem ko je kitajska vlada sprejela nekatera ukrepe za energetske varčevanje, predvsem zaradi visokih cen nafte na svetovnem trgu. Pri tem je smiselno poudariti, da se je povpraševanje obeh gospodarstev leta 2005 povečalo, le rast povpraševanja je bila manjša v primerjavi s preteklim letom.

Svetovno povpraševanje po surovi nafti narašča predvsem v Aziji, zaradi potreb hitro se razvijajočih gospodarstev Indije in Kitajske. Kot je razvidno iz samega grafa, je tam rast povpraševanja tudi najbolj visoka. Drugi razlog pozitivne rasti povpraševanja, kot poroča EIA (2006), so potrebe transportnega sektorja, kjer obstaja malo konkurenčnih alternativ nafte. Povpraševanje po nafti upada le na Japonskem. Ta izstopajoč trend padanja povpraševanja pa finančni analitiki razlagajo z negativnim naravnim prirastkom, promocijo energijsko varčnih vozil («mini vozil») in preklon v proizvodnji elektrike iz nafte na zemeljski plin (Seeking Alpha 2007).

Graf 3.2.1: Gibanje stopnje svetovnega povpraševanja po nafti in povpraševanje po nafti v izbranih državah v obdobju med leti 2000 in 2006 (v %)

Vir: BP 2007; lastni izračuni.

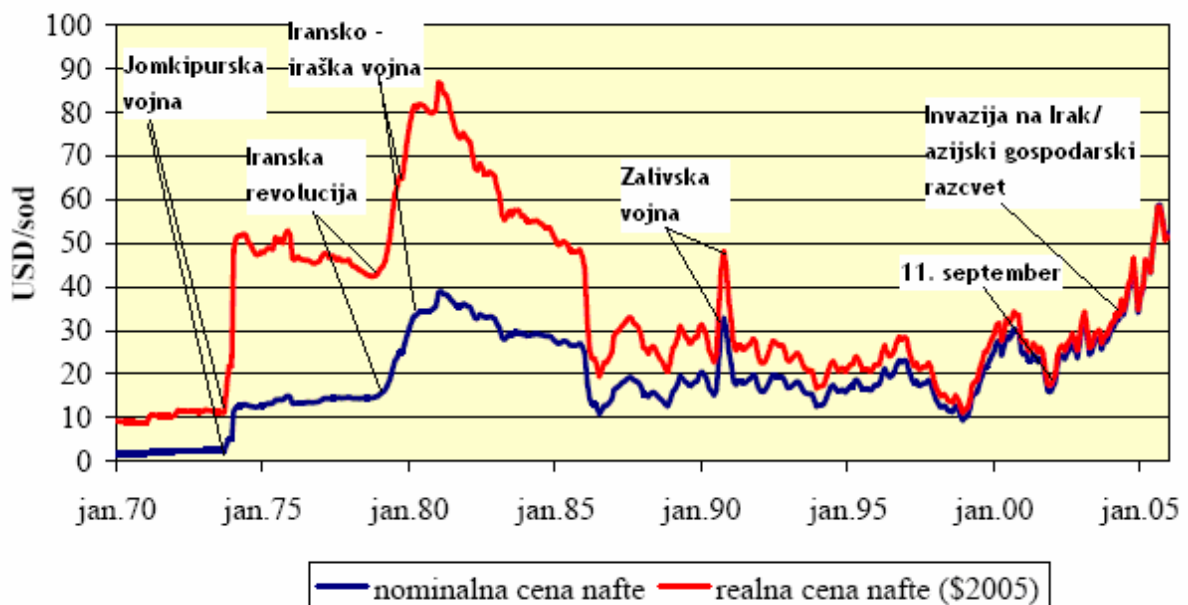
Presenetljiva gospodarska rast Indije in Kitajske in neuspeh ostalih velikih gospodarstev, predvsem ZDA, da bi sprejele resnejše ukrepe o varčevanju energije pomeni, da bo absolutna poraba energije le še naraščala. Napovedujejo, da bo svetovna poraba nafte leta 2015 dosegla 103 milijone sodov na dan v primerjavi z 78 milijonov leta 2002 (EIA 2007). Medtem ko potreba po nafti strmo narašča, skrb, da je iskanje nafte doseglo svoj vrhunec, prispeva k strateški pomembnosti že odkritih nahajališč. Prav vloga nafte v svetovnem gospodarstvu je eden izmed glavnih razlogov za (ne)pozornost mednarodne skupnosti ob konfliktih v državah v razvoju.

Cene nafte so izjemno nestabilne, še posebej v zadnjem desetletju, in dvakrat bolj spremenljive, kot pa cene drugega blaga (glej graf 3.2.2). V letu 1998 je cena nafte padla na

12 dolarjev za sod, se potem leta 2000 povzpela na 30 dolarjev in leta 2002 spet padla na 20 dolarjev.

V letu 2005 je presegla ceno 60 dolarjev na sod in julija 2006 dosegla vrednost 78.77 dolarja (EIA 2007). Cena soda surove nafte je nedavno, 19. oktobra 2007, na svetovnih trgih dosegla rekordno vrednost 90.07 dolarja (BBC 2007a). Takšno nihanje cen, v tako kratkem času, ima velik vpliv na gospodarstvo držav in na njihov gospodarski razvoj. Ekstremno nihanje cen za njih namreč predstavlja hitrejši cikel gospodarskih šokov in razcvetov, kar pa negativno vpliva na proračunsko disciplino, nadzor nad javnimi financami in prav tako gospodarsko načrtovanje. Obenem pa povzroča nezaupanje investitorjev, vzpodbuja impulzivne vzorce porabe in nekonstantno potrošnjo, kar negativno vpliva na rast, distribucijo in zmanjševanje revščine (Karl 1997). Te posledice v gospodarstvu vplivajo na politično nestabilnost, ki povzroči nihanje cen, kar ustvari svojevrsten začaran cikel.

Graf 3.2.2: Mesečne cene surove nafte RAC od leta 1970 do 2005¹⁹

¹⁹ Nakupni stroški surove nafte (refiner acquisition cost - RAC) je cena surove nafte, ki jo sestavljajo tehtano povprečje domačih in uvoznih stroškov rafinerij v ZDA. Poročila EIA, na katera se na več mestih nanašam v pričujočem diplomskem delu, uporablja RAC kot svojo svetovno ceno. Cena nafte RAC je praviloma 2 do 4 dolarja nižja, kot cena nafte WTI, ter 1 do 2 dolarja nižja od severnomorske nafte Brent. WTI je cena surove nafte na borzi v New Yorku, s ceno Brent pa se trguje na londonski borzi. Opozoriti je treba še na razliko med nominalno ceno, v tekočih cenah (USD = ameriški dolarji), ki je izrisana z modro barvo, in realno vrednostjo, ki upošteva dolarsko inflacijo. Z rdečo barvo je označena realna vrednost, izražena z dolarji.

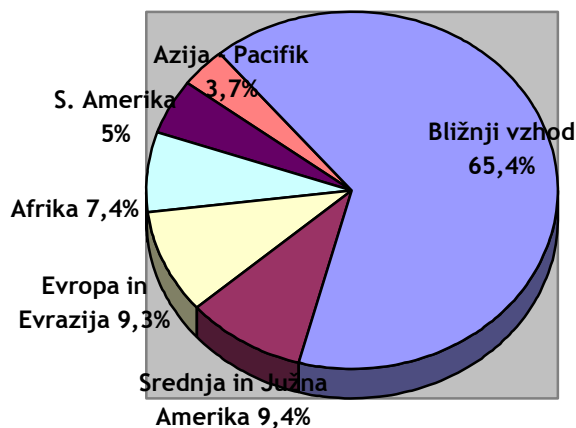
Vir: EIA 2006.

Nafta ni obnovljiv vir in njene zaloge so omejene, kar ne vzbuja samo vprašanje o geografski (ne)enakosti med državami proizvajalkami in državami uporabnicami nafte, ampak tudi o medgeneracijski (ne)enakosti. Znanstveniki objavljajo različne napovedi kdaj bo dejansko zmanjkalo nafte. Vendar pa se izčrpanje nafte ne nanaša le na porabo svetovnih zalog nafte, ampak tudi na možnost, da bo nafta postala zastarel vir energije in bo kot taka pomembno izgubila na vrednosti. Z besedami bivšega saudskega ministra za nafto, Zaki Yamanija (citiran v Economist 2003: 1): »Kamena doba se ni končala zaradi pomanjkanja kamnov. In tudi naftna doba se ne bo končala zaradi pomanjkanja nafte.«

3.3 Svetovna naftna industrija

Naftna industrija se od vseh ostalih tipov mednarodnega gospodarstva razlikuje v stopnji nadzora vlade, ki »prodaja« pravice za iskanje in črpanje nafte v zameno za deljenje dobička. Rente vladi, kot to imenujejo ekonomisti, so lahko vratolomno visoke. Nigerijska vlada bi naj tako, po nekaterih ocenah, prejela 2 milijona dolarjev na uro le od Shellovega podjetja v Nigeriji (BBC 2006).

Graf 3.3.1: Svetovne zaloge surove nafte

Vir: BP 2006.

Največ svetovnih zalog nafte in največja proizvodnja sta na Bližnjem vzhodu, kjer je 65,4 odstotka celotnih odkritih naftnih zalog, od tega 25 odstotkov v Savdski Arabiji (BP 2007). Po nacionalizaciji sredi dvajsetega stoletja, ko so države Bližnjega vzhoda prevzele vodenje

naftnih podjetij je ta regija v glavnem zaprta za mednarodna naftna podjetja. Tako mednarodna naftna industrija koncentrira svoje investicije izven Bližnjega vzhoda, čeprav količina zalog v tej regiji pomeni, da bo v prihodnje postala ključno področje za investicije. Izven Bližnjega vzhoda so zaloge naravnega plina in nafte široko razporejene. Štiriinpetdeset držav posamično doprinese k 0.1 odstotku svetovne proizvodnje. Ker zaloge Severne Amerike in Zahodne Evrope pojenjajo, je naftna industrija usmerila svoje investicije v države v razvoju in bivše države Sovjetske zveze. Dve območji, ki vedno bolj pridobivata na teži, so kaspijske države in Afrika.

Večji del prejšnjega stoletja je v naftni industriji zaznamovalo »Sedem sester«. Izraz, ki ga je skoval italijanski podjetnik Enrico Matteir in se nanaša na sedem naftnih podjetij, ki so dominirale produkcijo, rafiniranje in distribucijo nafte. Sestavljale so jih tri ameriška podjetja, ki so nastala po razpustu Standard Oil²⁰-a in štiri mednarodna podjetja. Ta podjetja so bila naslednja:

- (1) Standard Oil of New Jersey, ki je kasneje z združitvijo z Mobilom postal ExxonMobil,
- (2) Royal – Dutch Shell,
- (3) britanska Anglo-Persian Oil Company, ki je kasneje postala BP,
- (4) Standard Oil of New York, ki je kasneje postal Mobil, potem pa se združil s Exxonom v ExxonMobil,
- (5) Standard Oil of California, ki je kasneje postal Chevron, potem pa se združil s Texaco in postal ChevronTexaco, medtem je opustil pripono Texaco,
- (6) Gulf Oil, večji del se je pridružil Chevronu, manjši pa BP-ju,
- (7) Texaco, kasneje se je združil s Chevronom (Vardy 2007).

Zaradi svoje nadvlade v industriji, so imele možnost izkoristiti naglo rast povpraševanja po nafti in unovčile ogromne dobičke. Dobro organiziranost kartela jim je omogočala dobro

²⁰ Standard Oil, prvo naftno podjetje, je leta 1870 ustanovil John Rockefeller. Družba se je ukvarjala s črpanjem, transportom in prodajo nafte. S prevzemom ameriških naftnih družb je leta 1897 nastal Standard Oil Trust. Predstavljal je eno izmed prvih in največjih MNK. Vrhovno sodišče ZDA je leta 1911 na osnovi protimonopolne zakonodaje (Sherman Antitrust Act) Standard Oil Trust razdelilo na 33 ločenih podjetij (Ferrier in Fursenko 1989: 5).

pogajalsko pozicijo z večina naftnih proizvajalcev držav v razvoju. Svoj moč so izgubile z nastopom OPEC-a sredi 70-ih²¹.

Danes je struktura naftne industrije spremenjena. V glavnem zaradi velikih nihanj svetovne cene nafte in povečani konkurenci z nastopom manjših neodvisnih in velikih nacionalnih podjetij. Struktura pa se je tudi spremenila zaradi slabega nastopa na svetovni borzi in potrebe po rasti. Konec 90-ih so zaznamovala združevanja, ki so razbila »Sedem sester« in jih zreducirala na pet »supermajors«, poznane tudi pod imenom »Velikih pet«: ExxonMobil, Chevron Corporation, British Petroleum (BP), Royal Dutch Shell (Shell), in ConocoPhillips (Tsalik in Schiffrin 2005: 45–48). Poleg »Velikih pet« igra pomembno vlogo francoski Total (glej tabelo 3.3.1).

Tabela 3.3.1: Dohodki največjih naftnih korporacij

Podjetje	Prodaja (v mil \$)	Rast dohodka (v %)	Rast dohodka v zadnjih treh letih (v %)
ExxonMobilCorporation	375.194	1.9	15.2
Royal Dutch Shell	318,130.0	3.9	N/I*
BP	272.942.0	1.7	17.6
Chevron Corporation	206.279.0	6.0	20.1
ConocoPhillips	184.384.0	2.8	21.5
Total	175.096.0	13.4	15.7
Povprečje	215.204.5	11.0	20.5

N/I* - nedostopne informacije

Vir: Reverdata 2007.

Naknadno so nastala nova ruska podjetja, kot so Lukoil, Yukos in Sibnef, ki predstavljajo pomembno protiutež »Velikim petim«. Čeprav so ta podjetja v primerjavi z »Velikimi petimi« podcenjena, pa imajo velike zaloge in precejšno stopnjo produkcije. Imajo privatno vodstvo ali pa so deloma privatizirana (Shankleman 2007).

²¹ OPEC so na konferenci v Bagdadu leta 1960 ustanovili Iran, Irak, Kuvajt, Savdska Arabija in Venezuela z namenom, da zaščitijo svoje interese na naftnem tržišču. Kasneje so se jim pridružile še Katar (1961), Indonezija (1962), Libija (1962), Združeni arabski emirati (1967), Alžirija (1969), Nigerija (1971) in Angola (2007). Leta 1973, so se članice OPEC-a, kot odziv na arabsko-izraelsko vojno odločile, da povečajo ceno za neverjetnih 70 odstotkov in blokirajo prodajo nafte izraelskim zaveznicam (ZDA, Nizozemska), kar je povzročilo naftni šok in resno prizadelo svetovno gospodarstvo. Nominalna cena surove nafte se je od januarja 1973 do septembra 1974 povišala za kar 350 odstotkov (od 2,59 do 11,65 na sod). To je prvi poskus članic OPEC-a, da uporabijo nafto kot orožje za doseg političnih ciljev (BBC 2007b).

4. MEDNARODNI PRIVATNI SEKTOR

Mednarodni in lokalni privatni sektor igrata pomembno vlogo pri preprečevanju in reševanju konfliktov. V današnjem svetovnem gospodarstvu vlada trgovska logika, ki veleva izogibanje direktnim in indirektnim stroškom konflikta in uživanje gospodarskih koristi miru (Nelson 2001). Skoraj vsa podjetja, ne glede na industrijski sektor, imajo interes za oblikovanje miroljubnih in uspešnih družb, obenem pa imajo pomembno vlogo pri prispevanju k pravičnem gospodarskem razvoju; človeškem razvoju, še posebno k izobrazbi in zdravju; okoljevarstvo; uspešni vladi; družbeni koheziji in spoštovanju človekovih pravic.

Privatni sektor pa ima pogosto tudi negativni vpliv na konfliktno dinamiko. Med industrijskimi sektorji, ki predstavljajo potencialne dejavnike za nastanek nasilnega konflikta, izstopajo obrambna, ekstraktivna in gradbena industrija. Prav tako se prepoznava vloga storitvenega sektorja (bančništvo, turizem in podjetja, ki nudijo produkte in storitve humanitarnim agencijam), ki jo ta igra ali pri nastanku ali pri preprečevanju in reševanju konfliktov. S tem, ko se s procesom globalizacije širi tržno gospodarstvo in podjetja postajajo osrednji dejavnik v družbah širom sveta, pomembnost vloge privatnega sektorja v konfliktni dinamiki le še narašča.

4.1 Mednarodne usmerjene investicije

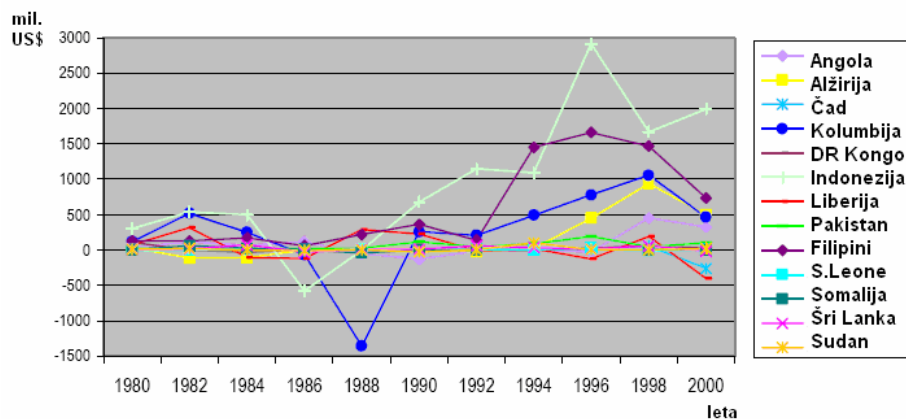
Ena izmed ključnih tem akademske in politične debate, je razmerje med mednarodnimi investicijami in spoštovanjem človekovih pravic določene vlade (Richards 2001; in drugi). Nekateri trdijo, da lahko tuje investicije pripeljejo do razvoja, gospodarske rasti in večje demokracije. Na drugi strani pa avtorji opozarjajo na tujo finančno podporo represivnim režimom in avtoritativnim vladam z namenom zaščite investicij (Frynas 1998).

Globalizacija je MNK omogočila hitro širitev na trge razvijajočih se držav, saj sedaj obstaja več iniciativ in manj ovir za investicije podjetij v tujini (Haufler 1997: 140). Val gospodarske liberalizacije, ki je spremljal globalizacijske tokove v državah v razvoju, je prinesel privatizacijo državnega premoženja, kar se je pokazalo še posebej privlačno za mednarodne usmerjene investicije. Zahodne MNK investirajo v razvijajočih se državah praviloma zaradi potencialne priložnosti za večje povračila kot bi bilo to možno v bolj stabilnih, razvitih državah.

Neposredne tuje investicije (FDI) (še posebej v zelo donosnih sektorjih, kot je ekstraktivna industrija) so bile v preteklosti povezane z zaostrovanjem nasilnih konfliktov v državah kot so Kolumbija, Sudan, Nigerija, Alžirija in mnoge druge (Campbell 2002: 3). Medtem ko je bilo narejenih ogromno raziskav o ekonomskih faktorjih, ki prispevajo k nasilju, pa je bila povezava med aktivnostmi MNK in konfliktom do nedavnega deležna malo pozornosti. V svojem poročilu o preprečevanju konfliktov, je tedaj Generalni sekretar ZN Kofi Annan (ZN 2001) poudaril pomembnost te povezave: »Mednarodni privaten sektor je lahko pomemben igralec v konfliktnih situacijah, natančno razumevanje motivov in interesov mednarodnega korporativnega sektorja v teh situacijah je še vedno omejeno.«

V zadnjih desetletjih se je FDI v na novo nastale trge v državah v razvoju močno povečal. Investitorji, med njimi večina MNK, se ves čas zavedajo tveganosti teh naložb in dejstva, da večino teh tržišč vznemirja politična, gospodarska, okoljska in družbena nestabilnost, ki lahko privede do latentnega ali dejanskega konflikta. Med drugimi ameriška administracija objavlja seznam držav, kjer je fizična varnost problematična. Podoben seznam pa objavljajo različne nevladne organizacije in svetovalne službe, kot je na primer Control Risks Group (Campbell *ibid.*: 5). Navkljub tveganosti raven FDI ne upada. Kolumbija, Indonezija, Alžirija in Filipini privabljajo visoko stopnjo FDI navkljub vojnem stanju.

Graf 4.1.1: Višina FDI članic OECD v nestabilne države

Vir: OECD 2007.

Kot kaže zgornji graf obstaja veliko neskladje pri višini FDI kar pomeni, da MNK in ostali investitorji, razen tveganja za konflikt, pri svojih investicijah upoštevajo številne druge dejavnike. To postavi pod vprašanje konvencionalno modrost, da podjetje za svoje delovanje potrebuje stabilno politično okolje. Shell in druga naftna podjetja, kljub visokemu tveganju,

nadaljujejo s črpanjem nafte v nemirni delti Niger. Dobiček, ki ga tam ustvarjajo, očitno odtehta težave zaradi politične nestabilnosti (Frynas 1998).

Ne gre seveda pozabiti, da je glaven namen gospodarskih investicij ustvarjenje dobička. Tako visoki dobički v ekstraktivni industriji kompenzirajo za delovanje v politično nestabilnih državah, kot so Angola, Irak, Kolumbija in Nigerija. Vse dokler so tuje korporacije prepričane v dobičkonosnost svojih operacij, vztrajajo tudi v nestabilnih regijah, in to navkljub ogroženosti svojih zaposlenih (dobro znane so ugrabitve zaposlenih v Kolumbiji in Nigeriji). Redki so primeri, ko so bile naftne korporacije pripravljene zapustiti neko sicer nestabilno regijo. Poleg tega je med naftnimi podjetji široko prisotno reševanje problema politične nestabilnosti z najemom lastnih varnostnih sil, kar pa, kot bo prikazano kasneje, lahko zaostri konfliktno situacijo. In nenazadnje interna politična in gospodarska nestabilnost tujih korporacij ne prizadene v enaki meri kot domača podjetja. MNK namreč ne omejujejo majhna lokalna tržišča, niti valutna tveganja, saj se cena nafte določa na mednarodnih borzah.

Berdal in Malone (2000: 12) trdita, da je pri razumevanju politične ekonomije civilnih vojn »ključna vloga mednarodnega privatnega sektorja, zlasti v ekstraktivni industriji (nafta, rudarstvo).« Podobno v sklepu londonske konference »Ekonomske agende in civilna vojna« ugotavlja Adebajo (1999): »Pomembna vloga privatnega sektorja se je znova in znova poudarjala.«

4.2 Privatni sektor in konflikt

Podjetja neizogibno postanejo del konteksta v katerem funkcionirajo. Njihove vsakodnevne aktivnosti vplivajo na družbo v kateri delujejo. Ti učinki so lahko ali pozitivni ali negativni, a v kontekstu družbenih in političnih napetosti nikoli nevtralni. Večina mednarodnih podjetij zavzema »nevtralno« stališče v odnosu do režima gostujoče države, vsaj na formalni bazi. Unocal (2000), na primer, na svoji spletni strani izjavlja, da ima »pravno in etično dolžnost, da ostaja politično nevtralen.« TotalFinaElf (2000) podobno navaja dolžnost, da »se vzdrži intervencij v politične procese gostujoče države.« Vendar je ta nevtralnost, kot ugotavlja Bennetova (2001: 1) le »iluzija«: »Vsaka odločitev o investiciji spremeni razporeditev sredstev in na ta način vpliva na konfliktno dinamiko. Podjetja postanejo del družbenega konteksta v konfliktno ogroženih regijah.« Podjetja so pri pridobivanju dovoljenj in sklepanju pogodb v vsakem primeru primorana k sodelovanju s političnimi akterji in birokrati. Nadalje njihova dejanja v sami regiji, kot tudi na svetovnih trgih, neizogibno favorizirajo nekatere

skupine pred drugimi. Številna NVO opozarjajo, da velike gospodarske investicije nudijo gospodarsko in politično udobje državi gostiteljici, obenem pa predstavljajo *de facto* priznanje malopridnim režimom. To še posebej velja v naftni industriji, kjer se države od koder podjetja prihajajo, pogosto angažirajo pri zagotavljanju pogodb, če že nimajo v njih svojega lastnega deleža²² (Swanson 2002). Politika »nevmešavanja« je lahko tudi prikladen izgovor za ignoriranje kršitev človekovih pravic, kot se je to izkazalo v primerih Unocala v Burmi, Shella v Nigeriji in BP-ja v Kolumbiji.

In nenazadnje imajo lahko podjetja od konflikta tudi korist. J. G. Frynas (1998) pri raziskavi Shellovih operacij v Nigeriji zaključuje, da je »politična nestabilnost lahko tudi donosna za podjetje«. Frynas je odkril, da je kombinacija politične nestabilnosti, ki je odgnala potencialno konkurenco in domač odnos z vlado Shellu omogočil ohranitev močnega tržnega položaja v Nigeriji. Nadalje ugotavlja, da so »visoki dobički povezani s visokimi političnimi tveganji za naftna podjetja v Nigeriji.« Ključno pri uspehu tujih investicij je, da politično nestabilnost ne spremlja še nestabilnost vladnih politik. Podjetja kot so Shell lahko imajo dobiček celo pri politični nestabilnosti, a le če jim gostujoča vlada zagotovi institucionalno stabilnost (Bray 2003: 301).

4.3 Ekstraktivna industrija in konflikt

Privatni sektor v ekstraktivni industriji ima lahko s svojimi dejavnostmi na nasilen konflikt direkten ali indirekten vpliv. V nadaljevanju sledi pregled kako naftna podjetja lahko povzročijo konflikt, se vpletejo v obstoječ konflikt ali služijo kot finančni vir za vojskujoče strani.

Tuje investicije v ekstraktivni industriji so povezane s škodljivimi učinki na okolje, kar lahko prispeva h konfliktu. To še posebej velja za ekološko občutljiva območja, kot je deževni pragozd ali področja z intenzivno agrikulturo. Danes se mnogo velikih in obenem kontroverznih naftnih projektov nahaja na prav takšnih področjih, na primer v delti Niger v Nigeriji, močvirju Sudd v Sudanu in novogvinejskem višavju. Izkoriščanje naravnih virov lahko pripelje do uničenja biološke raznolikosti in onesnaženja zemlje in vode. Degradacija okolja se odvija na več stopnjah. Prej rodovitna polja se spremenijo v naftne ploščadi, dovozne ceste in naselja za zaposlene. Reke in zemlje so onesnažene, pitna voda zastrupljena,

²² Kot primer je francoska vlada, ki je imela pri podpisu pogodbe Totala v Burmi v podjetju 32 odstotni delež (Swanson 2002: 25).

gozdovi uničeni, področja za lov in ribolov oplenjena, divjim živalim pa grozi izumrtje. Nespoštovanje okoljevarstvenih predpisov negativne učinke še poslabša, kar je še posebej prisotno v državah v razvoju. Zaradi šibke zakonodaje teh držav, naftna podjetja včasih »pozabijo« na okoljevarstvene zakone. Tekmovanje za redke vire, kot je pitna voda ali rodovitna prst, se lahko razvije v nasilni konflikt. Po vrhu tega industrijski razvoj izčrpava vire, povzroča koncentracijo populacije v urbanih področjih in lahko vodi do večje stopnje potrošnje in odpadkov. Še bolj pa je prizadeto njihove zdravje in blagostanje. Zemlja za mnoge prebivalce držav v razvoju pomeni veliko več kot pa le blago, ki se lahko izkorišča, kupi in proda, kot jo po večini dojemamo v modernih kapitalističnih družbah, temveč jim predstavlja »mati Zemljo« in prebivališče duhov prednikov. Koncept spiritualne in kulturne povezanosti je iz strani zahodnih podjetij pogosto podcenjen in dodatno prizadene lokalne skupnosti, ter povzroča konflikte. Ljudje so prisiljeni opustiti tradicionalne načine preživljanje, včasih pa se celo preseliti iz domače zemlje.

Odločitve korporacije o lokaciji tovarne, naselja za zaposlene in druge infrastrukture za sabo potegnejo dve posledici, ki lahko pospešita konflikt. Izbira lokacije namreč vpliva na vrednost in uporabo zemlje, ter s tem povečuje neenakost in napetosti med lokalnimi skupnostmi. Poleg tega pa povzroča populacijska gibanja – priliv tuje delovne sile na eni strani in (prisilno) preseljevanje lokalne skupnosti na drugi strani. Lokalni vodje pogosto manipulirajo ta populacijska gibanja v okviru svojih agend v konfliktu. Nadalje lahko način, na kateri podjetje definira geografske meje pri določanju nagrade ali kompenzacije, poveča tekmovalnost in sovražnost med lokalnimi skupnostmi in/ali legitimizira določene voditelje in oslabi druge ter s tem neti divizije znotraj lokalnih skupnosti.

Lokalno prebivalstvo pa se ne spopada le z bremenom onesnaženega okolja, temveč tudi s škodljivimi družbenimi posledicami črpanja nafte. V najbolj ekstremnih primerih lahko osnivanje infrastrukture za črpanje in pridelavo nafte, lokalno prebivalstvo oropa vseh sredstev za preživetje. Še posebej so prizadete marginalne skupine. Degradacija okolja, povzročena s črpanjem nafte, ima izreden vpliv na življenje žensk. Ženske zaradi onesnaževanje naftne industrije niso več zmožne priskrbeti hrano za družine, kar je bila njihova tradicionalna vloga. Zaradi teh pogubnih gospodarskih posledic so se prisiljene zateči k prostituciji. Ta je pogosto direktno povezana s naftno industrijo, saj zaposleni na naftnih ploščadih predstavljajo glavno klientelo (Essential Action 1999: 10). Prostitucija za tradicionalne lokalne skupnosti, katerih vrednote temeljijo na konzervativni družinski

strukturi, predstavlja velik šok, za kar ponavadi krivijo tujce. Ena izmed posledic pa je tudi širjenje epidemije AIDS-a (Frynas 2005: 595). Pogosto pride do konflikta med domačini in tujci, povečini izseljenci, ki se zaposlijo pri naftnem podjetju in s sabo prinesejo novo kulturo in vrednote in so predstavniki povsem drugačnega življenjskega stila. Tudi interna razmerja v lokalnih skupnostih ne ostanejo nedotaknjena.

Razlike, ki prej niso bile pomembne, sedaj prihajajo v ospredje:

- med moškimi in ženskami, saj se povečini zaposluje moška delovna sila, medtem ko ženske, kot že omenjene, zaradi posledic onesnaževanja naftne industrije ne morejo več preživljati družine v tradicionalnih okvirih;

- med tistimi, zaposlenimi pri projektu in tistimi, ki jim to ni uspelo. V primeru, da podjetje svoje lokalno osebje izbere le iz ene sub-skupine družbe, naj si bo zaradi jezika, urjenja ali lokacije, lahko ta zaposlitveni vzorec zaneti zavist znotraj družbe in povzroča napetosti;

- med starejšo populacijo (ki kot predstavniki gospodinjstva praviloma prejmejo kompenzacijo ali pa nasprotujejo projektu, ki ruši staro idilo) in mladimi (ki ali ostanejo brez kompenzacije ali pa projekt navdušeno pozdravljajo, ker prinaša »razvoj, modernizacijo«);

- med prejemniki kompenzacije in tistimi, ki ostanejo brez nje, čeprav gre lahko le za sosednje vasi ali celo sosednji hiši.

Prav kompenzacija je posebej občutljiva tematika. Plačilo le-te lahko predstavlja glavni razlog za dezintegracijo lokalne družbene strukture in posledično lahko pride do konflikta.

Delovne operacije MNK pa niso le vzrok konflikta. Pogosto podjetja delujejo že v konfliktnem okolju, kjer je konflikt izbruhnil že pred njihovim prihodom ali neodvisno od njihove prisotnosti. Vendar tudi v tem primeru njihove aktivnosti vplivajo na konflikt in obratno. MNK neizogibno postanejo del konfliktne dinamike, ujete v konflikt med gostujočo vlado in lokalnimi skupnostmi ali med različnimi skupinami. Najbolj resna napaka, ki jo vodstvo lahko v tej situaciji zagreši, je povezana s varnostnimi ukrepi.

Ukrepi varnostnega osebja lahko okrepijo delitev med premožnimi ljudmi in delavci ter lokalnim prebivalstvom ali so do slednjega sovražni in nespoštljivi. V primeru, da te varnostne sile priskrbi vlada, ki obenem predstavlja eno stran v konfliktu, je to za nasprotno

stran nedvomno znak podpore vladnim silam. V tem oziru za nasprotnike vlade postane podjetje, kot zavetnik osovraženih sil, legitimna tarča napadov²³. Ta miselnost je še toliko bolj prisotna, kadar podjetje tesno sodeluje z vladnimi varnostnimi silami, jih na primer opremlja s prevoznimi sredstvi, komunikacijo in jim direktno plačuje za varovanje premoženja – ali še huje, ko osebje podjetja sodeluje v vojaških operacijah, ki kršijo človekove pravice.

Številna podjetja so bila v preteklosti obtožena, da so njihove varnostne sile vpletene v hude kršitve človekovih pravic in vojne zločine – BP v Kolumbiji, Shell v Nigeriji, ter Unocal in Elf (danes Total) v Burmi (Ballentine in Nitzschke 2003: 41). Ena izmed posledic so povečani napadi upornikov na infrastrukturo korporacije in njeno osebje. Podobni problemi se pojavijo tudi pri najetju privatne varnostne službe. Te so večinoma na slabem glasu zaradi kršenja človekovih pravic in jih je težko nadzirati. Poleg tega imajo večji interes v nadaljevanju konflikta, saj pridobijo več, če grožnja ostane prisotna. Z zmanjšanjem stopnje nevarnosti bi namreč ostali brez dela. Tako se sčasoma zabriše meja med zakonitimi varnostnimi službami in nezakonitim uveljavljanjem varnosti. Na mnogih lokacijah, povezanost podjetij z vladnimi ali privatnimi varnostnimi silami, prispeva k eskalaciji konflikta.

Sredstva, ki jih prinese prihod MNK v neko konfliktno območje, predstavljajo potencialen plen in finančni vir za vojskovanje, obenem pa okrepijo gospodarske interese za konflikt.

Represivni režimi v državah, bogatimi z naravnimi viri, ki so vpleteni v oborožen konflikt z notranjimi opozicijskimi skupinami, so skrajno odvisni od MNK. Te zagotovijo potreben kapital in tehnologijo za črpanje virov. Obenem pa imajo dostop do svetovnega trga, kjer vire lahko zamenjajo za denar. Prav ta povezava s svetovnim trgom pa na dolgi rok vzdržuje vojno gospodarstvo. MNK so zaradi odgovornosti do svoje nacionalne vlade in svetovne javnosti pripravljene sodelovati le z vladami, ki so mednarodno priznane, čeprav so te lahko represivne in vpletene v interno vojno. Te vlade denarna sredstva naftnih podjetij izrabijo za financiranje boja proti internim nasprotnikom. Povrhu vsega pa ta plačila pripomorejo k legitimnosti represivnih in neodgovornih vlad. Pri odsotnosti transparentnosti in odgovornosti

²³ Na primer GAM uporniki v indonezijski provinci Aceh so napadli naftovod Exxon-Mobila, ker je podjetje sodelovalo s indonezijskim režimom in vojsko. Indonezijske varnostne sile so od podjetja prejele precejšnje plačilo v zameno za zaščito premoženja. Zaradi uporniških napadov je Exxon-Mobil marca 2001 moral zaustaviti proizvodnjo nafte in zemeljskega plina v Indoneziji (Heiduk 2004: 12).

člani vladajoče elite kopičijo svoje bogastvo do enormnih dimenzij. Korupcija in podkupovanje sta v takšnem okolju endemični²⁴.

Problem pa ni le v korupciji in ostalih ilegalnih praksah. Temveč v dejstvu, da je večino finančnih transakcij med MNK in gostujočo vlado predstavljajo »legalna – a moralno sporna plačila« (Ballentine in Nietszschke 2003: 40). Ta plačila imajo lahko kritično vlogo v konfliktni dinamiki, še »posebej kadar predstavljajo življenjsko silo represivnih vlad (*ibid.*: 41). Administracija MNK pogosto ne ve kako so ta sredstva porabljena, ter trdi, da nima besede pri finančnih odločitvah suverene vlade. Vendar Bray (2003: 316) pravi, da »če je distribucija dohodka nepravična, ali prispeva k konfliktu, podjetja delijo del krivde.« Nadalje korporacija ponavadi ustanovi sistem socialne oskrbe za skupnosti, ki so prizadete z njihovimi aktivnostmi v okviru črpanja in proizvodnje nafte. Ta sistem lahko nudi podporo, ki bi jo običajno priskrbelo vlada ali lokalno vodstvo. S tem, ko jim korporacija prevzame njihovo vlogo ter jih razbremeni finančnih obveznosti, jim omogoča, da ta finančna sredstva uporabijo za nakup orožja in nadaljevanje nasilnega konflikta.

Legitimne vlade, pa čeprav šibke in sred konflikta, uživajo primerjalno prednost v primerjavi z drugimi stranmi konflikta. Za oborožene opozicijske skupine je zelo težko ali nemogoče poslovati z MNK-ji: »Voditelji propadlih držav imajo močno prednost poslovnega partnerja v primerjavi z njihovimi uporniškimi tekmeci. Tudi, če se njihova oblast na terenu spodbija, bodo podjetja raje poslovala s posameznikom, ki uživa mednarodno prepoznavnost in suverenost (Reno 2001: 207). To je verjetno eden izmed razlogov zakaj se uporniki prizadevajo za secesijo. Kajti samo »lastna« država lahko zagotovi varen dostop do naravnih virov, kar preko MNK doprinese potreben kapital in znanje (Ballentine in Nitzschke 2003). Tako pa se uporniške skupine zatekajo k drugim virom za pridobivanje potrebnih finančnih sredstev za vojskovanje – izsiljevanjem naftnih podjetij z napadi na njihovo infrastrukturo in z ugrabljenjem njihovih zaposlenih. V delti Niger pa so uporniške sile razvile načine kraje in nelegalne prodaje surove nafte, nekaj, kar je bilo še pred nekaj leti nemogoče (Frynas 2005).

²⁴ MNK investirajo več kot US\$ 150 bilijonov letno v skoraj 50 držav, ki jih *Transparency International* uvršča med precej do zelo skorumpirane (Nelson 2000: 5).

4.4 Mednarodno pravo

Raziskave o povezanosti gospodarske dejavnosti in konflikta so prispevale k osnovanju različnih priporočil in prostovoljnih kodeksov. Glavni pobudniki so različne NVO, kot so AI, International Alert, The Fafo Foundation, Collaborative for Development Action, HRW, OECD Watch, Mednarodni komite rdečega križa in Global Witness.

Relativno malo prostovoljnih kodeksov ali priporočil direktno naslavlja vedenje podjetij, ki obratujejo v konfliktnih območjih, vendar obstaja veliko števil pobud, kodeksov oziroma priporočil, k jih indirektno naslavlajo, na primer s predpisi o:

- **Človekovih pravicah**

UN Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights 2003; Amnesty International Human Rights Principles for Companies 1998;

- **Konfliktnem blagu**

Kimberley Process Certification Scheme 2002;

- **Transparentnosti**

Wolfsberg Anti Money Laundering Principles 2002; Business Principles for Combating Bribery, Transparency International and Social Accountability International 2002; Extractive Industries Transparency Initiative 2002;

- **Specifičnih konfliktnih območjih**

Iraq: On Whose Behalf? Human Rights and the Economic Reconstruction Process in Iraq: Recommendations to companies 2003; Avery, C. Recommendations to a Company doing business in Colombia 1997.

Podjetja v naraščajočem številu sprejemajo izjave, principe in operativna navodila s specifično tematiko, vezano na preprečevanje konflikta – človekove pravice, anti-korupcija, raznolikost, ravnanje z domorodci. Podjetja kot so Shell, BP Amoco, Rio Tinto, BT, Premier Oil, Nokia, Novo Nordisk, Norsk Hydro in Statoil so v svoje gospodarske principe ali izjave vključila eksplicitne izjave o človekovih pravicah (Nelson 2001).

V nadaljevanju sledi kratek opis regulativnih predpisov in volonterskih pobud, ki so relevantna za privatni sektor v ekstraktivni industriji, ki deluje v konfliktnih območjih.

OECD Navodila za Multinacionalna podjetja

Navodila predstavljajo aneks k OECD Deklaraciji o mednarodnih investicijah in multinacionalnih podjetjih. Priporočila obsegajo prostovoljne principe in standarde za odgovorno vodenje podjetja. Namenjena so za multinacionalna podjetja, ki delajo v/ali

prihajajo iz držav podpisnic deklaracije. Navodila so pravno neobvezujoča. OECD je navodila prvotno sprejel leta 1976 in jih revidiral leta 1979, 1982, 1984, 1991 in 2000. Navodila pokrivajo poslovno etiko na področju zaposlovanja, človekovih pravic, okolja, razkritja informacij, boja proti korupciji, interesov potrošnika, znanosti in tehnologije, konkurence in obdavčenja (OECD 2007).

Prostovoljna načela o varnosti in človekovih pravicah

Načela so plod posvetovanj britanske in ameriške vlade s podjetji in NVO in postavljajo standarde delovanja za podjetja ekstraktivnega sektorja v konfliktnih območjih. Planirana so kot smernice podjetjem pri delu z javnimi varnostnimi organizacijami in zaposlovanju privatnih varnostnih firm. K načelom sta pristopili tako nizozemska kot tudi norveška vlada, ter številna podjetja. Podpisalo jih je 16 naftnih korporacij, med njimi večina velikih podjetij, kot izjema izstopa Total.

Dogovor o integriteti (Integrity Pact – IP)

Dogovor je oblikovala Transparency International, vodilna mednarodna NVO, ki naslavlja problem korupcije. IP zajema proces, ki vključuje dogovor med vlado ali vladnim oddelkom, ter vsemi ponudniki za javno pogodbo. Vsebuje pravice in obveznosti z obzirom, da nobena stran ne bo plačala, ponudila, zahtevala ali sprejela podkupnino; se na skrivaj dogovarjala s tekmeci, da bi dosegla pogodbo; ali se zatekla k omenjenim zlorabam med sklepanjem pogodbe. IP prav tako vpeljuje sistem nadzora, ki zagotavlja neodvisen nadzor in odgovornost. IP vzpodbuja podjetja, da se vzdržijo podkupovanja z zagotovitvijo, da bodo enako storili tudi tekmeci (TI 2007).

Social AccountAbility 8000 (AA 1000)

Leta 1999 razvije istoimensko organizacijo AccountAbility in uveljavlja etično poslovanje. Je procesni standard, v pomoč organizacijam pri opredeljevanju ciljev, merjenju njihovega doseganja, presojanju in poročanju. Deležnike vključuje v vsako fazo procesa. Predvideva postopek notranje kot zunanje presoje. Primeren je za podjetje katerekoli velikosti, koncentrirane ali razpršene lokacije, javne, zasebne in neprofitne organizacije. Razčlenjen je na 12 procesov:

1. odločitev za standarde in upravljanje, 2. opredelitev udeležencev, 3. opredelitev in pregled vrednot, 4. opredelitev problemov, 5. določitev procesnega področja, 6. opredelitev indikatorjev, 7. zbiranje informacij,	8. analiza informacij, določitev ciljev in razvoj načrta izboljšav, 9. priprava poročil, 10. revidiranje poročil, 11. komuniciranje in sprejemanje povratnih informacij, 12. vzpostavitev sistema (SAI 2007).

ISO 26000

Je standard družbene odgovornosti, ki ga razvija mednarodna organizacija ISO. Predvidevajo, da bo pričel veljati leta 2008. Osredotoča se na razvoj družbene odgovornosti in njeno celovitost. Zasnova standarda upošteva trg in globalizacijo ter teži k doseganju trajnosti v svetovnem merilu. Poudarja vključitev deležnikov iz držav v razvoju, malih in srednje velikih podjetij, ter povezovanje poslovne sfere z vladnimi organizacijami in civilno družbo. Uveljavlja vzajemno, skupno odgovornost ter partnerstvo družbenih sektorjev. Standard bi naj prispeval k izrazoslovju na področju družbene odgovornosti. Organizacija ISO si je zadala, da se bo uskladila z obstoječimi standardi družbene odgovornosti in se izogibala konfliktom. Rezultat tega so že usklajevanja na primer z GRI (ISO 2007).

Pobuda za transparentnost v sektorju ekstraktivne industrije (EITI)

EITI je iniciativa, ki jo je na svetovnem vrhu za trajnostni razvoj v Johannesburgu leta 2002 predstavil takratni britanski premier Tony Blair. Za svoj cilj si nalaga večjo preglednost javnofinančnih plačil naftnih podjetij vladam, kot tudi transparentnost dohodka držav gostiteljic. Iniciativa si prizadeva »zgraditi partnerstvo mnogo-interesnih skupin v državah v razvoju, da bi zagotovila večjo odgovornost vlad.« Gre za globalno iniciativo, ki je bila na začetku vpeljana v tri pilotne države: Azerbajdžan, Gano in Nigerijo – sedaj pa je k njenim principom zavezanih 22 držav v Afriki, Aziji, Evropi in Južni Ameriki. Medtem ko se je iniciativa dobro prijela med afriškimi državami, ima manj uspeha v Latinski Ameriki, Jugovzhodni Aziji in na Bližnjem vzhodu.

Pobuda EITI je deležna uradne podpore Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada, prav tako pa jo podpirajo večja naftna in rudarska podjetja, njihovi investitorji in civilna družba. Finančno jo podpirajo Francija, Nemčija, Nizozemska, Norveška in Velika Britanija. Iniciativa obsega serijo priporočil o pravilnem poročanju o javnofinančnih plačilih, izjavo s

principi in šest kriterijev²⁵, ki predstavljajo minimalni standard za vpeljavo EITI-ja. Proces EITI se zaključí z izdajo poročila o transparentnosti javnofinančnih plačil za širšo javnost, ki more biti dostopno, izčrpno in razumljivo (EITI 2007).

»Publish What You Pay«

PWYP je mednarodna kampanja, pod vodstvom koalicije več kot 300 različnih predstavnikov civilne države, iz več kot 50 držav na svetu. Sestavljajo jo NVO za človekove pravice, razvoj in okolje. Nastala je junija leta 2002 na pobudo Global Witness, CAFOD, Oxfam, Save the Children UK, Transparency International UK in Georga Sorosa predsednika Open Society Inštituta. S pobudo EITI si deli enak cilj, to je večje transparentnost v ekstraktivni industriji. Najbolj pomembna razlika med njima je v tem, da je pobuda EITI povsem prostovoljna, medtem ko PWYP poziva k obveznem razkritju pogodb, dohodkov in proračunov. Razlikuje se tudi v tem, da se poleg gostujočih držav kot EITI, PWYP osredotoča tudi na podjetja in vlade držav iz katerih ta podjetja izvirajo.

PWYP je ustvaril nacionalne koalicije NVO v več državah bogatih z naravnimi viri, med njimi v Kongu – Brazzaville, Nigeriji, Angoli, Azerbajdžanu, Kamerunu in Kazahstanu, kjer skupaj s ključnimi partnerji lobirajo nacionalne interesne skupine in promovirajo vprašanje transparentnosti v javnosti in medijih. Takšne koalicije so aktivne tudi v Zahodni Evropi in ZDA. PWYP kampanja je bila uspešna v pritiskih na Svetovno banko, da je ta vpeljala transparentnost plačil, kot pogoj pri svoji finančni pomoči investicijam v ekstraktivni industriji (PWYP 2007).

Zgoraj opisane iniciative in kodeksi so dosegli opazne rezultate:

- pripomogli so k pomembnemu dvigu zavesti o korporativni odgovornosti med gospodarstveniki in drugimi deležniki,
- spodbudili so dialog med vrsto deležnikov, in ustvarili prostor, kjer lahko podjetja in NVO primerjajo razlike in gradijo na razumevanju,

²⁵ Ti so naslednji: (1) redno poročanje javnosti o javnofinančnih plačil podjetij in vseh materialnih dohodkov vlade iz strani teh podjetij; (2) neodvisna revizija teh plačil; (3) plačila in dohodke ureja verodostojen in neodvisen upravitelj; (4) principi veljajo za vsa podjetja, tudi tista v državni lasti; (5) aktivna udeležba civilne družbe; (6) država gostiteljica ob pomoči mednarodnih finančnih inštitucij izdela načrt s načrtovanimi cilji in predvidenim časovnim rokom za vpeljavo (EITI 2007).

- razvili primerjalno vrednost (ang.«benchmark»), po kateri se lahko ocenjuje korporativna dejavnost. Te primerjalne vrednosti so sprejele mednarodne finančne organizacije, investitorji in ocenjevalne agencije in
- pripeljale do tega, da so podjetja, ki so pristopila k tem iniciativam (tudi nekatera zunaj njih), sprejela skupno vodstveno direktivo, da bi izpolnile pričakovanja iniciativ.

To so sicer dobri temelji, vendar se v obdobju, ko bi morale te iniciative prerasti iz kazalcev primerjalnih vrednosti v institucionalna telesa, ki skrbijo, da se te vrednosti tudi dosegajo, kažejo določene pomanjkljivosti.

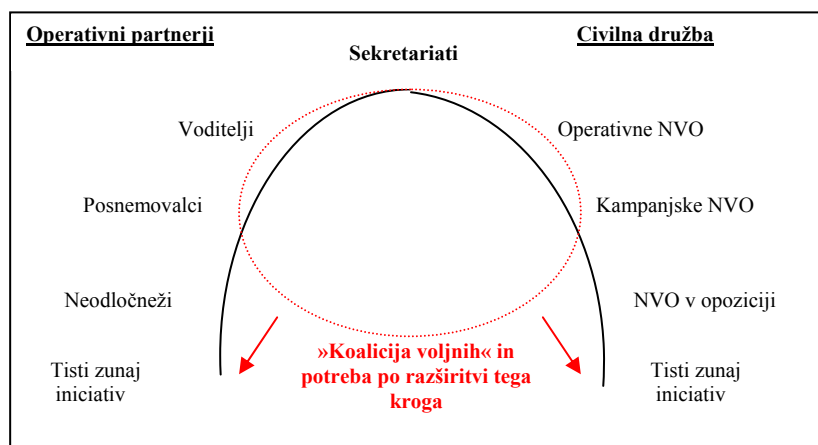
Kot je razvidno iz opisanih kodeksov in navodil, jih je večina nastala na pobudo NVO, kar je obenem tudi bistvo problema. Večina pobud je bilo napisanih brez posveta s gospodarstvom, kaj šele interesnimi skupinami držav v razvoju, s tem pa so nehote obsodili svoje delo na le dobre namene na papirju. Največji problem je prostovoljna narava. Vsi kodeksi in iniciative opisane zgoraj temeljijo na prostovoljni participaciji in so kot take odvisne od (ne)zavzetosti vodstev podjetij.

Akademiki zagovarjajo obvezujoč pristop in se zavzemajo za vsestranski pravni sestav, ki bi praktično urejal gospodarsko dejavnost v konfliktnih območjih (glej Addison in drugi 2001, Le Billon 2001; Ballentine 2003; Gerson 2001). Ballentine in Hauffler (2005: 54) vztrajata pri ustanovitvi središča za gospodarstvo in konflikt pod okriljem ZN. Podobno Gerson (2001) poziva k ustanovitvi Sveta za mirovne tranzicije (Peace Transitions Council), ki bi omogočal, da bi za isto mizo lahko sedli predstavniki privatnega sektorja, ZN, Svetovne banke in civilne družbe ter v duhu integriranega pristopa, oblikovali in izvedli strategije za uspešno tranzicijo post-konfliktnih območij.

Najbolj zaskrbljujoč vidik iniciativ je pomanjkanje jasnih navodil. Različne iniciative postavljajo različne normativne standarde legitimnih vlog in obveznosti gostujočih vlad in podjetij. Vse to prispeva k nejasnosti glede obsega vpliva, ki ga ima podjetje na konflikt in stopnjo, do katere je podjetje odgovorno, da ukrepa. Nadalje, predpisi za nadzorovanje, revizijo in verifikacijo o (ne)izpolnjevanju postopkov se prav tako razlikujejo od iniciative do iniciative.

Podjetja, in ostale strani, ki pristopajo k iniciativam, imajo različne motive, ki vplivajo na učinkovitost posameznih iniciativ. Uspešnost le teh je odvisna od tega, če je posamezen deležnik zmožen postaviti interese določene iniciative pred interesi individualne institucije. Koalicijo voljnih (glej sliko 4.4.1) sestavlja kritična masa podjetij, vlad in NVO, ki so že pristopile k KDO pobudam. V samem osrčju koalicije so vodilna podjetja in NVO, ki so vpeljala KDO predpise in ki nad njihovim izvajanjem izvršujejo neke vrste nadzor. Sledijo jim podjetja, ki jih posnemajo in kampanjske NVO, ki promovirajo sam koncept. Zunaj koalicije zaenkrat ostajajo neodločna podjetja in NVO, ki nasprotujejo oz. dvomijo v KDO pobude. Nedvomno obstaja potreba po razširitvi koalicije na več operativnih partnerjev in predstavnikov lokalne civilne družbe. Ena izmed največjih dilem ostaja, kako okrepiti standarde, ukrepe in verifikacijo, kar je več kot potrebno, ne da bi pri tem povzročili prevelike omejitve za vstop v opisane iniciative in s tem izgubili potencialne strateške partnerje. Eden izmed glavnih izzivov je pritegniti podjetja iz novo razvijajočih se gospodarstev (predvsem Indije in Kitajske, pa tudi Rusije in držav Latinske Amerike).

Slika 4.4.1: Koalicija voljnih

Povzeto po Morrison in Wilde 2007: 3.

Čeprav bi bilo najenostavneje, da bi se po posvetovanju s vsemi deležniki sprejela enotna merila, ki bi jih vsi upoštevala, je za oblikovanje enega samega splošnega kodeksa oz. »meta-navodil«, ki bi urejale ravnanje podjetij v konfliktnih območjih, še prezgodaj. Vse dokler se ne zapolnijo tri glavne »vrzeli«.

Vrzel v poznavanju - veliko zadev v odnosu med podjetji in nasilnim konfliktom še ni bilo primerno raziskanih, razumljenih in ustrezno preverjenih s terenskimi raziskavami. Med zadevami, ki so potrebne nadaljnje raziskave so orodja za zgodnje opozarjanje in ocenjevanje;

vez med majhnimi podjetji in neformalnimi podjetniki, ter nasilnim konfliktom; vez med nečlanicami OECD-ja in nasilnim konfliktom; vloga različnih elementov privatnega sektorja, ki prispevajo k vojnemu gospodarstvu; ter vloga, ki bi jo lahko podjetja igrala pri grajenju miru. Prav tako je premalo raziskana vloga drugih vej gospodarstva, ki poleg ekstraktivne industrije, prav tako pomembno vplivajo na konfliktno dinamiko, kot primer je finančni sektor in tuji bančni računi skorumpiranih voditeljev.

Vrzel v soglasnosti – deležniške skupine so polarizane glede primernih norm in odločitev. Zaenkrat obstajajo razhajanja glede vloge in odgovornost domačih držav MNK pri naslavljanju razmerja med gospodarstvom in nasilnim konfliktom; okoliščine, v katerih bi morala podjetja sprejeti odgovornost in nositi posledice za aktivnosti, ki zaostrijo nasilni konflikt ali ne uspejo preprečiti kršenja človekovih pravic; legitimna vloga in področje vpliva podjetij na javno politiko gostujočih držav; dileme glede pogajanj s prizadetimi skupnostmi, predvsem prvotnimi naseljenci in tradicionalnimi skupnostmi.

Vrzel v participaciji – deležniki iz držav v razvoju so doslej imeli omejene možnosti za direkten vpliv na oblikovanje agende o gospodarstvu in nasilnem konfliktu, kar izpodbija legitimnost obstoječih prostovoljnih iniciativ, obenem pa slabi njihovo učinkovitost in relevantnost v različnih kontekstih (prirejeno po Switzer in Ward 2004).

Opisane vrzeli pa ne bi smele služiti kot izgovor za neukrepanje. Javni sektor se more zavzeti, da vzpodbudi razvoj bolj vsestranskih, terensko preizkušenih in legitimnih smernic in da motivira privatni sektor, da jih sprejme. Vse tri vrzeli morejo biti obravnavane s kombinacijo raziskav, grajenja zmožnosti, zavzetosti in oblikovanja agende. Zato so potrebne nadaljnje raziskave, dialog med različnimi interesnimi skupinami in sprejetje konsenza, ter podpora razvoja mrež raziskovalcev in NVO iz držav v razvoju.

5. KORPORATIVNA DRUŽBENA ODGOVORNOST in NAFTNA INDUSTRIJA

Naftna industrija je v 90-ih s številnimi škandali pritegnila pozornost svetovne javnosti in postala tarča anti-korporativnega aktivizma. Val kritik in ogorčenja je sprožilo Exxon Valdezovo razlitje nafte na Aljaski; domnevna sokrivda Shella, Unocala in Totala pri kršenju človekovih pravic v Nigeriji in Burmi; Shellov spor z Greenpeaceom glede odstranitve naftne ploščadi Brent Spar; dinamika in obseg korupcije v afriški naftni industriji; in vloga različnih naftnih podjetij, kot so Talisman Energy, Unocal, Elf in BP v konfliktih v Angoli, Sudanu in Kolumbiji. Po Milenijski deklaraciji in Svetovnem vrhu za trajnostni razvoj, ki sta se osredotočala na zmanjšanje revščine in partnerstvo za razvoj, se je naftni industriji postavilo vprašanje, zakaj njihove operacije pogosto potekajo v kontekstu ekstremne lokalne revščine in poraznih gospodarskih kazalcev držav gostiteljic.

Odziv naftne industrije na kritike medijev in javnosti ter pritiske mednarodnih agencij je bil hiter in intenziven. Naftna podjetja so pričela z aktivnim oglaševanjem, sprejemanjem upravljalnih predpisov, krepitvijo sistemov okoljskega upravljanja, promoviranjem dialoga z NVO, investiranjem v obnovljive vire, povečanjem podpore lokalnih projektov, izdajanjem trajnostnih poročil (ang. »sustainability report«), in pridruževanjem in sodelovanjem z različnimi nacionalnimi in mednarodnimi KDO iniciativami in institucijami.

Večina glavnih naftnih podjetij sedaj letno izdaja trajnostna oziroma KDO poročila. Med njimi so bili prvi pri Shellu, ki so svoje prvo poročilo izdali leta 1996. Raziskava KPMG²⁶ je pokazala, da se je poročanje o KDO med prvimi 250-imi podjetji na lestvici Fortune 500, zraslo iz 58 odstotkov leta 2002 na 80 odstotkov leta 2005. Ekstraktivna industrija je tretja največja v poročanju o družbenih in okoljskih zadevah in je od leta 1992 pa do sedaj proizvedla okrog 700 tovrstnih poročil. A se pojavlja kritika, ki opozarja na v pogled sijoča, po vsebini pa precej plitva poročila, kar je botrovalo k pobudi za globalno poročanje (GRI²⁷).

²⁶ Eno izmed največjih podjetij, ki nudi strokovne storitve, kot je revizija in davčna svetovanja.

²⁷ Pobuda za globalno poročanje (Global Reporting Initiative) je neprofitna organizacija s sedežem v Amsterdamu. Oktobra leta 2006 je objavila nove smernice, ki pomagajo podjetjem, nevladnim organizacijam, javnim agencijam in drugim določiti, o čem bodo poročala in kako bodo poročala. Gre za sklop dokumentov, katerih osnova je 11 načel poročanja: preglednost, vključenost, celovitost, relevantnost, trajnostni okvir, natančnost, nevtralnost, primerljivost, jasnost, pravočasnost in primernost za revizijo. Vizija GRI je, da poročanje o gospodarskih, okoljskih in družbenih učinkih - poročanje o trajnosti - postane rutinsko in primerljivo, tako kot finančno poročanje (GRI 2007).

Pa vendar jih od 26 naftnih podjetij, ki so se zavezale k upoštevanju smernic o sestavljanju poročil GRI, v skladu z njimi poroča le devet.

Več naftnih podjetij je tesno povezanih s pomembnimi KDO institucijami – Shell in Statoil sta del GRI-ja, Total in Shell med dvajset največjih komponent Dow Jones trajnostnega indeksa²⁸(DJSI), BP in Total pa med deset največjih komponent FTSE4GOOD²⁹ indeksa.

Kriteriji za uvrstitev na te sezname so za podjetja »z velikim« učinkom, kot so naftna industrija, postavljeni še višje. Zajemajo obstoj sistemov okoljevarstvenega upravljanja, javno zaobljubo k spoštovanju mednarodno priznanih dogovorov o človekovih pravicah in konzultacija deležnikom v državah proizvodnje. V začetku leta 2006 je bilo 65 naftnih podjetij članic Globalnega dogovora, od skupno 2324 podjetij. Med izjemami, ki se dogovoru še niso pridružile, izstopajo tri velika imena, namreč tri največja ameriška naftna podjetja Exxon, Chevron in ConocoPhillips. Države v razvoju so v globalnem dogovoru dobro zastopane, največ podpisanih podjetij pa prihaja iz Argentine in Indije.

Ukrepi v okviru družbene odgovornosti, ki jih je moč najti v naftni industriji, imajo tri bistvene komponente. Prva temelji na metodah, ki skušajo preprečiti negativen vpliv investicij, medtem pa pozitivno prispevati skupnosti. Pri tem je pomembno razumeti nehotene učinke in kako se jim izogniti in denarno podpreti projekte, ki odsevajo potrebe in prioritete skupnosti. Drugi, ključen element KDO v naftni industriji, je vključevanje v partnerstvo treh sektorjev, torej podjetij, vlade in NVO, z namenom razvijanja in izpolnjevanja prostovoljnega sistema, ki obravnava specifične primere. Tretja komponenta KDO usmeritev v naftni industriji je eksplicitno vključevanje podjetij v sodelovanje z vladami, gospodarstvom in NVO v prizadevanju, da se prepreči »naftno prekletstvo« in zagotovi, da se blagostanje, izhajajoč iz odkritja in črpanja nafte, usmeri v gospodarski in socialni razvoj (Shankleman 2007).

Vodstva podjetij, ki vpeljujejo strategije KDO v svoje poslovne načrte, pri tem vodi prepričanje v pomembnost teh vrednost, predvsem pa v njihovo gospodarsko in finančno

²⁸ DJSI (angl. Dow Jones Sustainability Index) je prvi tovrstni indeks, ki predstavlja najboljša svetovna podjetja z vidika naložb v trajnostni razvoj, vlagateljem pa omogoča diverzifikacijo portfeljev med podjetji z največjimi finančnimi donosi. Usklajen je z načeli merjenja, nadzora in objavljanja družine indeksov Dow Jones. Člani DJSI-ja so pod vsakodnevnim strogim nadzorom skladnosti s predpisi in načeli poslovanja, ki jih določa indeks. Slaba ocena pomeni za podjetje slab ugled in izključitev iz skupine DJSI (DJSI 2007).

²⁹ FTSE4GOOD Index Series meri učinke podjetij, ki izpolnjujejo globalno priznane standarde družbene odgovornosti podjetij in pospešuje investiranje v ta podjetja.

korist za podjetje. Poleg tega obstaja veliko literature, ki podjetja spodbujajo k vpeljavi ukrepov, ki presegajo finančne poteze, na primer »Štirinajst točk« W. E. Deminga in »Sistem uravnoteženih kazalcev« R. S. Kaplana in D. P. Nortona (1992). Med drugim pa so Orlitzky in drugi (2004) dokazali korelacijo med družbenim in okoljevarstvenim udejstvovanjem in finančnim uspehom. Različne študije (EMSF 2004) so pokazale, da se družbena pričakovanja v zvezi z ravnanji, ki so v skladu s ohranjanjem okolja in družbeno pravičnostjo, izražajo v potrošniških preferencah. V skladu s tem podjetja prevzemajo nove načine dela, da bi ohranili ali izboljšali svojo javno podobo.

Med razlogi za vpeljevanje KDO v poslovno strategijo podjetja prevladujejo štirje motivi.

- **Primerjalna prednost**

Družbene investicije lahko priskrbijo podjetjem primerjalno prednost nasproti drugim podjetjem z manjšo zavzetostjo za družbeno-koristne projekte. Frynas (2005) trdi, da v številnih državah proizvajalkah nafte, družbeno odzivna podjetja uživajo protekcijo vlade in so favorizirana pri podelitvi koncesij za črpanje nafte. Eden izmed indirektnih vplivov na vpeljavo KDO v poslovne načrte podjetja pa je tudi trend oziroma učinek primerjave znotraj sektorja. Ta pojav je v naftni industriji še posebej vpadljiv, saj so se vodilna podjetja v tem sektorju v medijih in preko svojih publikacij ena za drugim začela obvezovati k ohranjanju okolja. Razen tega si na nasičenem tržišču podjetja prizadevajo k odkritju tržne niše. V tem primeru KDO podjetjem lahko koristi pri pridobivanju potrošniške zvestobe, ki temelji na prepoznavnih etičnih vrednotah.

- **Eksterna pričakovanja**

Veliko družbenih pobud je nastalo kot odziv na slabo publiciteto in se lahko smatrajo kot poskus podjetja, da si popravi ugled. Upravljanje tveganja je osrednji del večina korporacijskih strategij. Ugled, ki se zgradi v nekaj desetletjih, se lahko uniči le v nekaj urah zaradi incidentov, kot je korupcijski škandal ali okoljska nesreča. Kot so zapisali pri Economistu (2000: 1): »Teroristi lahko razstrelijo naftovod. Pogodbo lahko spodkopljejo goljufivi partnerji. Šibko gospodarstvo se lahko sesede. V preteklih letih pa so se podjetja, ki poslujejo v državah s neugodnimi vladami znašle na sramotilnem odru, s tem pa ogrozila največje bogastvo – svoje dobro ime.«

Ti dogodki lahko prav tako pritegnejo nezaželeno pozornost uradnikov, sodišč, vlad in medijev. Poleg eksternih pričakovanj globalne javnosti in medijev, pa na podjetja pritiskajo tudi investitorji, med kateri nekateri poudarjajo družbeno in okoljevarstveno udejstvovanje. Tako različne agencije, ki ocenjujejo podjetja glede na zavzetost in sledenje KDO, s tem pa vplivajo na potencialne investitorje, dodatno stimulirajo podjetja za spoštovanje družbene odgovornosti.

- **Stabilno delovno okolje**

Podjetja se odločajo za družbene investicije tudi z namenom, da si omogočijo nemoteno delovanje. V konfliktnih območjih, kjer protesti lokalnih skupnosti zaustavljajo komercialne operacije, se razvojni projekti uporabljajo kot plačilo za sodelovanje lokalne skupnosti, da se projekt lahko nadaljuje (Frynas 2005). Podjetja se prav tako rada izognejo vmešavanja v svoje delo. S samostojnimi prostovoljnimi koraki lahko tako prepričajo gostujočo vlado in širšo publiko, da spoštujejo zakone in predpise in se tako izognejo intervencijam. Z družbenimi investicijami pa lahko podjetje tudi upraviči vpadljivo visoke zasluge in si izprosi naklonjenost lokalne skupnosti, ter s tem prepreči napade na svojo infrastrukturo.

- **Ohranitev in pridobivanje zaposlenih**

In nenazadnje imajo podjetja tudi močne interne interese za KDO. Študije so pokazale, da je KDO velikokrat vpeljana v poslovno strategijo podjetja z namenom, da se le to pokaže svojim zaposlenim kot pozitivna sila razvoja (Blowfield in Frynas 2005). Javna kritika naftnih podjetij in pogosto objavljene povezave med njihovimi aktivnostmi in onesnaževanjem okolja, ter povzročanje konflikta, ima lahko demoralizirajoč učinek na zaposlene. Projekti v skladu KDO, na primer financiranje lokalne sirotišnice, lahko pomirijo zaposlene in jim povrnejo zaupanje v pozitivno naravnost podjetja. Obenem pa jim lahko pomaga pri rekrutiranju novega kvalitetnega kadra. Potencialni novinci se pogosto zanimajo kakšna je politika določenega podjetja in obsežna politika KDO v tem primeru lahko pomeni prednost.

KDO se predstavlja kot »win-win« situacijo, ko obe strani pridobita – korporacije ustvarjajo dobiček, pri tem pa ima korist tudi družba. Naftne korporacije niso samo vodilne v KDO viziji v gospodarstvu, ampak tudi vpeljujejo, sponzorirajo in izvajajo pomembne razvojne sheme za lokalne skupnosti. Po nekaterih ocenah je ekstraktivna industrija v letu 2001 namenila čez US\$ 500 milijone za razvojne programe (Blowfield in Frynas 2005: 581).

Pa vendar se vedno bolj dvomi v učinkovitost KDO iniciativ v ekstraktivni industriji. Številni avtorji in študije opozarjajo na prepad med izraženimi namerami poslovnih voditeljev in njihovim dejanskim ravnanjem in učinkom na realen svet (glej Frynas 2005; Corporate Watch 2006; FOE 2003). KDO je vedno bil kontroverzen koncept in kritika tipa »greenwash« ali »korporativni PR« niso nič novega.

Študija iz leta 2004, ki so jo za Okoljevarstveni program ZN opravili pri Goldman Sachs in je preučevala okoljevarstvo, družbeno odgovornost in človekove pravice triindvajsetih podjetij, je ugotovila, da družbene investicije praviloma zajemajo investiranje znotraj lokalnih skupnosti in v državah, v katerih podjetja črpajo nafto ali zemeljski plin. Primeri infrastrukture in uslug, ki jih nudijo, so šole in izobraževanje, bolnišnice in zdravstvena oskrba, ceste, voda, ogrevanje in elektrika. Študija prav tako opaža, da »čeprav se vsote utegnejo zdeti ogromne v absolutnih merah, so relativno majhne v razmerju do kapitalskih izdatkov (capex). Nobeno podjetje ni za družbene investicije namenilo več kot 1 odstotek svojega 2002 capex proračuna« (Sachs 2004:14).

Najpogosteje se KDO kritizira kot korporativno izvajanje PR-ja oziroma premetena strategija za odnose z javnostjo. V naši kulturi, ki je prežeta z mediji, podjetja iščejo vedno bolj inovativne pristope v oglaševanju in KDO ponuja veliko potencialnih možnosti, kot je oglaševanje »od ust do ust« in t. i. »gverila trženje« (nekonvencionalen način trženja, ki stremi k največjemu učinku z najmanjšim vložkom). KDO prav tako pomaga oprati ugled podjetja in zakriti njegovo negativno delovanje z zasipanjem medijev s pozitivnim likom podjetja, ki spoštuje KDO. Hkrati pa podjetjem omogoča, da predstavljajo svoj napredek navkljub pomanjkanju preverljivih dokazov o dejanskih spremembah. Nezamerljiv je podatek, da zaposleni, zadolženi za KDO v podjetju, praviloma sedijo v oddelku za komunikacijo in odnose z javnostjo, strategije v okviru KDO pa za podjetja v glavnem pripravljajo PR agencije (Corporate Watch 2006: 12).

V mnogih primerih so bile KDO iniciative uporabljene za odnose z javnostjo, ne glede na njihov (ne)uspeh pri spodbujanju dolgoročnega razvoja lokalnih skupnosti. V skrajnih primerih so naftna podjetja oglaševala projekte, ki dejansko niso obstajali ali pa so bili delno nefunkcionalni - praksa, ki je v državah v razvoju lažje izvedljiva zaradi težavnosti pri preverjanju takšnih trditev. Na primer, Shell v Nigeriji je s svoji oglaševalski brošuri trdil, da Kolo Creek pretočna postaja zagotavlja plin za ruralno električno shemo. Leto kasneje, Frynas (2001: 43) po obisku kraja poroča, da se tam plin še vedno zažiga. Kolo Creek je skrajni

primer tržnega zavajanja, vendar poudarja pomembnost PR-ja pri uveljavljanju KDO. V primeru, da imajo PR prioritete prednost pred razvojnimi prioritetami, to zelo verjetno vpliva na izvajanje KDO iniciativ. Potrebe PR-ja, bi na primer raje dale prioriteto projektom, ki so medijsko privlačni, kot je donacija medicinske opreme ali pomoč pri grajenju nove bolnišnice, kot pa počasno grajanju lokalnih zmožnosti (ang. »capacity building) ali urjenju vaških medicinskih sester. Po besedah člana naftne industrije (citiran v Frynas *ibid.*: 45): »Amaterstvo pri izvajanju zadev je pod vsemi pričakovanji, na primer, način na kateri so projekti izbrani, dokler nisem doumel, da je to samo navidezno, za krojenje percepcij.« V tem oziru obstaja resna grožnja, da bi potrebe PR lahko ovirale prizadevanja za razvoj (Frynas 2001).

Dobronamernost KDO iniciativ pa pod dodaten vprašaj postavi zavzeto lobiranje korporacij proti sleherni regulaciji korporativnega delovanja. Podjetja trdijo, da bi postavitev minimalnih standardov zavrla inovativnost in ogrozila pozitivno delo, ki ga opravljajo. Ti argumenti samo izpostavijo farso KDO. Družbena odgovorna podjetja ne bi smela imeti pomislekov pred reguliranjem korporativnega delovanja. Tako pa se srečujemo s primeri, ko gospodarski lobiji vneto zatirajo poskuse vpeljave mednarodne zakonodaje na področju KDO. Izpostavila bom samo dva odmevnejša primera.

- (1) Mednarodna trgovinska zbornica (ICC) je lobirala proti: kakršnem koli zavezujočim ciljnim vrednostim emisij izpušnih plinov v okviru kjotskega protokola; implementaciji Konvencije o biotski raznovrstnosti; in Baselski konvenciji, ki prepoveduje izvoz nevarnih odpadkov. Kot ključna organizacija Globalnega dogovora pa je ICC vneto nasprotovala predlogu, da bi ZN nadzoroval izpolnjevanje principov, h katerim so se v okviru dogovora zavezala podjetja (Corporate Europe Observatory 2001).
- (2) ICC je skupaj z Mednarodnim združenjem delodajalcev (IEO), Konfederacijo britanske industrije (CBI) in Svetom ZDA za mednarodno poslovanje (USCIB), pod vodstvom Shellovega podpredsednika za zunanje odnose in razvoj politik, Robinom Aramom, sprožila veliko kampanjo proti Normam ZN za odgovornost transnacionalnih korporacij in drugih podjetij do spoštovanja človekovih pravic. Norme ZN bi predstavljale pomemben napredek k obvezujočim predpisom za MNK, vendar je omenjena lobijska skupina uspela prepričati vlade, da so norme zavrnile (Corporate Europe Observatory 2004).

Glede na to, da je glavni namen korporacij povečati dobiček, je nesmiselno pričakovati, da bodo prostovoljno upoštevale principe, ki niso finančno donosni. Še posebej, ker ti niso zavezujoči in ne obstaja nobene garancije, da jih bo upoštevalo tudi konkurenčno podjetje. Korporacije vpletajo KDO v svoje poslovne strategije le na mestih, kjer menijo, da jim bo povečala primerjalno prednost in konkurenčnost v poslovnem svetu, ter posledično prinesla večjo finančno korist. Prav zaradi tega je iluzorno zaupati v prostovoljen pristop k regulaciji oz. samoregulaciji. Na tem mestu se morem strinjati z Bakanom (citiran v Corporate Watch 2006: 13): »Noben ne bi resno predlagal naj se posamezniki sami regulirajo, da so zakoni proti ubijanju, napadu in kraji nepotrebni, ker smo ljudje družbeno odgovorni. Vendarle pa je nenavadno, da od nas pričakujejo, da bi morali korporativnim osebam /.../ ki imajo moč, da škodijo in uničijo svet pustiti, da se sami nadzorujejo.«

Prostovoljni standardi so neučinkoviti, nezadostni za zaščito lokalnih skupnosti in jih je težko uveljaviti. Prav tako je neutemeljeno pričakovati od vlad držav v razvoju, da bodo sposobne uveljaviti principe KDO, ki ščitijo človekove pravice in okolje, saj jih običajno niti same ne spoštujejo ali pa so odvisne od tujih investicij in zato niso pripravljene uveljavljati prostovoljnih principov, ki bi lahko pomenili umik kapitala in ogrozili razvoj.

Na tem mestu je torej bistveno, da se odgovornost korporacij vključi v pravni sistem ZN in EU. Prav EU ima pri tem kritično vlogo tudi v mednarodnem pomenu, saj iz njenih članic izhajajo nekatere svetovno največje in najvplivnejše korporacije. Negativno odnos korporacij do sprememb v zakonodaji, ki bi urejale družbeno odgovornost podjetij in velika moč raznih gospodarskih lobijev slikata medlo sliko prihodnosti KDO. Morebitno neravnovesje moči lahko verjetno spremeni le velik premik v zavesti splošne javnosti in okrepljen »grass-root« aktivizem, ki bi izpodrinil gospodarski lobi in vplival na voditelje držav in eventualno sprejetje zakonodaje. Do takrat pa se bodo lahko sicer dobronamerno zastavljeni principi družbene odgovornosti v korporativnem svetu še naprej uporabljali za zavajanje javnosti in samopromocijo.

6. ŠTUDIJA PRIMERA: SHELL V NIGERIJU

Preden predstavim študijo primera je smiselno argumentirati njeno izbiro. Za analizo problema imamo namreč na voljo številne primere držav proizvajalk nafte, ki bi lahko nudili globlji vpogled v vlogo privatnih korporacij v nasilnih konfliktnih. Korporacijo Shell in njeno delovanje v Nigeriji sem izbrala iz več analitičnih razlogov.

(1) Nigerija, največja proizvajalka nafte na afriški celini, predstavlja krasen primer petro-države oziroma »prekletstva virov« z vratolomnimi naftnimi rentami na eni in visoko stopnjo revščine in resno državljansko krizo na drugo strani.

(2) Korporacija Shell je prav tako nadvse primerna za študijo, ne samo ker je pogosta tarča kritik anti-korporativnih aktivistov, okoljevarstvenih organizacij in širše splošne javnosti, ampak je po drugi strani vodilna predstavnica KDO gibanja, ne samo med naftnimi korporacijami, ampak v gospodarskem svetu na sploh. Nenazadnje je slaba publiciteta Shell botrovala k okrepitvi koncepta KDO in sprejetju mnogih iniciativ, izmed katerih je mnogo nastalo prav na pobudo Shell s sodelovanjem z NVO.

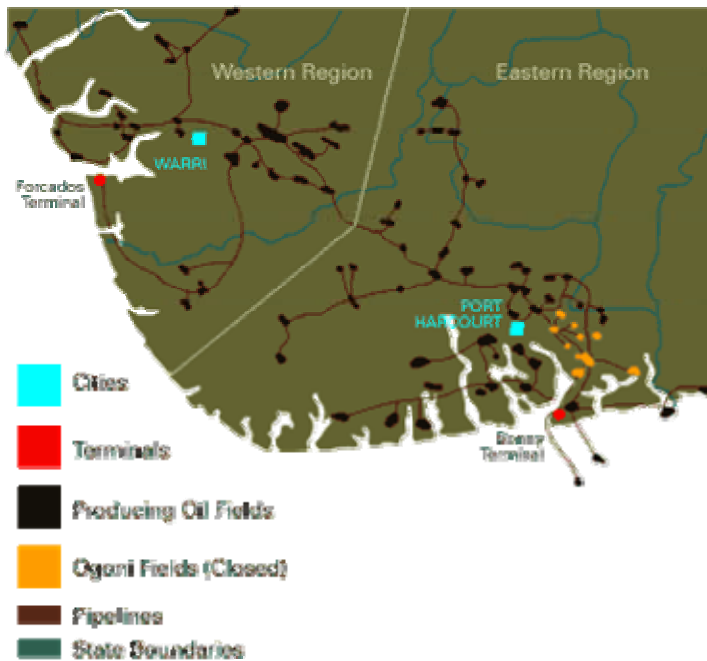
In navsezadnje sta zgoraj omenjena argumenta botrovala k privlačnosti Nigerije za akademske raziskave, razmere v Nigeriji pa k prisotnosti različnih mednarodnih institucij in NVO, kar pomeni večjo dostopnost virov in lažjo preverljivost informacij. Poleg tega je stopnja varnosti, kljub zaostrovanju politične krize v državi, vseeno na določenem nivoju, ko je še mogoča prisotnost tujih opazovalcev. Za razliko od drugih držav, kjer se naftne korporacije povezujejo z nasilnim konfliktom in bi bile zanimive za raziskavo, a nevarnost razmer tega zaenkrat ne dopušča (na primer Irak, Kolumbija in Sudan).

6.1 Ozadje

Črpanje nafte v Nigeriji, največji afriški pridelovalki surove nafte, se je pričelo v 50-ih letih prejšnjega stoletja. Leta 1956 je angleško-holandska skupina podjetij Shell D'Archy odkrila velike zaloge nafte, kar je Nigeriji napovedovalo svetlejšo prihodnost. Dve leti kasneje je Nigerija postala izvoznica nafte in šele po civilni vojni med 1967 in 1970 pomembna svetovna pridelovalka. Danes Nigerija predstavlja peto največjo pridelovalko surove nafte v OPEC-u in je ena izmed desetih največjih proizvajalk nafte na svetu. V letu 2005 so proizvedli 2.5 milijona sodov surove nafte na dan, od tega je povprečno 1 milijon proizvedel

Shell. To postavlja Shell za največje naftno podjetje v Nigeriji (Ibeanu in Luckham 2007: 41). Shell deluje pod okriljem Shell Petroleum Development Company (SPDC), skupen projekt Shella in nigerijske vlade. Glavno področje SPDC proizvodnje je ekološko zelo občutljiva delta reke Niger, kjer ima SPDC več kot 90 naftnih polj (Shell 2007a, glej sliko 6.1.1).

Slika 6.1.1: Naftna polja v delti Niger

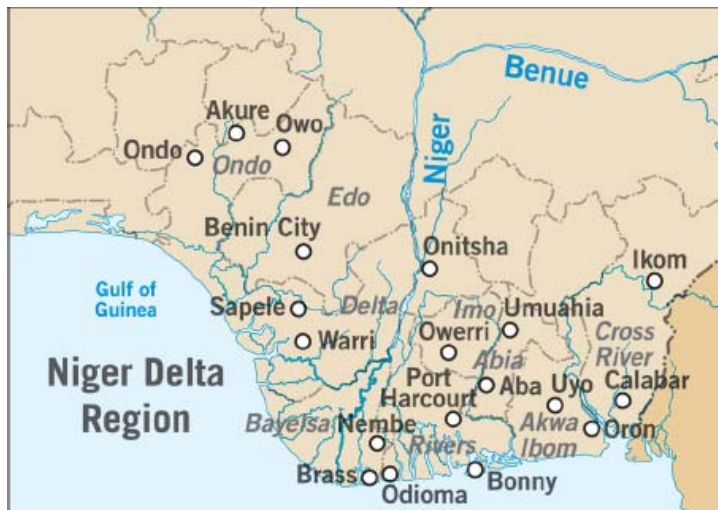

Vir: Waado 2007.

6.2 Delta Niger

Delta reke Niger se razteza na 70000 km² in se uvršča med največje afriške delte. Predstavlja 7,5odstotkov nigerijske površine. Eno tretjino delte tvorijo mokrišča, sestavljena iz največjega mangovega gozdu na svetu in številnimi posebnimi ekološkimi conami. Regija pokriva devet od šestintrideset federativnih republik države Nigerije s populacijo okrog 20 milijonov, od tega okrog 40 različnih etničnih skupin, ki živijo v 3000 občinah in govorijo 250 različnih dialektov. Delta Niger se je zaradi bogatega ekosistema nekoč smatrala za zakladnico Nigerije, ljudje so obdelovali rodovitno zemljo in se preživljali z bogatim ribolovom. Shell in ostala naftna podjetja pa so z naftnimi izlivi in sežiganjem plinov, nekoč rodovitno pokrajino spremenile v »dejansko puščavo« (FoE 2006a: 13).

Slika 6.2.1: Zemljevid delte Niger

Vir: USIP 2005.

Delta Niger prispeva kar 90 odstotkov proizvodnje nafte v Nigeriji (Ibeanu in Luckham *ibid.*). A navkljub temu izobilju t. i. črnega zlata se regija utaplja v obupni revščini in nerazvitosti. Večina prebivalca ni občutila tega izobilja, razvoj je na mrtvi točki in raven revščine dramatično narašča. Delež prebivalstva, ki živi pod uradno stopnjo revščine US\$ 1 na dan je naraslo iz 43 odstotkov v letu 1985 na 70,2 odstotkov v letu 2005 (UNDP 2005). Po poročanju Svetovne banke (citirane v DOE 2005: 6) 80 odstotkov dohodkov iz naslova nigerijske nafte pripada le enemu odstotku celotne populacije. V praksi večina denarja ne doseže področij proizvodnje ali pa je preko sponzorstev dodeljen le političnim elitam. Nadalje je razvojni potencial naftnega dohodka otežila zelo razširjena korupcija (Frankental in House 2000: 95; TI 2003: 265). Poleg tega pa je okolje zaradi vrtnanja in postopkov pridelave močno onesnaženo. Regija potemtakem povzema empiričen primer teorije o prekletstvu naravnih virov. Obenem je Nigerija čisti primer petro-države. Nigerijsko gospodarstvo je močno odvisno od izvoza nafte, ki prispeva 50 odstotkov BDP-ja, 95 odstotkov deviznega priliva in 80 odstotkov proračunskega dohodka (Ibeanu in Luckham 2007: 41).

Distribucija naftnih dohodkov je bila vse od dosega neodvisnosti leta 1960 pereč politični problem in vir mnogih konfliktov. Odnosi med vlado, naftnimi podjetji in lokalnimi skupnostmi so bili vedno zapleteni. Shellove aktivnosti v Nigeriji so prišle pod pozornost svetovne javnosti zaradi primera Ogoni. V začetku miroljuben protest Gibanja za preživetje ljudstva Ogoni (MOSOP) proti Shellovem onesnaževanju okolja, so brutalno zadušile vladne sile. Primer se je končal s sojenjem in kasneje usmrtitvijo voditeljev ljudstva Ogoni, med njimi tudi karizmatičnega vodjo Ken Saro Wiva. Takrat je predstavnik Shella zavrnil

kakršnokoli izjavo za javnost, sklicujoč se na nepristranost gospodarstva in usmrtimev devet voditeljev ljudstva Ogoni kot »neprimerna tema za komentar privatnega podjetja« (citiran v Bennet 2001: 2). Izjava Shellovega predstavnika za stike z javnostjo odraža prevladujoč odnos mednarodnih korporacij do političnih zadev v njihovem poslovnem okolju.

6.3 Razvoj KDO Agende pri Shellu

Domnevna sokrivda pri eksekuciji voditeljev Ogoni in incident Brent Spar ³⁰sta vplivali na ugled podjetja Shell in zaupanje njegovih investitorjev in spodbudile pritisk NVO in medijev. Anti-korporativna gonja proti Shellu je vzpodbudila poslovni svet k razmisleku o pomembnosti javne podobe in potencialne moči aktivistov, da jo uničijo. Shell je pod pritiskom ostre kritike namenil 20 milijonov funtov za PR kampanjo z namenom, da si povrne ugled (Jardine 1999, citiran v CW 2006). V letu 1998 so objavili izjavo o poslovnih principih, ki »odsevajo [njihove] temeljne vrednote – poštenost, integriteta in spoštovanje ljudi« (Shell 1998). Istega leta je Shell postalo prvo naftno podjetje, ki je začelo izdajati KDO poročila. Prvo poročilo »Profit in principi – ali je tukaj potrebna izbira?« Shell poročilo je nastalo v sodelovanju s Associates in Advertising in odobreno s strani okoljevarstvene agencije Sustain Ability. Naveza s slednjo je igrala ključno vlogo pri ponovnem oblikovanju blagovne znamke (ang. »rebranding«). Izdajo poročila je pospremila globalna oglaševalska kampanja z okoljevarstvenim fokusom in nova spletna stran »Povej Shellu«, ki je nakazovala domnevno pripravljenost podjetja do dialoga in sodelovanja s lokalno skupnostjo, a brez sprejemanja določenih obvez. Strategija se je izkazala za uspešno in je pomagala ponovno zgraditi ugled podjetja.

³⁰ Leta 1995 je proti Shellu potekala še ena kampanja, pod okriljem Greenpeace, v katero so bile vključene okoljevarstvene skupine, cerkve, politični krogi, uradi za varstvo potrošnikov in mediji. Povod za ta korporativni kriticizem je bila namena Shella, da v Severnem Atlantskem oceanu potopi dotrajano naftno ploščad Brent Spar (Barbone 1996).

6.4 Konflikt in KDO: Analiza

Shell predstavlja pionirje ne samo v ekstraktivni industriji ampak v KDO gibanju med privatnim sektorjem nasploh. Javnosti se predstavlja kot podjetje zavezano principu korporativne odgovornosti, ki skrbi za okolje in ljudi. Podjetje je vključeno v številne prostovoljne iniciative, kot je na primer »Globalna pogodba ZN.« Podjetje je prav tako sprejelo vrsto internih prostovoljnih kodeksov pod imenom Shellovi splošni poslovni principi. Osem principov velja za vse poslovne zadeve Shella in vsakega zaposlenega. Po besedah Shella (2007) temeljijo na ključnih vrednotah, to so »poštenost, integriteta in spoštovanje ljudi« in odražajo kako podjetje promovira »zaupanje, odprtost, timsko delo in profesionalnost« in je »ponosno na svoje delo.« Vsa Shellova podjetja so dolžna spoštovati te principe, katerim so leta 2005 dodali »družbeno koristno delo, sodelovanje z lokalnimi skupnostmi in razvoj principov za trajnostni razvoj.«

Navkljub vsemu, v luči trajne bede nigerijskega prebivalstva, predvsem skupnosti na območju Niger delte, vsa Shellova prizadevanja izpadejo malovredna. Indeks človekovega razvoja³¹, merilo »blaginje, ki zavzema življenjsko dobo, znanje in dostojen standard življenja«, je po poročanju ZN v Niger delti precej nižji kot v vseh ostalih pomembnih naftnih regijah, od Libije do Indonezije (UNDP 2006: 2). Svetovna banka pa označuje Nigerijo kot nestabilno državo, obremenjeno s tveganjem oboroženega konflikta, epidemičnih bolezni in neuspešno vlado (World Bank 2006: 1). Nedvomno je konfliktna dinamika v Nigeriji zelo kompleksna in za razmere ni odgovoren zgolj Shell. Pa vendar številne NVO³² trdijo, da Shell »povzroča, prispeva ali zaostrejuje konflikt«, v preteklosti pa je tudi samo podjetje priznalo, da je s svojimi poslovnimi aktivnostmi »nezavedno« doprineslo h konfliktu, revščini in korupciji (BBC 2004: 1). Nadalje je neodvisna raziskava strokovnjakov za konflikte WAC Global Services (2005), pripravljena po naročilu Shella, potrdila, da je podjetje »integralni del konfliktne dinamike Niger delte« (*ibid.*: 79) in je poslabšalo situacijo varnosti v delti s plačili za uporabo zemlje, z okoljsko škodo, s podkupovanjem uradnikov in najemanjem nigerijskih varnostnih sil. WAC poročilo poudarja, da ima Shell »več kontrole nad svojim eksternim okoljem, kot pa se je zaveda« (*ibid.*: 11). Omenjeno poročilo in kazalci revščine, ter razvoja pričajo o tem, da

³¹ Indeks človekovega razvoja (ang. *Human Development Index*) je primerjalno merilo za države, izračunano iz življenjske dobe, stopnje pismenosti, stopnje izobrazbe in življenjske ravni. Z namenom ocenjevati in primerjati revščino po širših merilih kot le na podlagi dohodkov sta ga leta 1990 ustvarila nobelovec Amartya Sen in vplivni pakistanski ekonomist Mahbub ul Haq in je vse odtlej del *Poročila o človekovem razvoju* Razvojnega programa Združenih narodov.

³² Christian Aid, 2004; Friends of Earth, 2006a; Amnesty International, 2005l; HRW, 2005 ; ICG, 2006.

se dejansko stanje razlikuje od namer in ciljev, izraženih v Shellovih KDO poročilih. V nadaljevanju tako sledi analiza učinkovitosti Shellovih aktivnosti v okviru KDO v primeru skupnosti na območju delte Niger.

Za ocenjevanje učinka družbene odgovornosti so običajno potrebni indikatorji. Različne institucije uporabljajo različne indikatorje (za primer glej GRI 2007; BSR 2007). Hopkins (2005) ponuja pregled različnih pristopov. Do danes nimajo sistemi merjenja in različni koncepti KDO nobene sistematične osnove. Indikatorji so zdi izbrani »po trenutnem navdihu« (ibid.). Vseeno so na voljo določeni podatki, ki nam omogočajo merjenje napredka družbenega aspekta korporativnih aktivnosti. V primeru Shella so nam na voljo podatki, ki jih objavlja samo podjetje v svojih letnih trajnostnih poročilih. Zaradi prisotnosti velikega števila mednarodnih NVO v Nigeriji, pa imamo dodatno ugodnost v obliki alternativnih poročil o trajnostnem razvoju regije. Pri oceni vpliva KDO aktivnosti na prebivalce delte Niger se bom poslužila komparativne metode. Primerjala bom izjave iz poročil podjetja z ugotovitvami različnih NVO na terenu. Ugotovitve so razdeljene na tri sklope in sicer glede vpliva podjetja na okolje, družbeni razvoj in človekove pravice (problematika najema varnostnih sil).

- **Okolje**

V Shellovih publikacijah dominira skrb za ohranitev okolja. Delni razlog za to je verjetno tudi večja ozaveščenost in mednarodna pozornost ob pojavu globalnega segrevanja. Uničevanje narave pa je tudi eden izmed glavnih razlogov lokalnih protestov, med drugim je bil glavni vzgib zloglasne Ogoni kampanje in v tem oziru potencialni povod za nasilni konflikt. Po poročanju UNDP (2006: 73) sta »črpanje nafte in zemeljskega plina pustila hude posledice na okolju Niger delte in na revne ruralne in urbane skupnosti. Za njih je ohranitev okolja fundamentalna blaginja.« Več kot šestdesetim odstotkom regijske populacije naravno okolje predstavlja bistvo za preživetje. SPDC na to odgovarja s prizadevanjem za zmanjšanje »učinka svojih aktivnosti in operacij na okolje. Kot prejšnja leta nadaljujemo s prizadevanji s ciljem izboljšanja našega odnosa do okolja, kot naš prispevek k trajnostnem razvoju« (Shell 2007b: 4). Vendar pa dokazi pričajo o tem, da Shell večkrat prelomi to obljubo.

Sežiganje odpadnih plinov (ang. »flaring«) je dolgotrajni problem Niger delte, kjer se sežge ena petina plina na svetu (Christian Aid 2003; FOE 2006a; Shell Accountability Coalition 2007). Sežiganje je obenem zelo ekspliciten primer razsipavanje z naravnimi viri (in s tem slabega energetskega gospodarjenja) in povzroča okoljske probleme. Nigerijski pravni sistem

nima dovolj strogega davčnega režima ali zakonodaje, ki bi preprečeval oziroma odvrčal od sežiganje plinov. Po podatkih Svetovne banke (citirano v Shell Accountability Coalition 2002: 19) proizvodnja nafte v delti Niger prispeva 70 milijonov metričnih ton CO² na leto, kar je več emisij toplogrednih plinov kot vsi ostali viri onesnaženja v podsaharski Afrike skupaj. Če bi se sežgan plin izkoristil, bi Nigerija lahko podvojila svojo proizvodnjo, tako pa se finančna izguba ocenjuje na 2.5 milijonov dolarjev (EIA 2006). V Nigeriji se trenutno sežiga 75 odstotkov plina, ki nastane pri proizvodnji surove nafte, kar predstavlja svetovni rekord. Za primerjavo v ZDA sežgejo 0.6 odstotka, v VB 4.3 odstotka in v Kanadi 8 odstotkov (Omeje 2006: 16). Sicer pa je sežig plina po okoljskih predpisih v Nigeriji na splošno prepovedan že od leta 1984. Zakonodaji navkljub Shell in ostala podjetja nadaljujejo s tem škodljivim postopkom in trdijo, da gospodarska korist postopka ne bi odtehtala visokih stroškov za gradnjo infrastrukture, ki bi omogočala ujetje plinov. Shell trdi, da razvoj potrebne infrastrukture zavira nepripravljenost nigerijske vlade do sofinanciranja svojega deleža. Trdijo, da so investirali 2 bilijona dolarjev v preteklih petih letih in bi potrebovali nadaljnjih 1.85 bilijona, da bi prenehali s sežiganjem do leta 2009 (Shell Accountability Coalition 2007; FOE 2006b; Christian Aid 2003); prav tako pa grozijo z ustavitvijo proizvodnje nafte. Novembra 2005 je nigerijsko sodišče v zadevi proti Shellu odločilo v prid skupnosti Iwherekan in Shellu zapovedalo s takojšnjim prenehanjem sežiganja plinov na podlagi ustavne pravice do dostojnega življenja. Tudi v svojem zadnjem letnem poročilu, ki je izšlo 9. maja 2007 se Shell zavezuje k odpravi sežiganja plinov. Vendar je ironično, teden dni pred objavo poročila, podjetje pred visokim zveznim sodiščem v Beninu priznalo, da so kršili sklep sodišča in nadaljevali s sežiganjem (FOE 2007a). Shellovo nespoštovanje okoljevarstvenih zakonov in nepripravljenost za sodelovanje pri reševanju podnebnih sprememb se zdi kot pesek v oči po njihovi zavezi k prizadevanju »ne le doseči ciljev Kyoto protokola za zmanjšanje emisij toplotnih plinov, ampak jih celo preseči«. Medtem ko Shell zavrača investicijo 7 odstotkov njihovega letnega dohodka³³, da bi lahko preprečilo z nevarnim sežiganjem, je v letu 2005 namenilo 12.064 milijonov dolarjev ali 69 odstotkov novega kapitala za lokacijo novih naftnih polj. S samo povečanjem proizvodnje, brez investicij v preprečevanje nevarnega sežiganja plinov (ki je ne samo nelegalno, ampak se v Evropi in ZDA definitivno ne bi toleriralo) pa se bodo katastrofalne klimatske spremembe samo pospešile.

³³ Shellovi dobički so vratolomno visoki. Za finančno leto 2006 je Shell razglasil rekorden dobiček US \$25.36 bn (BBC, 2007c). Shellu prinašajo dobiček visoke cene nafte. V zadnjem desetletju cena soda nafte podira rekord za rekordom. V poznih 90-tih je bila cena soda surove nafte le deset dolarjev. Ta mesec se ta cena giblje okrog \$78 (WSJ 2007).

Naslednji problem so domnevna razlitja nafte in (ne)popravila naftovoda. Nedavno poročilo ocenjuje, da se je v preteklih 50-ih letih v ekosistem delte Niger razlilo od 9 do 13 milijonov sodov nafte (1.5 milijonov ton) in jo s tem spremenilo v najbolj ogrožen in onesnažen ekosistem na svetu (NCF 2006: 1). Številna razlitja nafte in zavlačevanje s čiščenjem sta povzročila krčenje gozdov, prav tako pa prizadela ribolov in kmetijske dejavnosti, ki so glavni vir preživetja večine prebivalcev delte. Sodeč po poročilih različnih virov, traja včasih tedne ali celo mesece, preden očistijo naftno razlitje ali pa ga sploh ne očistijo (glej Christian Aid 2003: 23; WAC 2005: 19; FoE 2006a: 5; ICG 2006: 24; Emmanuel 2004; Rieth in Zimmer 2004: 28; in drugi). SPDC (2007: 15) trdi, da je 69 odstotkov razlitij povzročenih s sabotazo. Pri interpretaciji tega podatka je potrebno v vzeti v ozir dejstvo, da ne obstaja nobene neodvisne preiskave, ki bi lahko potrdila ali ovrgla vzrok in interes podjetja, saj v primeru sabotaze to ni dolžno izplačati kompenzacije. SPDC politika o kompenzacijah le v primeru dokazanih tehničnih napakah in nejasni proces preiskav, še nadalje zaostrejuje konflikt (WAC *ibid.*). Wiwa (2002) trdi, da je velika večina vseh razlitij v zadnjih 40 let posledica dotrajanih naftovodov in človeške napake: »Velika večina naftovoda je bila zgrajena trideset ali štirideset let nazaj. Shell ne vzdržuje in ne obnavlja svojih naftovodov in infrastrukture.« Projekt ocenitve škode v delti Niger opozarja na dvoje standarde naftnih podjetij, saj ne uporabljajo najboljše razpoložljive tehnologije in postopke kot drugod po svetu (FoE 2006a: 5).

Povrhu vsega, četudi so razlitja povzročena s sabotazo, to ne odveže Shell-a odgovornosti, da jih počisti. Shell se izgovarja na nevarnost, ki jim preprečuje dostop do razlitja. WAC (*ibid.*: 13) poročilo ugotavlja, da zagrenjenost in zamere zaradi nejasnih preiskav razlogov razlitja in dogovorov o kompenzaciji in čiščenju razlitja »transformirajo razlitja nafte iz ekološkega problema v političen« in povzročijo, da osebe ali pogodbeniki SPDC ne morejo na prizorišče razlitja, da bi ga preiskali ali očistili. Nadalje lahko položaj in jezo lokalne skupnosti do podjetja dodatno zaostri najem varnostnikov, ki omogočijo dostop do mesta razlitja.

- **Razvojni projekti**

Shell je pionir med naftnimi podjetji pri vključevanju in financiranju razvojnih projektov. SPDC je reorganiziral svoj oddelek za razvoj v Enoto za trajnostni razvoj skupnosti s fokusom na trajnostne in dolgoročne projekte in začel sodelovati z USAid-om in UNDP-jem³⁴.

V letu 2006 je Shell Nigerija namenil 53.3 milijona dolarjev za razvojne projekte (SPDC 2007: 32). Čeprav je ta vsota v absolutnih številkah ogromna, pa je dejansko v primerjavi s kapitalnimi izdatki (capex) zelo majhna, saj predstavlja manj kot en odstotek capex proračuna za leto 2006. Nadalje se pri tem programu pojavljajo številne napake.

Neodvisna revizija, ki jo je naročil Shell je pokazala, da je ena tretjina vseh razvojnih projektov v Shellu neuspešnih (Economist 2001: 1). Opazovalci iz terena poročajo o »pravem pokopališču« (Christian Aid 2004: 23) neuspešnih projektov – vodovod, ki ne deluje; zdravstveni domovi, ki se niso nikoli odprli; šole, v kateri se ni odvila niti ena učna ura (Christian Aid *ibid.*; Frynas 2005). Podjetje zagovarja 75 odstotno uspešnost, vendar pri tem zunanji ocenjevalec dopušča pregled le projektov tekočega leta (Christian Aid *ibid.*: 22). To le odraža SPDC-jev problematičen vidik razvoja. Glavni vodili njihovih razvojnih projektov sta kratkoročna koristnost in zahteva po vidnem učinku. Tako je njihov primaren fokus na izgradnjo infrastrukture. Nadalje so Shellove razvojne iniciative usmerjene v specifične mikro programe lokalnih skupnosti v območju produkcije in so redko del širšega razvojnega načrta regije. Zato po oceni nekaterih strokovnjakov (Frynas 2005: 529) razvojne iniciative SCD »prispevajo nič več kot le kapljico v ocean prizadevanj za razvoj«. Sredstva, ki pa jih namenijo za razvoj, pa najverjetneje niso izkoriščena za najbolj učinkovit razvoj.

Razvojni program SPDC kritizirajo tako lokalna kot mednarodna NVO, da je preveč tesno povezan s poslovnimi aktivnostmi podjetja. Christian Aid (2004: 5) trdi, da je osnoven problem z mnogimi razvojnimi projekti naftne industrije ta, da se jih uporablja kot plačilo za dostop do zemlje in ne z namenom, da se pomaga lokalni skupnosti. Družbene investicije za podjetju prinesejo konkurenčno prednost pred ostalimi podjetji. Nekateri projekti pa nastanejo kot vrsta plačila za soglasje lokalne skupnosti, kar omogoča neovirano komercialno dejavnost.

³⁴ Op. a. Čeprav je za predvidevati, da to sodelovanje izvira bolj iz skrbi omenjenih mednarodnih organizacij ob obupni situaciji v delti Niger, kot pa na lastno iniciativo podjetja.

Frynas (2005: 584) pravi, da SPDC svojim pogodbenim managerjem zagotovi proračun za razvoj, s katerim lahko razpolagajo ob izgraditvi naftovoda, da bi dosegli soglasje lokalne skupnosti. Ko se konstrukcija naftovoda zaključi, se proračun enostavno zapre. Iz tega sledi, da so projekti izpeljani na kratkoročni osnovi in ne na podlagi dolgoročnih potreb lokalne skupnosti. Z besedami Shellovega podpredsednika za zunanje zadeve (citiran v Christian Aid *ibid.*: 25): »Ne verjamem, da je veliko teh projektov narejenih v najboljšo korist skupnosti kot celote«. In kar zadevo še poslabša je dejstvo, da poteka izvedba projektov pod vodstvom managerja konstrukcije, kateremu primanjkuje strokovno znanje o razvoju in katerega prioriteta je nemotena proizvodnja.

Nadalje so Shellove razvojne iniciative prispevale k naraščanju odvisniške mentalitete med skupnostmi delte Niger. Nadzorniki konstrukcij se običajno dogovarjajo le z lokalnimi poglavarji in voditelji. Po poročanju so prav lokalni poglavarji, ki so praviloma imenovani in ne izvoljeni, primarni koristniki pogodb s podjetji. Te pogodbe ne vsebujejo nikakršnega zagotovila, da bodo zaščiteni, kaj šele zastopani tudi interesi marginaliziranih skupin (AI 2005). In ker izvedba razvojnih projektov ne vključuje lokalnega prebivalstva, le to družbene iniciative dojema kot darilo Shella. Kot rezultat tega, lokalnim skupnostim primanjkuje zavest o samopomoči ali lastnem razvoju in pustijo, da se majhne pomanjkljivosti (kot je na primer puščajoča streha na šolskem poslopju, ki se je zgradila s Shellovimi donacijami) razvijejo v popolno zanemarjenje (AI 2005: 11; Frynas 2005: 590).

Ker so glavna ciljna skupina SPDC iniciativ le lokalne skupnosti področij z nafto in ne regijski razvoj kot celota, to le še pogloblja že obstoječe velike razlike med njimi in povzroča krivice, ki lahko izbruhnejo v nasilni konflikt. Revščina in neenakost izhajata iz omejenih možnosti za legitimno korist od naftne industrije, kot tudi zgodovinsko zanemarjanje vlade. WAC poročilo (2005: 14) opisuje te neenakosti:

“Vodovod in električna napeljava omogočena terminalu Forcados, a pokvarjene cevi in brez električne napeljave v sosednji skupnosti Ogulagha. Kanalizacija in sanitarije urejene ob tovarni plina Soku in poplave in hidrične epidemije v sosednji vasi Soku. Delujoča družbena infrastruktura (šole, bolnišnice itd.) na področju, kjer je Shell prisoten (npr. Ogulagha) in pomanjkanje človeških virov in opreme tam, kjer ni (npr. Soku).«

Frynas (2005: 587) opisuje primer, kjer je takšna delitev med »gostujočo« skupnostjo in njeno sosednjo skupnostjo preraslo v konflikt in požig bolnišnice, zgrajene z denarjem SPDC.

Povrhu vsega, čeprav zmanjševanje revščine ostaja ena izmed ključnih dolžnosti suverene vlade, pa tudi Shell nosi del odgovornosti zaradi očitnega neuspeha svojih investicij v razvoj.

- **Varnost**

Kot so pokazale zadnje volitve pospremljene z nasilnimi izbruhi, se varnostna situacija v delti poostreje. Vsi prej opisani problemi povzročajo občutek krivice med lokalno populacijo, kar bi lahko povzročilo izbruh nasilnega konflikta. Pa vendar kot ugotavlja Collier (2000: 20), krivica sama zelo težko spremeni politični spor v oborožen konflikt. Odločilen faktor je sposobnost oborožen skupin, da se same finančno preskrbijo.

Izstopajoča posebnost konfliktne dinamike v delti Niger je izdatna stopnja kraje nafte. Ocenjuje se, da se v Nigeriji ukrade deset odstotkov celotne produkcije nafte, kar za državo predstavlja izgubo 50 milijonov dolarjev dohodka tedensko (BICC 2004: 1). Količina nakradene nafte implicira na sofisticirano kriminalno organizacijo. Tatvine naftnih podjetij ne prizadenejo bistveno v gospodarskem smislu, ampak vplivajo na varnost v regiji in v tem oziru na (ne)moteno proizvodnjo nafte. Po mnenju Shellovih svetovalcev (WAC 2005: 47) je večina tatvin nafte izpeljanih s precejšnjim vedenjem o delovanju naftovoda, zato obstaja velika verjetnost, da je s tatvinami povezano osebje SPDC-ja. WAC nadalje predvideva, da bodo v prihodnosti naftna podjetja izkusile resne učinke teh tatvin v obliki povečanega nasilja, nesigurnosti in etničnih konfliktov.

Shell in ostale multinacionalke pa so indirektno povezane s konfliktom v delti Niger, saj oboroženim kriminalnim skupinam omogočajo, da uvidijo vrednost lokalnih pridobitev preko globalnih trgov. Različna poročila pričajo o tem, da je del denarja pridobljenega s tatvinami nafte, namenjenega za financiranje uporniških milic v delti (Frynas 2005; WAC 2005). Nove stopnje oborožitve in organizacije, ki jih imajo očitno na razpolago milice na območju delte, vzbujajo resno skrb o njihovih povezavah z mednarodnimi kriminalnimi mrežami. Frynas (citiran v BBC 2006: 1) trdi, da se orožje kupuje tako z denarjem pridobljenem s prodajo nafte, ukradene iz naftovoda, kot tudi z odkupninami za ugrabljene naftne delavce.

Shell v svojih publikacijah trdi, da je »globoko zavezan k pomoči za dosego miru« in si prizadeva »za povrnitev miru v delti Niger«, a realnost kaže, da je podjetje »pripravljeno požreti svoje lastne besede«, da si olajša svoje delo (ICG 2006: 28). Dodaten vir financiranja za lokalne milice predstavljajo diskretna plačila njihovim voditeljem iz strani naftnih podjetij

v zameno za »nadzor« in zaščito naftovoda in ostale infrastrukture. Shellov uslužbenec je ICG-ju zaupal, da »je bistveno ceneje plačati, kar milice zahtevajo, kot pa popraviti uničene naftovode ali pretočne postaje« (*ibid.*). Shell in nekatera druga pomembna naftna podjetja v Nigeriji imajo svoja interna pravila, ki jim prepovedujejo tako plačila z gotovino, kot plačila za karkoli, kar ni legitimno poslovna zadeva. Tako so plačila milicam ponavadi izpeljana preko tretje osebe, kar so potrdili uslužbenci Shella (Frynas 2005: 587).

Študija primera nazorna prikaže prepad med Shellovimi obljubami v skladu s KDO in njihovimi dejanskimi ravnanjem v sami regiji. Razlog za dvom v KDO poročila še narašča, saj Nigerija ni edin kraj, kjer Shell postavlja dobiček pred okoljem in dobrobitjo lokalnega prebivalstva. V Rusiji, na primer, Shellov projekt Sahalin ogroža sive kite v zahodnem Pacifiku, bogato biološko raznolikost Sahalina³⁵ in vsakdanji kruh otoškega prebivalstva (WWF 2005). Med drugimi primeri Shellovega škodljivega delovanja so zdravstveni problemi prebivalcev Louisiane; onesnaženje pitne vode in povzročitev hudih bolezni (rak, neplodnost, dihalne težave) prebivalcev brazilske prestolnice Sao Paolo; in nevarnost zastarele rafinerije SAPREF v Durbanu, Južni Afriki, v kateri se pogosto dogajajo nesreče, kot so eksplozije, razlitja nafte in požari (FOE 2003). Pregled Shellovega (ne)spoštovanja KDO usmeritev je toliko bolj zaskrbljujoča, ker se korporacija izpostavlja kod vodilna sila KDO gibanja in kot taka vzgled vsem ostalim, ter bi se morala po pričakovanjih odrezati bolje kot druge korporacije. Nadalje rezultati študije vodijo k zaključku, da prostovoljna narava KDO iniciativ ni učinkovita in je potrebna vpeljava mandatnih pravil in dosleden nadzor.

³⁵ Sahalin leži v Severnem Pacifiku in je največji ruski otok.

7. SKLEP in VERIFIKACIJA HIPOTEZ

V diplomski nalogi sem raziskovala povezavo med privatnim sektorjem in nasilnim konfliktom. Pri tem sem si zadala nekaj delovnih hipotez, ki jih bom skušala strniti v končno refleksijo.

Mnogo držav, bogatih z naravnimi viri, izkorišča te vire in bogastvo zapravlja za bogatenje politične elite, medtem ko korupcija in slabo gospodarjenje puščata preostanek prebivalstva v veliki revščini. Konfliktni cikel v državah izvoznicah nafte pa je težko prekiniti.

V sodobnem času so postali znotrajdržavni oboroženi konfliktni samozadostni. Na to sta vplivala dva dejavnika. Konec hladne vojne, ki ga je spremljala prekinitev finančne podpore velikih sil je prisilila vojskujoče skupine, da si poiščejo alternativna vire sredstev za financiranje svojega boja. Liberalizacija svetovnega trga pa jim je za to ponudila nove priložnosti. Sodobna vojna postaja vedno bolj skomercializirana, tako za vladne, kot nevladne akterje. V mnogih konfliktnih območjih politično gospodarstvo oboroženega konflikta seže preko običajnih tatvin, plenjenja in ropanja, ter vključuje sistematično razvite operacije izkoriščanja naravnih virov. Sposobnost oboroženih skupin, da ukradene dobrine spremenijo v vojaško moč in osebno korist, je močno odvisna od dostopa do svetovnega gospodarstva in trga z orožjem. To pomeni, da je potrebna široka veriga lokalnih in mednarodnih gospodarskih akterjev, od malopridnega posrednika do sicer legitimnih korporacij in finančnih institucij. Te aktivnosti ne ogrožajo le fizično in gospodarsko preživetje civilne populacije, ampak tudi ustvarjajo prepreke za razrešitev konflikta, ponovno vzpostavitev učinkovitega vladanja in dolgoročen družbeno-gospodarski razvoj.

V zadnjem času se poudarja vloga privatnega sektorja kot pomembnega akterja pri preprečevanju konfliktov in grajenju miru. Podjetja s svojimi gospodarskimi aktivnostmi postanejo del konteksta svojega delovnega okolja. Njihove vsakodnevne aktivnosti vplivajo na družbo, v kateri delujejo. Ti učinki so lahko ali pozitivni ali negativni, a v kontekstu družbenih in političnih napetosti nikoli nevtralni. Eden izmed glavnih problemov je korupcija elit, ki podpira nelegitimne režime in povečuje občutek krivice med lokalnim prebivalstvom, kar zaostreje konflikt. MNK igrajo pri tem seveda pomembno vlogo, tudi če imajo le dobre namene, saj predstavljajo glavni vir dohodkov. Kritičen prvi korak k vzpostavitvi odgovornosti vlade pri uporabi dohodkov iz naslova črpanje nafte, je objava višine plačil, ki

jih podjetja nakažejo vladi. Povečane informacije o naftnih rentah, ki jih v imenu državljanov upravlja vlada, bi vsekakor koristila civilni družbi. Pri tem je pomembno, da so te informacije dostopne vsem, v enostavni in razumljivi vsebini. Transparentnost je ključna pri oblikovanju odgovorne vlade in boju s korupcijo, ki lahko negativno vpliva na konfliktno dinamiko. Na tem mestu lahko posredno potrdim svojo hipotezo, da bi povečana transparentnost dohodkov iz naslova črpanje nafte zmanjšala tveganje za nasilni konflikt

Korporativni incidenti v Burmi, Indoneziji, Kolumbiji, Nigeriji so usmerile pozornost medijev svetovne javnosti na družbeno odgovornost podjetij, kot so Shell, BP, Exxon-Mobil in Total. Negativna publiciteta je resno prizadela ugled omenjenih korporacij. To je vodilo v oblikovanje dogovorov in sprejemanja principov v okviru korporativne družbene odgovornosti. Glavna gonilna sila tega je bilo ogorčenje svetovne javnosti in medijev ob usmrtni voditeljev Ogoni ljudstva, s katero se je povezoval Shell. To potrjuje mojo hipotezo, da je negativna publiciteta vplivala na razvoj KDO.

S študijo primera dejavnosti izbrane naftne korporacije v okviru KDO, sem želela pokazati, da obstaja velik razkorak med izrečenimi namerami in njihovim dejanskim učinkom. Primer Shella v Nigeriji, ki ima razvit relativno sofisticiran sistem KDO politik ilustrira, da lahko slabo izvajanje le-teh pripelje do resne zaostitve razmer in nasilja. Navkljub Shellovi javni zaobljubi principom KDO in specifičnim obljubam, ki so jih dali prizadetim skupnostim, kažejo kazalci kažejo na veliko revščino in bedo. Ne zgolj, ampak tudi zaradi Shellovih neuresničenih obljub in nespoštovanja svojih lastnih principov.

Shellovo delovanje v Nigeriji prikazuje kako pogubne so lahko posledice nespoštovanja okoljevarstvenih principov in človekovih pravic na lokalno prebivalstvo. Malomarno vzdrževanje infrastrukture, ki botruje k pogostim razlitjem nafte in nadaljevanje škodljive prakse sežiganja plinov sta uničila bogat ekosistem delte Niger. Gozdovi so se skrčili, prav tako pa sta prizadeta ribolov in kmetijska dejavnost, ki za lokalno prebivalstvo predstavljata glavni vir preživetja. Nadalje delovanje Shella zaradi neposluha do lokalnega prebivalstva in pomanjkanje prepotrebne občutljivosti za konfliktno dinamiko, zaostuje že prisotne napetosti in povečuje razlike med določenimi skupinami. Navkljub naftnemu bogastvu trajnostni razvoj v delti stagnira. Pri tem lahko potrdim svojo hipotezo, da ima črpanje nafte lahko negativen vpliv na družbeno in naravno okolje kraja proizvodnje.

Shell se seveda še naprej predstavlja kot družbeno odgovorna korporacija in ostaja vodilen akter KDO gibanja. V svojih publikacijah uporablja zavajajoče in neresnične podatke, ki slikajo povsem drugačno sliko od realnosti. To napeljuje na potrditev moje glavne hipoteze, da koncept družbene odgovornosti zaradi svoje prostovoljne narave nima zadostnega učinka na trajnostni razvoj regij proizvajalk nafte in se uporablja za zavajanje javnosti in povečevanja primerjalne prednosti podjetja v ekstraktivnem sektorju.

Primer Shella, ki je vodilno podjetje v KDO gibanju, ne samo v svojem sektorju, ampak med MNK nasploh, še dodatno osvetli problematiko prostovoljnega pristopa principom KDO. Medtem ko so prostovoljne pobude naredila nek napredek v vzpodbujanju bolj etične korporativne prakse, pa obstajajo resne omejitve glede tega, kar lahko prostovoljni pristop doseže. Prostovoljne pobude bi morale biti sprejete le v oziru spodbujanja dialoga in razvoja najboljše prakse. V vsakem primeru pa bi morale biti pospremljene s strategijo javne politike, ki zagotavlja, da se na dolg rok spoštujejo minimalna pravila in standardi. Kot je pokazala ta diplomska naloga celo voditelji KDO ne sledijo zapriseženim principom in njihova retorika, četudi z najboljšim namenom, v mnogih primerih ne ustreza realnosti. Zato je bistvena vpeljava KDO v pravo EU in ZN. Dokler se seveda ne vzpostavi obvezujoč mehanizem pa je pomembna okrepitev obstoječih prostovoljnih dogovorov: s pripravo jasnejših in natančnejših navodil, z ojačano komunikacijo in nadzorom, opisovanjem stimulacije za korporacije in z oblikovanjem jasnih implikacij v primeru kršitev teh navodil. Pri tem pa imajo tehtno nalogo tudi vlade, ki bi morale vzpodbujati vpeljevanje in spoštovanje prostovoljnih pobud.

Zaključiti želim z refleksijo o področjih, kjer menim, da je potrebna nadaljnja raziskava. Medtem ko je bilo veliko raziskav namenjenih analizi gospodarskih dejavnikov, ki prispevajo k razvoju konflikta, povezava med dejavnostmi MNK in konfliktom še vedno ni zadostno raziskana. Okvir zastavljene analize bi bilo seveda mogoče razširiti. Ena izmed možnih fokusnih točk, z namenom razširitve zastavljenega problema, bi bila zajetje bolj globalne perspektive in analizo direktnih usmerjenih investicijah in njihovega prispevka k korporativni družbeni odgovornosti v okviru ekstraktivne industrije. Ta povezava postaja vedno bolj relevantna v kontekstu novih akterjev na mednarodnem naftnem prizorišču. Strokovna javnost je postala še posebej pozorna na prodor kitajskih in ruskih naftnih družb v države Afrike, Centralne Azije in Južne Amerike.

Naslednja zanimiva tema za potencialno raziskavo je povezava med mednarodnimi institucijami in korporativnimi strategijami. Zaradi tesnih povezav finančne industrije s

korporacijami, je ta postala predmet prizadevanj NVO za večjo transparentnosti in družbeno odgovornost v mednarodnem svetu posojil in investicij. Medtem ko v centru pozornosti ostajata korupcija elit in vloga uprav MNK pri njej, vprašanje vloge zahodnih bank pri tem še ni bilo ustrezno raziskano.

Na splošno pa povečana ogroženosti človekove varnosti na področjih proizvajalk nafte zahteva veliko politične volje in večjo angažiranost, tako na področju snovanja politik, institucionalnih reformah v mednarodnem gospodarstvu, kot v izvajanju ukrepov. Šele tako bo mogoče nasloviti problem »*naftnega prekletstva*« in prekiniti začaran konfliktni cikel, povezan z gospodarsko odvisnostjo od nafte.

8. VIRI

Članki v revijah oz. zbornikih

- Addison, Tony, Philippe Le Billon in Mansoob Murshed (2001): Finance in Conflict and Reconstruction. *Journal of International Development* 13(7), 951–64.
- Ballentine, Karen (2003): Beyond Greed and Grievance: Reconsidering the Economic Dynamics of Armed Conflict. V Karen Ballentine in Jake Sherman (ur.): *The Political Economy of Armed Conflict*, 259–283. London: Lynne Rienner.
- Barbone, Carol (1996): The Battle for Brent Spar. *Communication World* 13(1): 27–30.
- Berdal, Mats (2004): Beyond Greed and Grievance - And Not Too Soon. *Review of International Studies Autumn* 31(3), 687–698.
- Blowfield, Michael in George J. Frynas (2005) Editorial: Setting New Agendas - Critical Perspectives on Corporate Social Responsibility in the Developing World. *International Affairs* 81(3), 499–513.
- Blyth, Alex (2005): Business behaving responsibly. *Director* 59(1), 30.
- Bray, John (2003): Attracting Reputable Companies to Risky Environments: Petroleum and Mining Companies. V Ian Bannon in Paul Collier (ur.): *Natural Resources and Violent Conflict: Options and Actions*, 287–352. Washington: World Bank.
- Collier, Paul in Anke Hoeffler (1999): On economic causes of civil war. *Oxford Economic Papers* 50(4), 563–573.
- De Soysa, Indra (2002): Paradise is a Bazaar? Greed, Creed, & Governance in Civil War, 1989–99. *Journal of Peace Research* 39(4), 395–416.
- Duffield, Mark (1999): Globalisation and War Economies. Promoting Order or the Return of History. *Fletcher Forum on World Affairs* 23(2), 21–38.
- Frynas, J. George (1998): Political instability and business: focus on Shell in Nigeria. *Third World Quarterly* 19(3), 457–78.
- Frynas, J. George (2001): Corporate and state responses to anti-oil protest in the Niger Delta. *African Affairs* 100(398), 27–54.
- Frynas, J. George (2005): The False Development promise of Corporate Social Responsibility: evidence from multinational oil companies. *International Affairs* 81(3), 581–598.
- Gerson, Allan (2001): Peace Building. The Private Sector's role. *The American Journal of International Law* 95(1), 102–119.
- Goodhand, Jonathan in David Hulme (1999): From wars to complex political emergencies. Understanding conflict and peace-building in the new world disorder. *Third World Quarterly* 20(1), 13–26.
- Homer-Dixon, Thomas F. (1994): Environmental Scarcities and Violent Conflict. *International Security* 19(1), 5–40.
- Hopkins, Michael (2005): Measurement of corporate social responsibility. *International Journal of Management and Decision Making* 6(3–4), 213–231.

- Ibeanu, Okechukwu in Robin Luckham (2007): Nigeria. Political Violence, Governance and Corporate Responsibility in a Petro – state. V Mary Kaldor, Terry Lynn Karl in Yahia Said (ur.): *Oil Wars*, 41–99. London: Pluto Press.
- Ikelegbe, Augustine (2005): The Economy of Conflict in the Oil Rich Niger Delta Region of Nigeria. *Nordic Journal of African Studies* 14(2), 208–234.
- Kaplan, Robert S. in David P. Norton (1992): The balanced scorecard: measures that drive performance. *Harvard Business Review* 70(1), 71–80.
- Le Billon, Philippe (2001): The political ecology of war: Natural resources and armed conflicts. *Political Geography* 20(5), 561–84.
- Mees, A in J. Bonham (2004): Corporate social responsibility belongs with HR. *Canadian HR Reporter* 17(7), 1.
- Nafziger, E. Wayne in Juha Auvinen (2003): Economic Development, Inequality, and War: The Sources of Humanitarian Emergencies. *Journal of Conflict Resolution* 43(3): 267–290.
- Nodia, Ghia (2004): Europeanization and (not) resolving secessionist conflicts. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* 1(2004), 1–15.
- Omeje, Kenneth (2006): Petrobusiness and Security Threats in Niger Delta. *Current Sociology* 54(3), 477–499.
- Orlitzky, Marc (2005): Payoffs to social and environmental performance. *Journal of Investing* 14(3), 48–52.
- Price, Steven, Deanna Donovan in Wil De Jong (2007): Confronting conflict timber. V Will De Jong (ur.): *Extreme conflict and tropical forests*, 74–96. New York: Springer.
- Reno, William (2001): How Sovereignty Matters: International Markets and the Political Economy of Local Politics in Weak States. V Thomas M. Callaghy, Ronald Kassimir in Robert Latham (ur.): *Intervention and Transnationalism in Africa: Global-Local Networks of Power*, 197–215. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ross, Michael (1999): The Political Economy of the Resource Curse. *World Politics* 51(1999), 297–322.
- Ross, Michael (2003): Oil, Drugs, and Diamonds: The Varying Roles of Natural Resources in Civil Wars. V Karen Ballentine in Jake Sherman (ur.): *The Political Economy of Armed Conflict*, 47–72. London: Lynne Rienner.
- Ross, Michael (2004): How do Natural Resources Influence Civil War? Evidence from Thirteen Cases. *International Organisations* 58(1), 35–67.
- Rowe, James (2005): Corporate Social Responsibility as Business Strategy. V Ronnie Lipschutz (ur.): *Globalization, Govern mentality and Global Politics: Regulation for the Rest of Us*, 130–169. London: Routledge.
- Sambanis, Nicholas (2002): A Review of Recent Advances and Future Directions in the Quantitative Literature on Civil Wars. *Defence and Peace Economics* 13(3), 215–243.
- Sachs D. Jeffrey in Andrew M. Warner (1999): Natural Resource Booms And Growth. *Journal of Development Economics* 59 (1), 43-76.
- Sachs D. Jeffrey in Andrew M. Warner (2001): The Curse of Natural Resources. *European Economic Review* 45(4–6), 827–838.

- Utting Peter in Kate Ives (2006): The Politics of Corporate Responsibility and the Oil Industry. *Stair 2* 1(2006), 11–34.
- Van Marrewijk, Marcel (2003): Concepts and definitions of CSR and corporate sustainability: Between agency and communion. *Journal of Business Ethics* 44(2-3), 95–105.
- Wallensteen, Peter in Karin Axell (1994): Conflict Resolution and the End of the Cold War 1989-1993. *Journal of Peace Research* 31(3), 333–349.

Samostojne publikacije

- Adebajo, Adekeye (1999): *Economic Agendas in Civil Wars: A Conference Summary*. London: International Peace Academy.
- Ballentine, Karen in Virginia Haufler (2005): *Enabling Economies of Peace - Public Policy for Conflict Sensitive Business*. New York: UN.
- Ballentine, Karen in Heiko Nitzschke (2003): *Beyond Greed and Grievance: Policy Lessons from Studies in the Political Economy of Armed Conflict*. New York: International Peace Academy.
- Ballentine, Karen in Jake Sherman (ur.)(2005): *The Political Economy of Armed Conflict*. London: Lynne Rienner.
- Berdal, Mats in David Malone (2000): *Greed and Grievance: Economic Agendas in Civil Wars*. Ottawa: International Development Research Centre.
- Carl Von Clausewitz (2005): *O vojni*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Collier, Paul (2000): Economic causes of civil conflict and its implications for policy (policy paper). Washington DC: World Bank.
- Emmanuel, O. (2004): *Community Relations, Development Impact and Revenue Transparency*. Port Harcourt: Centre for Social & Corporate Responsibility.
- Frankental, P. and F. House (2000): *Human Rights. Is it any of your Business?* London: AI, The Prince of Wales Business Leaders Forum.
- Friends of the Earth (2006a): *Broken Promises*. London: FOE.
- Ferrier, R. in A. Fursenko (1989): *Oil in the World Economy*. London: Routledge.
- Furlan, Branimir (ur.) (2006): *Vojaška doktrina*. Ljubljana: Defensor.
- Holme, Richard in Phill Watts (2000): *Corporate Social Responsibility. Making Good Business Sense*. Geneva: World Business Council for Sustainable Development.
- Haufler, Virginia (1997): *Dangerous commerce. Insurance and the management of international risk*. Ithaca: Cornell University press.
- International Peace Academy (2001): *Private Sector Actors in Zones of Conflict: Research Challenges and Policy Responses*. New York: Fafo Institute for Applied Social Science.
- Jean, F. in J.-C. Ruffin, (ur.) (1996): *Économie des guerres civiles*. Paris: Hachette
- Keen, David (1998): *The Economic Functions of Violence in Civil Wars*. London: International Institute for Strategic Studies.

- Kaldor, Mary (1999): *New and Old Wars: Organised Violence in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.
- Kaldor, Mary, Terry Lynn Karl in Yahia Said (2007) *Oil Wars*. London: Pluto Press.
- Karl, Terry Lynn (1997): *The Paradox of Plenty: Oil booms and Petro-states*. Berkeley: University of California Press.
- Keane, John (1996): *Reflection on Violence*. London: Verso.
- Klare, Michael (2006): *Blood and Oil*. New York: Henry Holt.
- Le Billon, Philippe (2005): *Fuelling War. Natural Resources and Armed Conflicts*. London: Routledge.
- Miall, H., O. Ramsbotham in T. Woodhouse (1999): *Contemporary Conflict Resolution*. Cambridge: Polity Press.
- Nelson, Jane (2001): *The Business of Peace: The Private Sector as a Partner in Conflict Prevention and Resolution*. London: The Prince of Wales Business Forum, International Alert in Council on Economic Priorities.
- Ohlsson, Leif (1999): *Environment, Scarcity, and Conflict - A study of Malthusian concerns*. Göteborg: Department of Peace and Development Research.
- Pearce, Jenny (2004): *Beyond the Perimeter Fence: Oil and Armed Conflict in Casanare, Colombia, Discussion Paper 32*. London: The Centre for global Governance, LSE.
- Renner, Michael (2002): *The anatomy of resource wars*. Washington: WorldWatch Institute.
- Rieth, Lothar in Zimmer, Melanie (2004): *Transnational Corporations and Conflict Prevention. The Impact of Norms on Private Actors*. Tübingen: Tübinger Arbeitspapiere.
- Ross, Michael (2001): *Extractive sectors and the poor*. Los Angeles: Oxfam.
- Shankleman, Jill (2007): *Oil, Profit, and Peace, Does Business Have a Role in Peacemaking?* Washington: United States Institute for Peace Press.
- Shell (1998): *Profit and Principles - Does there have to be a choice? The Shell Report 1998*. London: Royal Dutch Shell.
- SPDC (2007): *Shell Nigeria Annual Report 2006*. Port Harcourt: Shell Nigeria.
- Segerlund, L. (2005): *Corporate Social Responsibility and the Role of NGOs in the Advocacy of New Norms for Transnational Corporations*. Stockholm: University of Stockholm Press.
- Switzer, J. in H. Ward (2004): *Enabling corporate investment in peace*. Manitoba : International Institute for Sustainable Development.
- TotalFinaElf (2000): *Codes of Conduct*. Houston: Totalfinaelf.
- Tsalik, Svetlana in Anya Schiffrin (2005): *A Reporter's Guide to Energy and Development, Lifting the Resource Curse*. New York : Open Society Institute.

Spletni viri

- Amnesty International (2005): *Nigeria, Ten Years on: Injustice and Violence haunt the Oil Delta*. Dostopno na <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGAFR440222005?open&of=ENG-NGA> (29. september 2007).
- Amazon Watch (2003): *Occidental Petroleum Faces Lawsuit for Its Role in Massacre in Colombia*. Dostopno na http://www.amazonwatch.org/newsroom/view_news.php?id=593 (11. oktober 2007).
- Annan, Kofi (2001): *Prevention of Armed Conflict*. Dostopna na: <http://www.reliefweb.int/library/documents/2001/un-conflprev-07jun.htm> (16. september 2007).
- Bennet, Juliette (2001): *Business in Zones of Conflict, The Role of the Multinational in Promoting Regional Stability*. Dostopno na <http://www.10iacc.org/download/workshops/cs50b.pdf> (18. oktober 2007).
- BBC (2004): *Shell admits fuelling corruption*. Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/3796375.stm> (25. september 2007).
- BBC (2006): *Nigerian oil fuels Delta conflict*. Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4617658.stm> (16. avgust 2007).
- BBC (2007a): *Oil prices fall from record highs*. Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7052071.stm> (19. oktober 2007).
- BBC (2007b): *OPEC, The oil cartel in profile*. Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/3768971.stm> (2. oktober 2007).
- BBC (2007c): *Shell reports record \$25bn profit*. Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/6319577.stm> (19. avgust 2007).
- BICC (2004): *Dynamics of Violence in the Niger Delta*. Dostopno na http://www.bicc.de/projects/project_files/113_ecwar_niger.php (5. oktober 2007).
- BP (2005): *Record demand drove energy markets in 2004*. Dostopno na <http://www.bp.com/genericarticle.do?categoryId=2012968&contentId=7006684> (26. september 2007).
- BP (2007): *Statistical review of world energy 2007*. Dostopno na <http://www.bp.com/productlanding.do?categoryId=6848&contentId=7033471> (26. september 2007).
- Business for Social Responsibility (2007): *Issue Briefs*. Dostopno na <http://www.bsr.org/CSRResources/IssueBriefsList.cfm?area=all> (24. september 2007).
- Campbell, Ashley (2002): *The Private Sector and Conflict Prevention Mainstreaming: Risk Analysis and Conflict Impact Assessment Tools for Multinational Corporations. Country Indicators for Foreign Policy*. Dostopno na <http://www.carleton.ca/cifp/docs/PrivateSectorRiskAnalysis.pdf> (28. avgust 2007).
- Christian Aid (2003): *Fuelling poverty – Oil, War and Corruption*. Dostopno na http://www.justiceinitiative.org/db/resource2?res_id=100037 (24. september 2007).
- Christian Aid (2004): *Behind the mask: the real face of corporate social responsibility*. Dostopno na <http://www.christian-aid.org/indepth/0401csr/index.htm> (24. september 2007).

- Cilliers, Jakkie (2000): *Resource Wars – a New Type of Insurgency*. Dostopno na <http://www.iss.co.za/Pubs/BOOKS/Angola/2Cilliers.pdf> (9. avgust 2007).
- Corporate Europe Observatory (2001): *High Time for UN to Break 'Partnership' with the ICC*. Dostopno na <http://www.corporateeurope.org/un/icc.html> (16. oktober 2007).
- Corporate Europe Observatory (2004): *Shell Leads International Business Campaign Against UN Human Rights Norms*. Dostopno na <http://www.corporateeurope.org/norms.html> (16. oktober 2007).
- Corporate Watch (2006): *What is Wrong with Corporate Social Responsibility*. Dostopno na www.corporatewatch.org.uk/download.php?id=55 (5. oktober 2007).
- Deardorff, Alan V. (2001): *Deardorff's Glossary of International Economics*. Dostopno na: <http://www-personal.umich.edu/~alandear/glossary/m.html> (9. oktober 2007).
- DJSI (2007): *Corporate Responsibility*. Dostopno na http://www.sustainability-index.com/07_html/sustainability/corpsustainability.html (12. oktober 2007).
- EEA (2007): *Extractive Industry*. Dostopno na http://glossary.eea.europa.eu/EEAGlossary/E/extractive_industry (18. oktober 2007).
- EIA (2004): *Top World Oil Producers, Exporters, Consumers, and Importers*. Dostopno na <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/> (9. oktober 2007).
- EIA (2006): *International Energy Outlook 2005*. Dostopno na [http://www.eia.doe.gov/oiaf/ieo/pdf/0484\(2005\).pdf](http://www.eia.doe.gov/oiaf/ieo/pdf/0484(2005).pdf) (14. oktober 2007).
- EIA (2007): *Annual Energy Outlook 2007 with Projections to 2030*. Dostopno na <http://www.eia.doe.gov/oiaf/aeo/> (28. avgust 2007).
- Essential Action (1999): *Oil for Nothing*. Dostopno na http://www.essentialaction.org/shell/Final_Report.pdf (26. september 2007).
- European Multistakeholder Forum (2004): *European Multistakeholder Forum On CSR*. Dostopno na: http://ec.europa.eu/enterprise/csr/documents/29062004/EMSF_final_report.pdf (21. september 2007)
- Fafo (2007): *The Economies of Conflict - Private Sector Activities and Armed Conflict*. Dostopno na: <http://www.fafo.no/nsp/ecocon.htm> (26. september 2007).
- Friends of the Earth (2003): *Behind the Shine - the Real Impacts of Shell's Work Around the World*. Dostopno na: www.foe.co.uk/resource/reports/behind_shine.pdf (26. september 2007).
- Friends of the Earth (2006b): *Shell vs. BP: Who is performing worst on climate change?* Dostopno na: http://www.foe.co.uk/resource/press_releases/shell_vs_bp_who_is_perform_27072006.html (24. september 2007).
- Friends of the Earth (2007a): *Shell still flaring gas, defying Nigerian court*. Dostopno na: http://www.foeeurope.org/press/2007/May3_DU_Flaring.htm#3 (3. maj 2007)
- Friends of Earth (2007b): *Misleading and Incorrect Advertisement of Shell*. Dostopno na: http://www.foeeurope.org/corporates/pdf/FoE_complaint_Shell_May07.pdf

- Global Witness (1996): *The sinews of war*. Dostopno na: www.globalwitness.org/media_library_get.php/298/the_sinews_of_war.pdf (24. avgust 2007).
- Global Witness (2007): *Definition of conflict resources*. Dostopno na: http://www.globalwitness.org/pages/en/definition_of_conflict_resources.html (16. avgust 2007).
- Global Reporting Initiative (2007): G3 Guidelines. Dostopno na: <http://www.globalreporting.org/ReportingFramework/G3Guidelines/> (12. oktober 2007).
- Heidelberger Institut für Internationale Konfliktforschung (2007): *Methodological Approach since 2003*. Dostopno na: http://www.hiik.de/methodik/methodik_ab_2003.html.en (15. avgust 2007).
- Hilton, I. (2004): *Colombia's oil pipeline is paid for in blood and dollars*. *Guardian*. Dostopno na <http://www.guardian.co.uk/comment/story/0,,1287054,00.html> (6. september 2007).
- Hopkins, M. (2004): *Measurement of Corporate Social Responsibility*. Dostopno na: http://www.mhcinternational.com/articles/measurement_and_progress.htm (24. september 2007).
- Human Rights Watch (2005): *Rivers and blood: guns, oil and power in Nigeria's Rivers State*. Dostopno na: <http://hrw.org/backgrounder/africa/nigeria0205> (15. avgust 2007)
- International Development Research Center (2007): *Political Economy of Peace and Conflict*. Dostopno na: http://www.idrc.ca/en/ev-8490-201-1-DO_TOPIC.html (25. september 2007).
- International Crisis Group (2006): *Fuelling the Niger delta Crisis*. Dostopno na: http://www.crisisgroup.org/library/documents/africa/west_africa/118_fuelling_the_niger_delta_crisis.pdf/5. september 2007).
- International Labor Rights Fund (2006): *ExxonMobil: How the Company is Linked with Indonesian Military Killings, Torture and other Severe Abuse in Aceh, Indonesia*. Dostopno na: <http://www.laborrights.org/projects/corporate/exxon/> (10. oktober 2007).
- ISO (2007): *Social Responsibility*. Dostopno na <http://isotc.iso.org/livelink/livelink/fetch/2000/2122/830949/3934883/3935096/home.html> (27. september 2007).
- Kimberley Process (2007): *Kimberley Process*. Dostopno na <http://www.kimberleyprocess.com/> (16. september 2007).
- LSE (2007): *Oil & conflict research*. Dostopno na <http://www.lse.ac.uk/Depts/global/2oilconflict.htm> (15. oktober 2007).
- Mallenbaker (2007): *Corporate Social Responsibility - What does it mean?* Dostopno na <http://www.mallenbaker.net/csr/CSRfiles/definition.html> (9. september 2007).
- Martinez, I. (2005): *The Curse of the Petro-State: The Example of Venezuela*. Dostopno na <http://www.econlib.org/Library/Columns/y2005/Martinezpetro.html> (9. oktober 2007).
- Morrison, J. in L. Wilde (2007): *The effectiveness of multi-stakeholder initiatives in the oil and gas sector*. Dostopno na: http://www.twentyfifty.co.uk/docs/2050_MSI_report_March_2007.pdf (2. oktober 2007).

- Nigeria Conservation Fund (2006): *Niger delta named most polluted ecosystem in the world*. Dostopno na: http://www.ncfnigeria.org/inthenews/news_feeds.php?article=21 (24. september 2007).
- OECD (2007): *Guidelines for Multinational Enterprises*. Dostopno na: https://www.oecd.org/topic/0,3373,en_2649_34889_1_1_1_1_37439,00.html (26. september 2007).
- Orlizty, M., Schmidt, F. in L. Rynes (2004): *Corporate Social and Financial Performance: A Meta-analysis*. Dostopno na: <http://www.finanzasostenibile.it/finanza/moskowitz2004.pdf> (26. september 2007).
- Prime Minister's Community Business Partnership (2006): *CSR – Defined*. Dostopno na: www.partnerships.gov.au/csr/corporate_csr_defined.html (26. september 2007).
- PublishWhatYouPay (2007): *Background*. Dostopno na: <http://www.publishwhatyoupay.org/english/background.shtml> (26. september 2007).
- Reverdata (2007): *Company Profile Report*. Dostopno na: <http://www.reverdata.com/reports/store/freereport/coprofile/20769> (6. september 2007).
- Ryan, C. (2002): *The reputation wars*. Dostopno na: www.afrboss.com.au/printmagazine.asp?doc_id=22574 (12. september 2007).
- SAI (2007): *Social AccountAbility 8000*. Dostopno na: <http://www.sa-intl.org/index.cfm?&stopRedirect=1> (26. september 2007).
- Sachs, G. (2004): *Introducing the Goldman Sachs Energy Environmental and Social Index (poročilo za Okoljevarstveni program ZN)*. Dostopno na: www.unepfi.org/fileadmin/documents/materiality1/eesi_goldman_sachs_2004.pdf (14. september 2007).
- Saro – Wiwa, K. (1989): *Africa Kills Her Sun*. Dostopno na: <http://www.enotes.com/jax/index.php/shopping/getpass/type=lit/sku=salem-lit/item=425550> (7. september 2007).
- Seeking Alpha (2007): *International Energy Agency: Oil Supply/Demand Trends*. Dostopno na: <http://seekingalpha.com/article/40982-international-energy-agency-oil-supply-demand-trends-for-2007-2012> (9. oktober 2007).
- SIPRI (2004): *Patterns of Major Armed Conflict*. Dostopno na: http://www.sipri.org/contents/conflict/MAC_patterns.html (15. avgust 2007).
- SIPRI (2006): *Yearbook 2006*. Oxford University Press. V L. Harbom in P. Willensten (ur.): *Patterns of Major Armed Conflicts, 1990-2005, Dodatek A. Uppsala Conflict Data Program*. Dostopno na: <http://yearbook2006sipri.org/cahp2/APP2A> (15. avgust 2007).
- Shell (2007a): *The Shell Petroleum Development Company of Nigeria Limited*. Dostopno na: http://www.shell.com/home/content/nigeria/news_and_library/publications/2007/shell_companies_nigeria/report2006_spdc.html (19. september 2007).
- Shell (2007b): *Shell Sustainability Report 2006*. Dostopno na: http://www.shell.com/static/envirosoc-en/downloads/sustainability_reports/shell_sustain_report_2006.pdf (27. september 2007).
- Shell Accountability Coalition (2007): *Shell, Use your Profit to clean up your Mess*. Dostopno na: www.foei.org/en/publications/pdfs/mdshellh.pdf (19. september 2007).

- SPDC (2007): *The People and the Environment Report 2006*. Dostopno na: http://www.shell.com/static/nigeria/downloads/pdfs/2006_shell_nigeria_report.pdf (16. september 2007).
- Swanson, P. (2002): *Fuelling Conflict: The Oil Industry and Armed Conflict* (Fafo Report). Dostopno na: <http://www.fafo.no/pub/rapp/378/378.pdf> (9. september 2007).
- The Economist (2001): *Helping but not developing*. Dostopno na http://findarticles.com/p/articles/mi_hb5037/is_200105/ai_n18271497 (7. september 2007).
- The Economist (2003): *How to break the tyranny of oil*. Dostopno na: http://www.economist.com/printedition/displaystory.cfm?story_id=2155375 (5. september 2007).
- The Extractive Industries Transparency Initiative (2007): *What is EITI?* Dostopno na: <http://www.eitransparency.org/document/fact> (28. september 2007).
- Transparency International (2007): *Integrity pacts*. Dostopno na: http://www.transparency.org/global_priorities/public_contracting/integrity_pacts (26. september 2007).
- Transparency International (2003): *Barometer*. Dostopno na: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/gcb/2003__1 (24. september 2007).
- UN (2005): *The criteria for the indification of the LDCs*. Dostopno na: <http://www.un.org/special-rep/ohrrls/ldc/ldc%20criteria.htm> (11. oktober 2007).
- UNDP (2006): *Human Development Report for Niger Delta*. Dostopno na: <http://hdr.undp.org/hdr2006/statistics> (24. september 2007).
- UNICEF (1996): *Patterns in conflict: Civilians are now the target*. Dostopno na: <http://www.unicef.org/graca/patterns.htm> (8. avgust 2007).
- Unocal Corporation (2000): *Business and Human Rights*. Dostopno na: [www.unocal.com/responsibility/humanrights/hr4,htm](http://www.unocal.com/responsibility/humanrights/hr4.htm) (26. september 2007).
- US Energy Information Administration, DOE (2005): *Nigeria*. Dostopno na: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/nigeria.html>. (24. september 2007).
- USIP (2005): *Strategies for peace in the Niger Delta*. Dostopno na: www.usip.org/events/images/2005/niger_delta.jpg (20. september 2007).
- Vardy, Nicholas (2007): *The Seven Sisters: The World's Most Powerful Oil Companies*. Dostopno na: <http://www.theglobalguru.com/article.php?id=110&offer=GURU001> (6. september 2007).
- Verkaik, Robert (2006): BP pays out millions to Colombian farmers. *The Independent*, 22. julij. Dostopno na <http://news.independent.co.uk/world/americas/article1190528.ece> (4. september 2007).
- Waado (2007): *Niger Delta showing oilfields and pipelines*. Dostopno na: <http://www.waado.org/nigerdelta/Maps/Oilfields.html> (24. september 2007).
- WAC (2005): *Peace and Conflict in Niger Delta*. Working Paper for SPDC (*Conflict Expert Group Baseline Report*) Dostopno na: http://www.npr.org/documents/2005/aug/shell_wac_report.pdf (24. september 2007).

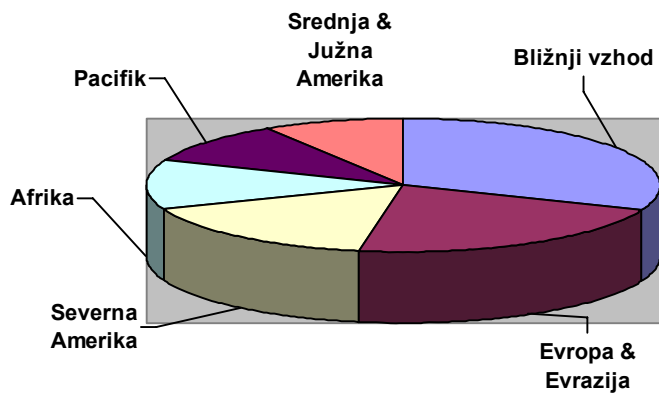
- WWF (2005): *Too little too late for Shell's Sakhalin projec.* Dostopno na: <http://www.wwf.ru/resources/news/article/eng/2125> (16. oktober 2007).
- Wiwa, O. (2002): Human Rights Around the World: Nigeria. *Doctors for Global Health Report 6* (1). Dostopno na: <http://www.dghonline.org/nl9/hrworld4.html> (29. september 2007).
- World Bank (2006): *Which Countries are LICUS?* Dostopno na: http://www.worldbank.org/ieg/licus/licus06_map.html (24. september 2007).

PRILOGA A: Svetovne zaloge nafte po regijah

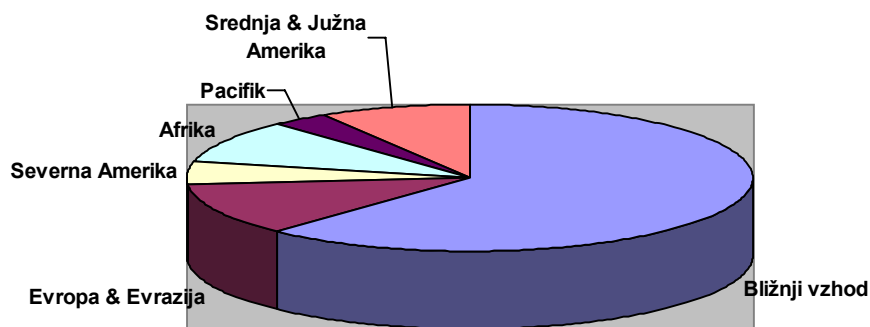
	Proizvodnja (v %)	Potrjene rezerve (v %)
Bližnji vzhod	31	61.9
Evropa & Evrazija	21.7	11.7
Severna Amerika	16.5	5.0
Afrika	12.0	9.5
Pacifik	9.8	3.4
Srednja & Južna Amerika	9.0	8.6

Vir: Shakelman, 2007:14.

Graf A.1: Svetovna proizvodnja surove nafte

Graf A.2: Svetovne zaloge surove nafte

Priloga B: Izvoz nafte in specifični konfliktni kazalci

	Izvoz nafte glede na celoten izvoz (v %) ^a	Izvoz nafte glede na BDP (v %) ^b	Izvoz nafte na prebivalca (v US\$) ^c	Nasilni konflikti med leti 1990 - 2002 (Svetovna banka) ^d	Politična stabilnost (-2.5 do 2.5) ^e	Indeks človeškega razvoja (HDI) ^f	Indeks korupcije (CPI – Transparency International) ^g
Alžirija	96,8	32,4	579	28	-1,62	0,728	3,0
Libija	96,7	60	2.625	0	-0,34	0,798	2,5
Nigerija	95,8	38,9	140	0	-1,56	0,448	2,2
Angola	91,8	70,9	579	30	-1,54	0,439	2,2
Kuvajt	91,6	40	6.481	0	0,25	0,871	4,3
Azerbejdžan	88,8	33,6	250	9	-1,13	0,736	2,1
DR Kongo	87,6	63,8	587	9	-1,63	0,391	1,9
Kongo (Brazzaville)	87,6	63,8	587	9	-1,63	0,520	2,1
Iran	81,3	21,2	337	14	-0,67	0,746	2,5
Venezuela	85,5	21,9	831	1	-1,17	0,784	2,0
Gabon	80,3	41,5	1.644	0	0,25	0,633	3,3
Savdska Arabija	88,1	38,5	2.715	0	-0,12	0,777	3,4
Jemen	87,4	31,3	178	3	-1,4	0,492	2,5
Katar	83,2	46,3	1.4790	0	0,82	0,844	6,0
Turkmenistan	81	26,4	423	0	-0,19	0,810	2,0
Oman	77	42,4	3.071	0	1,05	0,810	1,8
Sudan	77,5	11,2	46	34	-2,08	0,516	1,8
Sirija	72	21,6	258	0	-0,2	0,716	2,4
Bahrain	68,3	46,8	5.640	0	0,42	0,859	5,0
Trinidad & Tobago	59,6	24,2	1.785	1	0,01	0,809	3,4
Kazahstan	55,2	21	332	0	0,38	0,774	2,1
Rusija	53,5	15,6	374	14	-0,52	0,797	2,3
Kamerun	51,4	7,96	57	1	-0,46	0,506	2,4
Čad	47,4	8,5	26	12	-1,54	0,368	1,8
Z.A.E.	43,9	30,6	7.506	0	0,93	0,839	5,7
Kolumbija	27,4	4	275	31	-1,95	0,790	3,8
Indonezija	24	8	64	17	-1,45	0,711	2,3
Vietnam	20,8	9,2	39	0	0,48	0,709	2,6
Argentina	17	4,3	116	0	-0,64	0,863	2,9
Mehika	11,3	2,9	181	1	0,25	0,821	3,5
Irak	N/P ^h	N/P	N/P	24	-1,76	0,567	1,5
Uzbekistan	N/P	N/P	N/P	1	-1,02	0,696	1,7

Krepko natisnjene države so države, ki izstopajo po visokem deležu odvisnosti od izvoza nafte in slabih kazalcih človekovega razvoja, politične nestabilnosti in visoki korupciji.

(a) Vir: Basadeu, M. in W. Lacher (2006): *A Paradox of Plenty? Rent Distribution and Political Stability in Oil states*. Dostopno na http://www.duei.de/dlcounter/download.php?d=/content/publikationen/pdf/wp21_basedau-lacher.pdf

(b) *Ibid.*

(c) *Ibid*

(d) *Ibid*

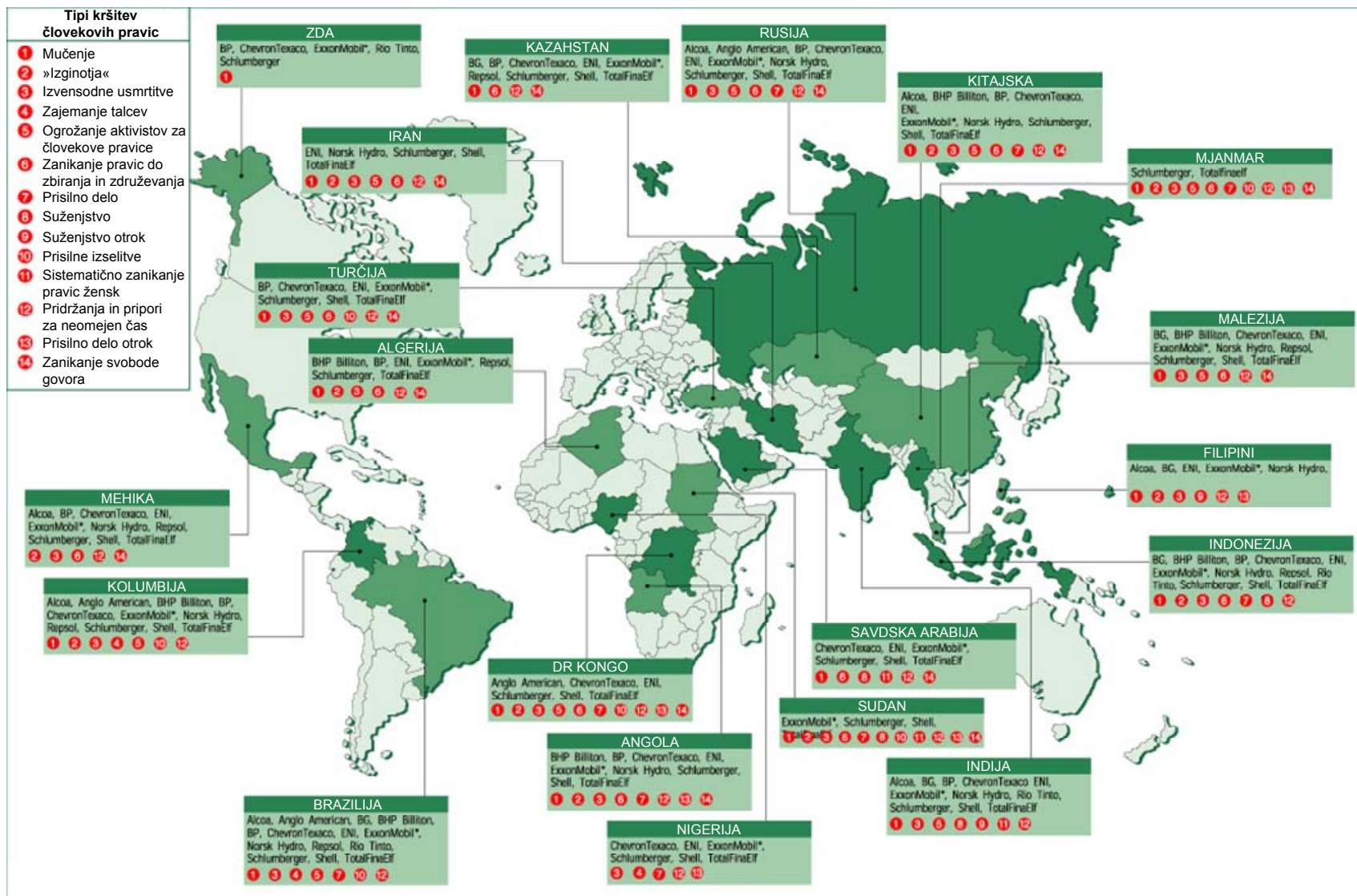
(e) *Ibid*

(f) UNDP (2006)

(g) Transparency International (2007). Dostopno na http://www.transparency.org/news_room/in_focus/2007/cpi2007/cpi_2007_table

(h) Ni podatka.

PRILOGA C: Kršitev človekovih pravic na področjih, kjer delujejo podjetja ekstraktivnega sektorja

Povzeto po AI, The Prince of Wales International Business Leaders Forum, 2002

PRILOGA D: Globalni dogovor

Deset načel » UN Global Compact«

Človekove pravice

1.
načelo: gospodarstvo bi moralo podpirati in spoštovati varovanje mednarodno proglašanih človekovih pravic in

2.
načelo: zagotoviti, da ni udeleženo v zlorabljanju človekovih pravic.

Delavski standardi

3.
načelo: gospodarstvo bi moralo vzdrževati svobodo združevanja in učinkovito priznavati pravico do kolektivnega pogajanja;

4.
načelo: odprava vseh oblik nasilnega in prisilnega dela;

5.
načelo: učinkovita odprava otroškega dela in

6.
načelo: odprava diskriminacije na področju zaposlitve in poklica.

Okolje

7.
načelo: gospodarstvo bi moralo podpirati preventivni pristop do okoljske problematike;

8.
načelo: dajati vzpodbude za promocijo večje okoljske odgovornosti;

9.
načelo: vzpodbujati razvoj in razširjanje okolju prijaznih tehnologij ter

10.
načelo: delovati proti vsem oblikam korupcije, vključno z izsiljevanjem in podkupovanjem.

PRILOGA E: Objave KDO poročil

	Prva objava KDO poročila
Shell	1998 <i>Profits and Principles, Does there have to be a choice?</i> ^a
BP	1999 <i>Environmental and Social Report</i> ^b
Total	2002 <i>Sharing Our Energies</i> ^c
Exxon Mobil	2002 <i>Staying the Course... Yesterday, Today and Tomorrow</i> ^d
Chevron	2002 <i>Integrity and Learning in an Evolving World</i> ^e
ConocoPhillips	2005 <i>Performing Today. Preparing for Tomorrow.</i> ^f
Yukos	2003 <i>Social Report</i> ^g
Lukoil	2004 <i>Sustainability Report</i> ^h
Petro China	2007 <i>Corporate Social Responsibility Report</i> ⁱ

(a) [http://www.shell.com/static/envirosoc-](http://www.shell.com/static/envirosoc-en/downloads/sustainability_reports/shell_report_1997.pdf)

[en/downloads/sustainability_reports/shell_report_1997.pdf](http://www.shell.com/static/envirosoc-en/downloads/sustainability_reports/shell_report_1997.pdf)

(b) http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/STAGING/global_assets/downloads/E/Environmental_and_social_report_1998.pdf

(c) http://www.total.com/static/en/medias/topic307/TFE_2002_en_AR_04_CSR.pdf

(d) <http://ccbn27.mobular.net/ccbn/7/269/280/>

(e) www.chevron.com/globalissues/corporateresponsibility/2002/docs/complete_report.pdf

(f) http://www.conocophillips.com/NR/rdonlyres/A41BD2D5-CE1A-4698-A27B-719C29E68B74/0/Sustainable_05.pdf

(g) http://www.yukos.com/Corporate_Citizenship/upload/images/report_UKOS_complete.pdf

(h) <http://www.lukoil.com/materials/doc/reports/Social/Report-eng.pdf>

(i) www.petrochina.com.cn/english/zrgg/ml_e.htm

PRILOGA F: Pozitivna in negativna praksa KDO med vodilnimi naftnimi korporacijami

POZITIVNA PRAKSA				NEGATIVNA PRAKSA			
	Participacija	GRI	Indeksi	Mednarodni monitor	Nagrada <i>Public Eye on Davos</i>	Top 100 »Korporat. kriminalcev« 90-tih	Sodni primeri v skladu z ATCA
BP	UNGC, WBCSD, EITI, GGFR	V skladu, OD	DJSI, FTSE4Gd, KLD100	2000, 2005	Nominiran: Delovno pravo 2005		Aljaska vložila 1999
Chevron Co.	WBCSD, GGFR			Chevron: 1992; Texaco 1993, 1996; Unocal 1994, 1998	Unocal nominiran: Človekove pravice 2005; Chevron zmagovalec: Okolje 2006	Chevron 41. mesto (1991), Unocal 77. mesto (1994) in 94. mesto (1991)	Nigerija vložila 1999
Exxon	EITI, GGFR			Exxon: 1989, 2001; Mobil: 1998; Exxon Mobil: 2001			Indonezija vložila 1996
Occidental Petroleum	EITI			1997			Kolumbija vložila 1999
Royal Dutch /Shell	UNGC, WBCSD, EITI, GGFR	V skladu, OD	DJSI, FTSE4Gd, KLD100	1998, 1995, 2002	Zmagovalec: Okolje 2005		Nigerija vložila 1997
Statoil	UNGC, WBCSD, EITI, GGFR	OS	DJSI, FTSE4Gd				
Total	UNGC, EITI, GGFR		DJSI, FTSE4Gd	Elf:1997	Nominiran: Človekove pravice 2005		

Prerejeno po Utting in Ives, 2006:22.

LEGENDA:

- Označuje participacijo v naslednjih iniciativah: UNGC (Globalni dogovor Združenih narodov), WBCSD (Svetovni gospodarski svet za trajnostni razvoj), EITI (Pobuda za preglednost sektorja ekstraktivne industrije) in GGFR (Svetovno zmanjševanje sežiganje plina)
- »V skladu« označuje tista podjetja, ki poročajo v skladu s GRI (Pobuda za globalno poročanje) in »OD« označuje organizacijske deležnike, ki igrajo vlogo pri vodenju GRI in sprejemanju odločitev
- Indeksi vključujejo DJSI (Dow Jones trajnostni indeks), FTSE4Good (Indeks, ki meri družbeno odgovorne investicije) in KLD100 (indeks, ki promovira investicije v podjetja, ki se zavedajo globalnega segrevanja)
- Mednarodni monitor objavlja letna poročila »Deset najhujših korporacij«. Ti rezultati se nanašajo na obdobje med leti 1988 in 2004. Glej <http://multinationalmonitor.org>.
- Nagrada *Public Eye on Davos* se je podeljevala leta 2005 in 2006 za korporativno neodgovornost, in sicer v večih kategorijah, med njimi za pravice delavcev, okolje, davke in človekove pravice
- Top 100 »Korporat. kriminalcev« 90-tih se nanaša na seznam Russell Mokhiber, ki je zbral korporacije, ki so se izrekle za krive za vrsto kriminalnih dejanj v 90-tih. Glej <http://www.corporatepredators.org/top100.html>.
- ATCA (Alien Tort Claims Act) je pravno orodje, ki tujim državljanom omogoča vložitev tožbe na ameriških sodiščih v primeru kršitve mednarodnega zakona

PRILOGA G: Primeri zavajanje javnosti z oglasi in uporabo KDO koncepta v PR namene

a) Shellov oglas na Nizozemskem: »Ne odvrže ničesar v stran, ker ni nič za v stran«

Ta Shellov oglas implicira, da korporacija porabi vse svoje presežke CO₂-ja za rast cvetlic, čeprav Shellov program za gojenje cvetlic porabi le 0.325% svojih emisij ogljikovega dioksida. Ta oglas je bil na zadnje na Nizozemskem tudi prepovedan zaradi zavajanja javnosti (FOE, 2007)

Vir: FOE 2007.

b) Oglas Totala v Franciji »Veter je bolj naraven način napredka«

Ta oglas trdi, da ima Total neizčrpne zaloge energije in implicira, da izdatno investira v energijo na veter. Ko je bil oglas objavljen, je korporacija upravljala le pet vetrnih elektrarn v Franciji (*ibid*)

Vir: FOE 2007.

PRILOGA H: Sežiganje plinov Shella v Nigeriji

Vir: Friends of Earth 2006.

PRILOGA I: Razlitja nafte v delti Niger, v Nigeriji

Vir: Friends of Earth 2006.